

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA TARİHİ KENTSEL PEYZAJ ODAKLI
ALAN YÖNETİM PLANI YAKLAŞIMI

DOKTORA TEZİ

Ömer Devrim AKSOYAK

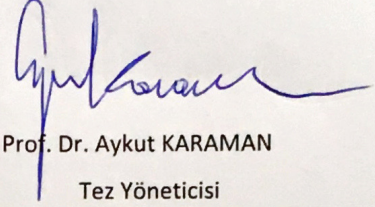
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehircilik Doktora Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aykut KARAMAN

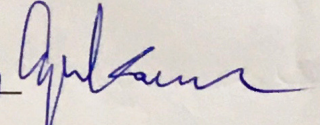
EKİM 2019

Ömer Devrim AKSOYAK tarafından hazırlanan KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA
TARİHİ KENTSEL PEYZAJ ODAKLI ALAN YÖNETİM PLANI YAKLAŞIMI adlı bu tezin
Doktora tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

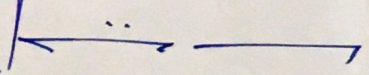

Prof. Dr. Aykut KARAMAN
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında
Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

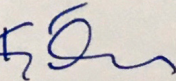
Başkan

: Prof. Dr. Aykut Karaman

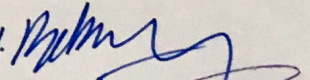
Üye

: Prof. Dr. N. ÖGÜZ ÖZER

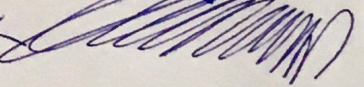
Üye

: Doç. Dr. Dilek Erbey

Üye

: Doç. Dr. Hülya Berkmen

Üye

: Doç. Dr. Nevin Ertürk

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım
kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA TARİHİ KENTSEL PEYZAJ ODAKLI ALAN YÖNETİM PLANI YAKLAŞIMI

ÖZET

Tarihi Kentsel Peyzaj (Historic Urban Landscape), kültürel mirasın korunmasında uluslararası iş birliğini sağlamayı amaçlayarak kurulan UNESCO tarafından, tarihi kentsel alanların bütünlük olarak korunması amacı ile geliştirilen kavramdır. 2005 yılından itibaren, Dünya Miras Listesi kayıtlı ve kaydedilecek alanların korunmasında eşgüdümü ve katılımı sağlamak amacı ile hazırlanması gerekli olan alan yönetim planları da bütünlük korumanın yönetim aracı olarak tanımlanabilmektedir. Tez kapsamında; kültürel mirasın korunması amacı ile tavsiye edilen Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, alan yönetim planlarının hazırlanmasında koruma yaklaşımı ve stratejisi belirlenirken kullanılmasına dair olasılıklar irdelenmiş ve Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı, kültürel mirasın korunmasında uygulanan alan yönetim planlarının hazırlık, uygulama ve izleme safhalarında kullanılabilecek yenilikçi ve bütünlük yaklaşım önerisi geliştirilmiştir.

Koruma kavramının “kültür”ün ortaya çıkması ile başlamış olması insanlık tarihi boyunca korunacak varlıklardan bahsedilmesini sağlamıştır. Kültürel mirasın korunmasında, değer oluşmasındaki doğal sürecin anlaşılması ve ortaya konması önemlidir. Tarihi kentsel alanların korunması ve gelişimlerinin yönetilmesine yönelik kavramlar, fiziki mekânın olduğu kadar değeri yaratan sosyal dokunun da gelişiminin yönetilmesi ile ilgilidir.

Kültürel mirasın korunması konusunda mevcut yönetim mekanizmaları, UNESCO ve ilgili kuruluşlar tarafından uluslararası tartışma ortamında ele alınan, sürekliliği ve bütüncül yaklaşıma sahip olması hedeflenen Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının gelişen içeriği ve bu bağlamda mekânsal planlama disiplininin kazanımları bağlamında değerlendirilmektedir. Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, günümüzdeki idari ve sosyal yapı içerisinde uygulanabilirliğinin anlaşılabilmesi ve yenilikçi yaklaşımın geliştirilebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının kültürel mirasın korunmasında uygulamaya dönüştürülebilmesi amacı ile alan yönetim planları ele alınabilmektedir.

Tez çalışmasının ana ekseninde yer alan kültürel mirasın korunması amaçlı alan yönetim planları; tanımı, süreci ve bileşenleri ile birlikte ele alınması gereken bir yönetim aracıdır. Türkiye’de, kültürel miras korunması çalışmalarında geçerli olan mevcut mevzuat ve uygulamaların incelenmesi sonucunda alan yönetim planlarının koruma amaçlı yönetim araçları olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Ancak, çok katmanlı kültürel değerlerin bir arada bulunduğu kentsel alanlardaki mevcut onaylı alan yönetim planları örnekler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, bütünlük ve yenilikçi bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Mevcut alan yönetim planlarının, geçerli olan uluslararası ve ulusal mevzuat kapsamında değerlendirilmesi yöntemi ile ele alındığında; tarihi kentsel alanların korunması amacı

ile uygulanmakta olan alan yönetim planları değerlendirilerek ve ortaya çıkan sonuçlar kültürel mirasın korunması konusunda tarihi gelişmeler ile sentezlenerek tezin konusunu belirleyen hipotez ortaya çıkmaktadır. “Kentsel dokuda bulunan kültürel peyzaj alanlarının yönetim aracı olarak alan yönetim planları, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi amacı ile geniş kapsamlı, katılım odaklı, bütünleşik strateji yaklaşımı olarak tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile ele alınarak yenilikçi bir alan yönetim planı yaklaşımı geliştirilebilir” önerisi, bütünleşik ve yenilikçi bir bakış açısı oluşturulması amacı ile ortaya konmaktadır. Bu öneri; tarihi ve sosyal gelişmeler neticesinde küresel ölçekte çağdaş mekânsal müdahalelere konu olan tarihi kent alanlarının karşılaştığı değişimin kontrol edilerek ve kültürel mirasın önemli bir parçası olan kentsel kimliğin korunarak geliştirilmesi düşünülerek ortaya çıkmaktadır. Tarihi kentlerin ve sahip oldukları kültürel miras değerlerinin bütünleşik olarak korunabilmesi ve aynı zamanda bir kentin doğası gereği gelişmekte olduğu gerçeği birlikte ele alınarak geliştirilmiş olan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı; tarihi kentsel alanların gelişme dinamikleri ve değişken/yaşayan yapıları gözetilerek, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik karmaşık planlama koşulları ile birlikte kentin sahip olduğu değerlerin belirlenmiş olan tüm paydaşların katılımı ile yönetilmesini ve gündelik hayatın bir parçası olarak gelişimin koruma ile birlikte ele alınmasını amaçlamaktadır. UNESCO tarafından yayımlanan Tarihi Kentler İçin Uygulama Rehberi’nde bulunan “halen yaşamın devam ettiği tarihi kentler” ifadesine uygun, farklı kültürel katmanlardaki somut ve somut olmayan değerleri bünyesinde barındırmaya devam eden ve bu değerlerin değişime/gelişime tabi olduğu göz önünde bulundurularak; Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, yaşayan ve dolayısıyla gelişmekte olan tarihi bir kentte, kültürel mirasın ve kentin sahip olduğu değerlerin korunmasını da sağlayacak bir biçimde çağdaş mekânsal müdahalelere imkân tanınması da sorgulanmaktadır. Bu sorgulama, kültürel mirasın korunması için tanımlanan yenilikçi yöntemlerin uygulanabilirliği açısından oldukça önemlidir. Kültürel mirasın korunmasında geline nokta Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı önermiş olduğu bakış açısı ile kültürel mirasın korunmasında uygulama aracı olan alan yönetim planları için bütünleştirici bir yaklaşımın geliştirilmesi amacı ile değerlendirilmiştir.

Koruma kavramının insanlık tarihi boyunca geçirmiş olduğu sürecin günümüzde geldiği noktada, tarihi kentsel alanların korunmasına yönelik uygulamada olan yönetim araçlarının eleştirisi yapılarak, koruma yaklaşımının ihtiyaç duyduğu değişim yorumlanmıştır. Korumaya konu olan varlıkların içinde bulunduğu kültürel peyzajdaki sosyoekonomik değişimi ve çok katmanlı kültürel yapıyı odak alan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının ortaya koyduğu bütünleşik, yenilikçi ve katılımcı bakış açısı kullanılarak Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için yaklaşım önerisi ortaya konulabilmektedir.

Anahtar kelimeler: Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı, Tarihi Kentsel Peyzaj, Alan Yönetim Planı, Kültürel Miras, Kentsel Koruma, Kentsel Tasarım.

APPROACH OF HISTORIC URBAN LANDSCAPE ORIENTED SITE MANAGEMENT PLAN IN CONSERVATION OF CULTURAL HERITAGE:

ABSTRACT

Historic Urban Landscape is a concept developed by UNESCO for the protection of historical heritage in an integrated way. Since 2005, the site management plans that are required to be prepared in order to ensure coordination and participation in the conservation of the World Heritage List registered and recorded areas can be defined as the management tool of integrated protection. In the thesis; the possibilities of using the concept of Historic Urban Landscape, which is recommended for the protection of cultural heritage, in the determination of conservation approach and strategy in the preparation of site management plans, and the proposal of an innovative and integrated approach that can be used in the preparation, implementation and monitoring phases of the area management plans applied in the protection of cultural heritage.

The fact that the concept of conservation started with the emergence of culture has made it possible to mention the assets to be preserved throughout human history. In the preservation of cultural heritage, it is important to understand and reveal the natural process of value creation. The concepts for the protection and management of historical urban areas are related to the management of the development of social texture that creates value as well as physical space.

The existing management mechanisms for the protection of cultural heritage are evaluated in the context of the evolving content of the concept of Historic Urban Landscape, which is discussed by UNESCO and related organizations in an international discussion environment and aimed to have a continuity and holistic approach in this context with the gains of spatial planning discipline. It is necessary to understand the applicability of the concept of Historical Urban Landscape in today's administrative and social structure and to develop an innovative approach. In this context, area management plans can be discussed in order to transform the concept of Historic Urban Landscape into practice in the protection of cultural heritage.

Site management plans for the protection of cultural heritage, which are at the core of the thesis; is a management tool that needs to be addressed along with its definition, process and components. In Turkey, the protection of cultural heritage protection legislation applies to existing applications and examining the results of their work in the field of management plans for management tools is seen as can be assessed. However, when the existing approved area management plans in urban areas where multi-layered cultural values are combined are compared with the examples, it is understood that an integrated and innovative perspective is needed. When the existing area management plans are evaluated within the scope of the applicable international and national legislation; the hypothesis that determines the

subject of the thesis emerges by evaluating the area management plans, which are applied for the protection of historical urban areas, and synthesizing the results with the historical developments in the protection of cultural heritage. The proposal of “An innovative area management plan approach can be developed by addressing the area management plans as a management tool of cultural landscape areas in the urban fabric with the Historic Urban Landscape concept as a comprehensive, participation-oriented, integrated strategy approach for the protection and development of cultural heritage” is put forward with the aim of creating an integrated and innovative perspective. This suggestion; As a result of historical and social developments, the emergence of the historical urban areas subject to contemporary spatial interventions on a global scale is controlled by the change and the protection of urban identity which is an important part of cultural heritage.

The concept of Historic Urban Landscape, which was developed by considering the fact that a city is developing due to the nature of the city, also aims to protect the historical cities and their cultural heritage values in an integrated way. And also the aim of Historic urban Landscape is to manage the values of the city with the participation of all identified stakeholders and to take the development together with the protection as a part of daily life by considering the dynamics of development of historical urban areas and the complex planning conditions for sustainable development considering the variable and living structures. It is also questioned that the concept of Historic Urban Landscape enables contemporary spatial interventions in a way that preserves the cultural heritage and the values of the city in a living and thus developing historical city. This questioning is very important for the applicability of the innovative methods defined for the protection of cultural heritage. Historic Urban Landscape approach has been evaluated with the aim of developing an integrative approach for the area management plans which is an application tool in the protection of cultural heritage.

At the point where the concept of conservation has gone through the history of mankind, the tools needed for conservation of historical urban areas were criticized and the change needed by conservation approach was interpreted. Approach proposal for the Integrated Urban Landscape Management Plan can be put forward by using the integrated, innovative and participatory point of view of Historic Urban Landscape concept which focuses on the socioeconomic change and the multi-layered cultural structure in the cultural landscape in which the assets subject to protection.

Keywords: Integrated Urban Landscape Management Plan, Historic Urban Landscape, Site Management Plan, Cultural Heritage, Urban Conservation, Urban Design.

ÖNSÖZ

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşı ardından dünya ülkelerinin barış ortamını sağlamak üzere bir araya gelerek oluşturdukları Birleşmiş Milletler çatısı altında tüm dünya kültürlerinin sahip oldukları evrensel değerleri beraber ele alabilmeleri için kurulan UNESCO tarafından ortaya konmuş bir yaklaşımdır. Tarihi kentlerin sahip oldukları kültürel varlıkların korunmasında yapılan çalışmaların geldiği bir nokta olduğunu düşündüğüm Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı üzerine çalışmalarımı yönlendirmemi sağlayan Prof. Dr. Aykut Karaman aynı zamanda kentsel tasarım alanındaki çalışmalarımı kentsel koruma bağlamında ele almam konusunda beni cesaretlendirmiştir.

Ülkemizdeki “koruma” kültürünün sürekliliği; tasarım ve koruma çalışmalarının bir arada ele alındığı Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının ilgili tüm paydaşlar tarafından anlaşılabilmesi ve eşgüdüm içerisinde uygulanabilmesine bağlıdır. Bu sebeple tez kapsamında alan yönetim planları için; anlaşılabilir, kapsayıcı, bütüncül bir yaklaşım ile yeni bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmıştır. İlgili mevzuatlar kapsamında ele alınabilecek şekilde geliştirilmeye açık olan yaklaşım önerisi, farklı bağlamlarda ele alınması gereken kültürel miras alanları için ortak bütüncül bir yaklaşım geliştirme çabası ile önerilmektedir. Dünya Miras Listesi’nde bulunan veya aday olan kültürel miras alanlarının yönetiminde etkili bir araç olarak kullanılmakta olan alan yönetim planları için önerilen yaklaşım, koruma kültürünün yaygınlaştırılmasında ve yönetim planlarının hazırlık, uygulama ve izleme süreçlerinde etkin yönetişimin aracı olacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLO LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Amacı	3
1.2 Araştırmanın Kapsamı	4
1.3 Araştırma Soruları.....	6
1.4 Kavramsal Çerçeve	7
1.5 Araştırma Yöntemi.....	7
1.6 Literatür Taraması	8
2 KORUMA ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ	11
2.1 Koruma Kavramı	12
2.2 On Dokuzuncu Yüzyıl ve Öncesi Dönemde Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi	23
2.3 Yirminci Yüzyıl ve Sonrası Dönemde Koruma Yaklaşımları.....	28
2.3.1 Uluslararası Düzeyde Yaklaşımlar	29
2.3.2 Ulusal Düzeyde Yaklaşımlar	47
2.4 Bölüm Sonucu.....	49
3 KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA ALAN YÖNETİM PLANI	53
3.1 Alan Yönetim Planı; Tanımı, Süreç ve Bileşenler	54
3.2 Alan Yönetim Planları ile ilgili Uluslararası Düzeyde Gelişmeler	57
3.3 Alan Yönetim Planı ile ilgili Ulusal Düzeyde Gelişmeler	60
3.3.1 İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı:.....	72
3.3.2 Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı.....	76
3.3.3 Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı.....	82
3.3.4 Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Alan Yönetim Planı	87
3.3.5 Afrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı	91
3.4 Bölüm Sonucu.....	97
4 TARİHİ KENTSEL PEYZAJ YAKLAŞIMI	103
4.1 Tarihi Kentsel Peyzaj; Tanımı, Süreç ve Bileşenler	106
4.2 Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı ile ilgili Uluslararası Düzeyde Gelişmeler	112
4.3 Bölüm Sonucu.....	120
5 KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA TARİHİ KENTSEL PEYZAJ ODAKLI ALAN YÖNETİM PLANI YAKLAŞIMI	127

6 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	136
EKLER.....	155
EK 1. Kültürel Mirasın Korunmasında Öne Çıkan Uluslararası Sözleşmeler.....	155
ÖZGEÇMİŞ	169

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Riegl'a Göre Değer Algısının Değişimi	22
Tablo 2.2 Kültürel Mirasın Korunmasında Öne Çıkan Uluslararası Sözleşmeler.....	30
Tablo 2.3 Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların haritası	35
Tablo 2.4 Koruma Yaklaşımlarında Değişim Tablosu	51
Tablo 3.1 Türkiye'de Hazırlanmış Alan Yönetim Planları Değerlendirme Kriterleri...	69
Tablo 3.2 Türkiye'de Dünya Miras Listesinde Bulunan 18 Varlığın Uygulanmakta Olan Alan Yönetim Planları İlişkisi	71
Tablo 3.3 Türkiye'de Alan Yönetim Planı Uygulamaları ve Dünya Miras Listesi Süreci İlişkisi	98
Tablo 3.4 Örnek Alan Yönetim Planlarının Değerlendirme Kriterlerine Göre Karşılaştırması	100
Tablo 3.5 Alan Yönetim Planı Yapım Sürecinde Etkili Olan Faktörler	102
Tablo 4.1 Dünya Mirası Kültürel Peyzaj Kategorileri.....	104
Tablo 4.2 Dünya Miras Listesine Kabul Edilen Varlıkların Temalarına Göre Değişimi	120
Tablo 4.3 Yenilikçi Kentsel Miras Koruma ve Yönetim Uygulamaları	125
Tablo 5.1 Tarihi Kentsel Peyzajın Odak Kavramlara Göre Analizi	127
Tablo 5.2 Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı Önerisi	132
Tablo 6.1 Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı Uygulama Safhaları	142
Tablo 6.2 Paydaş Değerlendirme Formu.....	143
Tablo 6.3 Alan Yönetim Planı, Tarihi Kentsel Peyzaj ve Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşım önerisinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi.....	144

KISALTMALAR LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler (United Nations–UN)
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Uluslararası Kültürel Varlığın Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi)
ICOM	International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Uluslararası Doğa Koruma Birliği)
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
STK	Sivil toplum kuruluşu
TKP	Tarihi Kentsel Peyzaj (Historic Urban Landscape–HUL)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
CIVVIH	The International Committee on Historic Towns and Villages (Uluslararası Tarihi Kentler ve Köyler Komitesi)

1 GİRİŞ

Kültürel miras kavramı ve bu mirasın korunması gerektiği yönündeki düşünceler, medeniyetler tarihi boyunca var olmasına rağmen, bilimsel bir şekilde tarif edilmesi, uygulama yöntemlerinin tanımlanması ve uluslararası ölçekte tartışılması ancak on dokuzuncu yüzyılda, sanayi devrimini gerçekleştirerek dünya ölçeğinde hem ekonomik hem de kültürel olarak etkin bir konuma gelen Avrupa ülkelerinde değişmekte olan “tarih” bilincinin etkisi ile başlamıştır. Anıt eserlerin tek bir birim olarak korunmasından başlayan süreç günümüzde “kültürel miras” kavramı ve bunu yaratan tüm öğelerin sahip olduğu değerlerle birlikte ele alındığı, kentsel ölçekteki somut değerlerin korunması kadar, somut olmayan değerlerin de fiziki mekânın biçimini ve değerini belirleyen bir unsur olarak bütünleşik koruma yaklaşımlarının içinde değerlendirildiği bir duruma gelmiştir.

Kültürel mirasın çok katmanlı ve farklı biçimlerde bir arada olarak ortaya çıktığı tarihi kentler; nesiller boyunca içinde yaşayan ve kendilerini şekillendiren toplumların sosyal ve kültürel birikimlerini yansıtan, gelişim evreleri ile gelecek nesillere ilham ve bilgi veren ve bütün dünyada insanların yaşadıkları coğrafya içerisinde kimliklerini oluşturan öğelerdir. Bir tarihi kentteki sosyal yapı ve ihtiyaçlar, diğer bütün kentlerde olduğu gibi değişkendir ve fiziksel çevre de hiç durmadan buna uyum sağlar. Bu oldukça doğal bir süreçtir. Ancak kentlerin dinamik ve karmaşık yapıları gereği kentsel yerleşimin ve hayatın devam ettiği alanlarda kültürel miras değerini bütüncül bir şekilde anlamak, korumak ve sürdürmek de karmaşık ve zorlu bir süreci gerektirmektedir.

UNESCO'nun tüm toplumları ilgilendiren ve insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi sağlanmış olan “Dünya Mirası” kavramının sistemli bir biçimde sürdürüldüğü Dünya Miras Listesi'nde yer alan ve bu listeye kaydedilmesi önerilen tüm alanların korunması için bu karmaşık ve zorlu sürecin yönetilmesi amacıyla ortaya koyduğu alan yönetim planı kavramı ülkemizde de kabul görmüştür ve yasal mevzuata bağlı

olarak uygulanmaktadır. Öte yandan, alan yönetim planı ile ilgili olarak edinilen tecrübeler ve planların uygulanma aşamaları ve izleme aşamalarının takibinde görülmektedir ki kültürel mirasın korunmasına konu olan tüm çalışmalarda bütünleşik korumayı sağlayan, korumaya konu olan tüm paydaşları katılımcı bir şekilde bir araya getiren, korunması gerekli değerleri tüm yönleri ile ortaya koyan ve çok katmanlı kültürel miras değerlerinde uzlaşmacı bir anlayışın uygulanmasını sağlayan bir anlayışın temel bağlam olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Bu gereklilik, toplum hafızasını temsil eden ve kent kimliğini oluşturan değerlerin korunmasında yeni koruma stratejileri ve planlama politikaları oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Koruma alanında çalışmalar yapan uzmanların ve bu konuya duyarlı sivil toplum örgütlerinin çalışmaları neticesinde ortaya koyulan politikalardan birisi de UNESCO tarafından tanımlanmış olan “Tarihi Kentsel Peyzaj” kavramıdır. Bu kavram, tarihi kentlerin korunması konusuna bütünsel olarak yaklaşan bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır.

Tez çalışması kapsamında temel olarak; kültürel mirasını “niçin koruyoruz” ve “nasıl koruyoruz” sorularına verilen yanıtlar sonucu ortaya çıkmış güncel koruma aracı olarak alan yönetim planı ele alınmaktadır. Türkiye’de ve dünyada uygulanmakta olan alan yönetim planı mevzuatı analiz edilerek kentsel kültürel mirasın korunmasında alan yönetim planlarının uygulanabilirliği araştırılmıştır. Alan yönetim planlarının sağlamaya çalıştığı eşgüdüm ve katılımcı koruma yaklaşımı, geniş çerçevede koruma yöntemlerini bütünleştiren kavram olarak “Tarihi Kentsel Peyzaj” kavramıyla birlikte ele alınarak koruma için bütünleşik bir bağlama sahip, katılımcı bir yönetim yaklaşımı halinde uygulanabilirliği sorgulanmış, ortaya çıkan veriler doğrultusunda Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı alan yönetim planı yaklaşımı önerisi sunulmuştur. Bu yaklaşım önerisinin tarihi kentlerdeki değişimin yönetilmesinde koruma odaklı etkisinin yanı sıra, bu değişimin kaçınılmaz sonucu olarak gelişen çağdaş mimarlık ve mekânsal planlama uygulamalarına olumlu şekilde yön vereceği düşünülmektedir. Tez kapsamında önerilen yaklaşımın; çok katmanlı kültürel miras potansiyelinin katılımcı bir şekilde değerlendirildiği, uygulanabilir, paydaşlar tarafından izlenebilir ve ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan sürdürülebilir koruma aracı olarak kabul edilmesi hedeflenmektedir.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; alan yönetim planına konu olan kültürel mirasın korunmasında bütüncül bir koruma yaklaşımı için Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı bağlamında yenilikçi koruma politikasının ve koruma araçlarının nasıl geliştirilebileceğinin araştırılmasıdır. Tarihi kentsel alanlardaki değişimin/gelişimin yönetilmesi, bu alanlardaki geleneksel yapının uğradığı tahribatin ve geleneksel yapıya verilen önemin artması ile paralel olarak gündeme gelmektedir. Tarihi alanların yönetim araçlarının önemi, özellikle tarihi değerlere sahip kentsel alanlarda geçmişten gelen kültürel değerlerin somut varlıklar ile bir arada bulunmasından kaynaklanan karmaşık yapıyı yönetmek amacı ile ortaya koyulmuş olmalarıdır. Tarihi alanların korunması, yeniden kullanımı ve yeni yapılar ile tekrar oluşturulması için ortaya konan kavramlar, günümüze kadar tarih içerisinde evrimleşerek değişmiş ve karşılaşılan yeni durumlara göre yeniden değerlendirilerek geliştirilmiştir. Her ne kadar günümüzde tarihi kent alanlarının yaşatılarak korunması konusunda sosyal hayatı da gözeten bütüncül yaklaşımlar kabul edilmiş olsa da farklı kültürel katmanların iç içe bulunduğu kentsel alanlarda, tarihten gelen somut ve somut olmayan değerleri de gözeterek günümüz potansiyellerine ve koşullarına uygun bir kentsel gelişmenin tanımlanması pek çok tartışmayı da beraberinde getirmektedir.

Somut ve somut olmayan değerler için evrensel ölçütler kullanılarak derinlemesine bir araştırmanın yapılması ve araştırma sonucunda ortaya çıkacak verilerin analiz edilerek mevcut sosyoekonomik yaşam biçimleri içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çağdaş fiziki müdahalelerin koruma politikaları içerisinde ele alınabilmesi için yenilikçi kentsel yönetim araçlarının kavramsal olarak ve uygulanabilirlik açısından sorgulanması bu çalışmanın amacıdır. Kültürel mirasın korunmasında uluslararası kabul görmüş yaklaşımların incelenmesi ile Türkiye'deki Dünya Miras alanlarındaki gelişim ve koruma çalışmalarının bir arada ele alınacağı, eşgüdüm ve katılımın uygulanabileceği alan yönetim planı yaklaşımı önerisi geliştirilmesi amaçlanmıştır. İlgili mevzuatlar kapsamında ele alınabilecek şekilde geliştirilmeye açık olan yaklaşım önerisi, farklı bağlamlarda ele alınması gereken kentsel peyzaj içerisinde yer alan kültürel miras alanları için bütüncül bir yaklaşım

geliştirme çabası ile önerilmektedir. Dünya Miras Listesi'nde bulunan veya aday olan kültürel miras alanlarının yönetiminde etkili bir araç olarak kullanılmakta olan alan yönetim planlarının hazırlanmasında kullanılması hedeflenen alan yönetim planı yaklaşımı, Tarihi Kentsel Peyzaj kavramını koruma politikası olarak kabul eden yenilikçi bir yaklaşımdır.

Buna ek olarak, Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, günümüzdeki idari ve sosyal yapı içerisinde uygulanabilirliği, Türkiye'de bulunan Dünya Miras alanları için hazırlanmış olan alan yönetim planlarının, tez kapsamında ortaya konmuş olan kriterler çerçevesinde değerlendirilmesi sonucunda tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.2 Araştırmanın Kapsamı

Çalışma, kuramsal olarak kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korumasının sosyal ve ekonomik gelişme ile birlikte sağlanabilmesi için tarihi kentlerde “yaşatarak koruma” prensibinin uygulanabilirliğinin sorgulanmasını kapsamaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak “koruma” kavramı ele alınmış ve tarihsel süreci içerisinde kavramın evrimsel süreci anlaşılmasına çalışılmış, ek olarak günümüzde “kültürel mirasın korunmasında etkili olan koruma çalışmaları” çerçevesinde uygulamalar incelenmiştir. Kültürel mirasın korunması konusunda mevcut yönetim araçları, UNESCO ve ilgili kuruluşlar tarafından uluslararası tartışma ortamında ele alınan, sürekliliği ve bütüncül yaklaşıma sahip olması hedeflenen Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının gelişen içeriği ve bu bağlamda mekânsal planlama disiplininin kazanımları güncel uygulamalar bağlamında irdelenmiştir.

Bu kapsamda hazırlanan tez çalışmasının ilk bölümünde, “koruma” kavramı ele alınarak, kültürel miras anlayışı ve korunması kavramsal bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu bölümde kavramların güncel literatürde ele alınış biçimleri ortaya koyulmakta ve tarihsel gelişimleri analiz edilerek yorumlanmaktadır. Ayrıca, tarihi kentsel alanların korunması ve gelişmelerinin yönetilmesine yönelik kavramların gündeme gelmesini sağlayan sosyal ortamın rolü ve önemi de tezin birinci bölümünde açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde “koruma” çalışmalarında etkili bir yöntem olarak kullanılmakta olan alan yönetim planları irdelenmekte, uygulanmakta olan kültürel miras koruma çalışmaları örnekler ile açıklanmaktadır. Uluslararası ve ulusal mevzuat, uygulama yöntemleriyle birlikte eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Günümüzde tarihi kentsel alanların korunması amacı ile uygulanmakta olan yönetim araçlarının değerlendirilmesinde, Türkiye’de bulunan UNESCO Dünya Miras varlıklarından onaylı alan yönetim planına sahip ve kentsel peyzaj içerisinde bulunan yapı grupları için hazırlanmış olan beş alan yönetim planı, tez kapsamında üretilmiş olan kriterler kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu analiz ve değerlendirmelerin neticesinde ortaya konmuş olan *“kentsel dokuda bulunan kültürel peyzaj alanlarının yönetim aracı olarak alan yönetim planları, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi amacı ile geniş kapsamlı, katılım odaklı, bütünlük strateji yaklaşımı olarak Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile ele alınarak yenilikçi bir alan yönetim planı yaklaşımı geliştirilebilir”* hipotezi ile birlikte bütünlük, yenilikçi bir koruma anlayışı tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, UNESCO tarafından yayımlanan Tarihi Kentler İçin Uygulama Rehberi’nde bulunan “halen yaşamın devam ettiği tarihi kentler” ifadesine uygun, farklı kültürel katmanlardaki somut ve somut olmayan değerleri bünyesinde barındırmaya devam eden ve bu değerlerin değişime/gelişime tabi olduğu örnekleme alanları analiz edilerek, Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, gelişmekte olan tarihi bir kentte, çağdaş mekânsal müdahalelerin yönetimi açısından gelişen önemi sorgulanmaktadır. Böylece, kültürel mirasın korunması için tanımlanan yenilikçi yöntemlerin uygulanabilirliğinin anlaşılabilmesi amacı ile kültürel mirasın korunmasında uygulama aracı olan alan yönetim planlarında bütünlük politikası yaklaşımı olarak Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, tarihi kentsel alanların gelişme dinamikleri ve değişken/yaşayan yapıları gözetilerek, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasına yönelik karmaşık planlama koşulları irdelenmekte ve genel olarak Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının bu koşullar içerisinde gelişen anlamı kavramsal olarak ele alınmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, örnek alan yönetim planlarının değerlendirme kriterleri; alan yönetim planları, Tarihi Kentsel Peyzaj ve Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı

alan yönetim planı yaklaşımı önerisinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi için kullanılmıştır. Analiz edilen beş alan yönetim planının hazırlık, uygulama ve izleme süreçlerinde görülen olumlu ve olumsuz etkiler, Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının getirdiği koruma anlayışı kapsamında ele alınarak yenilikçi ve bütünlük “Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı alan yönetim planı yaklaşımı” önerisi getirilmiştir.

Çalışmanın kapsamı genel olarak, koruma kavramının anlaşılması, tarihi kentsel alanların korunmasına yönelik uygulamada olan yönetim anlayışının eleştirisi, bu anlayıştan kaynaklanan değişim ihtiyacının ve ardında yatan sosyoekonomik değişimlerin analizi, bu analizler ışığında uluslararası gündemde olan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının çağdaş koruma uygulamalarına yaklaşımının ele alınma biçimi ve alan yönetim planı yaklaşımı önerisi üzerinden sorgulanması şeklindedir.

1.3 Araştırma Soruları

Tez çalışmasının ana problemi olarak “kültürel mirasın korunması çalışmalarında, eşgüdüm ve katılımın sağlanmasını amaçlayan alan yönetim planlarının; farklı kültürel peyzajlara özgü, somut ve somut olmayan değerleri çok katmanlı olarak ele alan, kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimi destekleyen, paydaşların yönetim sürecinde karar verici olarak yer almasını sağlayan, yenilikçi ve bütüncül bir anlayış ile hazırlanması ve uygulanması için nasıl bir yaklaşım sergilenmelidir?” sorusuna yanıt aramaktadır.

Bu sorunun cevaplanabilmesi için ayrıca aşağıda belirtilen soruların da cevapları tez çalışması kapsamında verilmeye çalışılmıştır:

- Yenilikçi ve bütüncül bir koruma anlayışı kapsamında “koruma” ve “muhafaza etme” kavramlarının açıklaması nedir?
- Kültürel mirasın korunması aracı olarak alan yönetim planı nasıl gelişmiştir ve bu gelişim doğrultusunda kentsel peyzajın korunması konusunda nasıl bir yaklaşım oluşmuştur?
- Türkiye’de Dünya Miras Listesi’nde bulunan alanların korunması ve gelişiminde, alan yönetim planlarının hazırlık ve uygulama aşamalarındaki yaklaşımların nasıl etkileri olmuştur?

- Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı kültürel mirasın korunmasında nasıl uygulanmaktadır?
- Türkiye’de kültürel mirasın korunmasında Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı etkili bir koruma aracı olarak tanımlanabilir mi?

1.4 Kavramsal Çerçeve

Çalışma kapsamında koruma kavramı ele alınmış ve kelime anlamından yola çıkılarak koruma eylemi tartışılmıştır. Koruma eyleminin kültür ile ilişkisi irdelenerek kültürel mirasın korunması konusu ele alınmıştır. Koruma eylemlerinin ve kültürel miras korumasının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geçirmiş olduğu değişimler incelenerek kavramların evrimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Kültürel mirasın korunmasında tek bir anıttan alan korunmasına değişen yaklaşımların sonucu olarak, günümüz koruma araçlarından alan yönetim planı, peyzaj kavramı ile birlikte ele alınmıştır. Sadece doğal varlıkların değil, söz konusu olan alandaki fiziki, sosyal ve kültürel tüm değerlerin bir arada ele alındığı kentsel peyzaj kavramı, alan yönetim planları bölümünde sunulan karşılaştırmalı değerlendirme sonucunda ortaya çıkan analizler kullanılarak tartışılmıştır.

Günümüzde peyzaj yönetimi olarak evrimleşen kültürel mirasın korunması yaklaşımı, yenilikçi ve bütünlük koruma politikası geliştirmek amacı ile ortaya konan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Koruma kavramının insanlık tarihi boyunca devam eden değişiminin bir sonraki adımı, Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı alan yönetim planı önerisi ile tarif edilen değişimler kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.5 Araştırma Yöntemi

Çalışma, kuramsal analiz çalışması ve yaklaşım önerisi üzerine kuruludur. Çalışmada, yenilikçi mekânsal planlama bakış açısıyla tarihi kentsel alanlarda koruma, sürdürülebilir kentsel gelişme, tarihi kentsel alanlar, kültürel miras, Tarihi Kentsel Peyzaj kavramları ve tarihi kentlerin gelişiminin planlanması ve yönetimi üzerine literatür taraması yapılarak, bu kavramların yenilikçi mekânsal planlama disiplini ile olan etkileşimleri irdelenmektedir. Tez çalışması kapsamında alan yönetim planları ile

ilgili kavramsal çalışmalar analiz edilerek, uygulama örneklerinin değerlendirilebileceği kriterler elde edilmiştir. Elde edilen kriterler ile örnek alan yönetim planları değerlendirilmiş ve alan yönetim planları ile ilgili potansiyel ve sorunlar tanımlanmıştır. Önerilen Tarihi Kentsel Peyzaj Odaklı Alan Yönetim Planı Yaklaşımı, ortaya konan potansiyel ve sorunların Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile birlikte ele alınması sonucu hazırlanmıştır.

1.6 Literatür Taraması

Çalışmanın literatür taraması esas olarak uluslararası kültürel miras koruma çabalarının sonucu olarak ortaya konan tüzük, bildiri, yönetmelik, tavsiye kararlarının incelenmesi şeklinde gerçekleştirmiş. Koruma eyleminin tarihi gelişiminin anlaşılabilmesi için Jukka Jokilehto'nun "A History of Architectural Conservation" (Jokilehto, 1999), on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Türkiye'deki koruma yaklaşımının incelenebilmesi için Stefanos Yerasimos'un (Yerasimos, 2005) yayınlarının önemli katkısı olmuştur. Ek 1'de verilen uluslararası sözleşmelerin incelendiği bölüm, kavramsal çerçevede belirtilmiş olan kavramların gelişimini ortaya koymak ve koruma yaklaşımlarının evrimleşme sürecinin devamını anlamak için ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bu çalışmada kültürel mirasın korunması ile ilgili 22 adet uluslararası tüzük incelenmiş ve alınan kararların gelişimi irdelenmiştir. Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının uluslararası düzeyde tartışılması 2005 yılından beri devam etse de kültürel mirasın korunması ile ilgili kurum ve kuruluşların toplantı bildirgeleri dışında basılı yayın olarak ele alınması yaygın değildir. Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili yapılan ilk kitap yayını Francesco Bandarin ve Ron van Oers tarafından hazırlanmış olan "The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century" (Bandarin & Oers, 2012) başlıklı kitaptır. Kitabın yayınlandığı 2012 yılından sonra Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı bilimsel yayınlar aracılığı ile irdelenmesine rağmen kapsamlı bir kitap yayını yapılması ancak 2017 yılında mümkün olmuştur. Gabor Sonkoly tarafından hazırlanan "Historical Urban Landscape" (Sonkoly, 2017) kitabında, Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı tarihsel gelişimi, günümüzdeki uygulamaları ve kültürel mirasın yönetiminde uygulanmaya başlayan yenilikçi yönetim araçları ve bunların eleştirisi bulunmaktadır. Henüz yayına dönüşmemiş olmasına rağmen Tarihi Kentsel Peyzaj

konusunda Türkiye’de yapılan kapsamlı akademik çalışma olarak 2014 yılında İstanbul’da, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “HUL Dimensions: The Historic Urban Landscape Recommendation from the Proposal to the Implementation” sempozyumunda sunulan bildirilerden; Jukka Jokilehto’nun “The Historical Urban Landscape Recommendation; from the Proposal to the Implementation” (Jokilehto, 2014) bildirisi Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının ortaya çıkış sürecini ve tanımını, Aykut Karaman’ın “Threats on the Historical Urban Landscape of Istanbul” (Karaman, 2014) bildirisi İstanbul’un Dünya Miras Listesine kayıtlı tarihi alanları üzerindeki yapılaşma ve büyük ölçekli yatırımların yarattığı baskı sonucu oluşan tehditleri içermektedir ve bildiri metinlerinden tez kapsamında faydalanılmıştır. İclal Dinçer ve Zeynep Enlil tarafından yazılan “A Reading of Istanbul’s Protected Sites Through the Lenses of Cultural Landscapes and Historic Urban Landscapes” (Dinçer & Enlil, 2016) kitap bölümü, Tarihi Kentsel Peyzajı İstanbul Tarihi Yarımada örneği üzerinden açıklamaktadır. Evrim Ulusan tarafından, İdealkent Dergisinde yayınlanan “Türkiye’de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi” makalesi (Ulusan, 2016) alan yönetim planı uygulama süreçleri hakkında geniş kapsamlı bir değerlendirme yazısıdır. Kültürel mirasın korunması konusunda UNESCO’nun yapmış olduğu çalışmalar ile ilgili Can Binan tarafından yazılan “Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci” (Binan, 1999), Cevat Erder tarafından yazılan “Tarihi Çevre Bilinci” (Erder, 1975) kitapları, uluslararası düzeyde kültürel mirasın korunması çalışmalarının gelişimini ortaya koymaktadır. Dennis Rodwell tarafından yazılan “Conservation and Sustainability in Historic Cities” (Rodwell, 2007), Robert Pickard tarafından yazılan “Management of Historic Centres” (Pickard, 2001), Aylin Orbaşlı tarafından yazılan “Tourists in Historic Towns” (Orbaşlı, 2000) kitapları, tarihi kentlerin yönetiminde yöntemleri ve örnekleri gösteren önemli kaynaklardır. Koruma kültürü ve kültürel mirasın korunması konusunda İlhan Tekeli tarafından yazılan “Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak” (Tekeli, 2009), Emre Madran ve Nimet Özgönül tarafından yazılan “Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması” (Madran & Özgönül, 2005), Doğan Kuban tarafından yazılan “Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık

Boyutu” (Kuban, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, 2000) ve “Türkiye’de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri” (Kuban, 2001), Zeynep Ahunbay tarafından yazılan “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” (Ahunbay, 2019), Camillo Boito tarafından yazılan “Korumak mı, Restore Etmek mi?” (Boito, 2018 [1893]) kitapları kültürel mirasın korunmasında ilk başvurulacak önemli kaynaklardır.

Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili Türkiye’de, bilimsel makaleler dışında akademik yayın olarak, hazırlanmış doktora tezi bulunmamakla beraber Aynur Uluç tarafından hazırlanmış ve 2014 yılında onaylanmış “A Framework For Sustainable Urban Mobility in Historic Urban Landscapes: a Proposal for Antalya Kaleiçi” ve Arife Eymen Karabulut tarafından hazırlanmış ve 2018 yılında onaylanmış “Antalya İli UNESCO Dünya Miras ve Geçici Miras Listesi Envanterinin Tarihi Kentsel Peyzaj (HUL) Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili Türkçe’ye çevirisi yapılmış bir eser bulunmamaktadır.

2 KORUMA ANLAYIŞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde kültürel miras kavramının ve koruma düşüncesinin nasıl ortaya çıktığı, tarihsel gelişimi, nasıl bir etki altında değişim geçirdiğini ve günümüzde kuramsal olarak ne tür yaklaşımlar olduğu, koruma yaklaşımlarının evrimsel sürecini tanımlayarak gelişme yönü hakkında fikir verilmektedir.

Kültürel mirasın korunması eylemi, toplumun geçmişte inşa edilmiş olan yapılara ve sistemlere duyduğu beğeni/hayranlıktan alan manevi değere dayanan bir tutumdur. Tarihin temsili, kişisel ve toplumsal hatıralar, değerler, yerin ruhu; yapısal karakter tarihi kentin değerini yansıtır. İçinde hayat buldukları fiziksel ve sosyal çevrenin zaman içindeki değişiminden etkilenen bu kavramlar, ilk izlerini medeniyetlere ait kültürler arasındaki farkların belirginleşmeye başlaması ile gösterirler.

Genellikle din ve devlet yönetiminin bir temsili aracı olarak da kullanılan koruma yaklaşımları, on dokuzuncu yüzyılda özellikle Avrupa ülkelerinde etkin olan milliyetçilik ve ulusalcılık akımlarının etkisi ile tarihselci bir bakış açısına kavuşmuştur. I. ve II. Dünya Savaşları'nın yarattığı fiziki ve sosyal yıkımların etkisi ile dünya halkları devletler seviyesinde işbirliği yapılmasını sağlayacak organizasyonlar kurmuşlar ve uluslararası ilişkilerde olduğu kadar sosyal ve kültürel politikaların ortak bir platformda yapılabilmesi için fırsatlar yaratmışlardır.

Uluslararası işbirliğini sağlayan kuruluşlar kültürel mirası tüm dünyanın gözetmesi gereken evrensel değer olarak tanımlamış ve kültürel mirasın korunması konusunda ortak bir dil geliştirilmeye başlanmıştır.

Bir sonraki bölümde koruma kavramının anlamı ve koruma yaklaşımlarının tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

2.1 Koruma Kavramı

Kültürel mirasın korunması söz konusu olduğunda koruma kavramının tanımı ve nasıl kullanıldığı önem kazanmaktadır. Koruma, hayatın savunulması gibi yaşamın temel olgusundan başlayarak, sosyal evrimin sonucu, insan duygu ve düşüncesinin fiziki temsili olan yaşam çevresinin ve biçiminin korunması gibi karmaşık ilişkiler ağı haline gelmiştir.

Korumak fiilinin anlamı, Türk Dil Kurumu tarafından “Bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek” olarak açıklanmaktadır (URL-01).

Bütün koruma eylemlerinde eylemi gerçekleştiren etken bir koruyucu (özne) ve bu eylemden etkilenen, edilgen bir korunan (nesne) mevcuttur. Bu eylemin gerekliliğini yaratan ise tanımda “dış etki, tehlike” olarak belirtilen, korunulan üzerinde istenmeyen bir değişimi yaratması söz konusu olduğu için “olumsuz” olan durumdur.

Oxford English Dictionary ise koruma (preserve) fiilini daha basit anlamda “bir şeyi özgün veya şu andaki hali ile bulunmasını sağlamak” olarak açıklamakta ve hatıralar ve kalite için “yaşamalarını sağlamak” ifadesini eklemektedir (URL-02)¹. Bu tanım, bir tehdit tanımlamadan bir süreci tarif etmektedir, tarif edilen bir tehlike anında tedbir almayı gerektiren bir eylem durumu değildir, yaşamsal bir beklentiden yola çıkan anlayışın sürekliliğini sağladığı bir süreç anlatılmaktadır.

Dolayısıyla herhangi bir şeyin korunmasından bahsedebilmek için bu “şey”in bir olgu olarak ortaya çıkmış veya çıkarılmış olması gerekmektedir. Doğal bir içgüdü olarak her canlı, yaşamı ile ilgili olanı koruma isteğine sahiptir. İnsan evriminin bir sonucu olarak neslin devamı için topluluk halinde bulunma, bu topluluğun yerleştiği alanı sahiplenme ve koruma duygusu evrimin en eski dönemlerinde dahi görülebilmektedir. Doğa tarafından oluşturulan olgular gibi, insan müdahalesi ile

¹ “preserve” kelimesi çevirisinde Oxford English Dictionary orijinal hali “1. Maintain (something) in its original or existing state.” ve ek olarak “1.2. Maintain or keep alive (a memory or quality)”.

biçim-anlam değiştirmiş olgular zaman içerisinde bir araya gelerek yaşanan çevrenin bütününe oluşturmaktadırlar.

Kelimenin etimolojik olarak ele alınmasında karşılaşılan anlık eylem/süreç eylem farkı, kültürel mirasın korunma nedenlerini de açıklamaya yardımcı olacaktır. Her iki tanımda da bahsedilen “şey”in olduğu gibi kalmasından bahsedilmektedir. Anlık eylem gerektiren tanımda koruma eylemi için bir tehlikenin oluşma durumu gerekli iken süreç eylem tanımında ise ‘yaşamasını sağlama’ istenmekte, bu durum da koruma eyleminin sürekli olmasını gerektirmektedir. Bu noktada her iki tanıma da birleştiren unsur korumaya konu olan “şey”dir. Yaşam alanı söz konusu olduğunda bu birliktelik; tek başına “şey” olarak tanımsızken, yerleşme/bir araya gelme halinde “kent”i bir “olgu” olarak tanımlı hale getirmektedir.

Kentin bir “olgu” haline gelmesindeki diyalektik sürecin tam olarak başlangıcını tanımlamak mümkün olmasa da bu bir araya gelişte geçici olan yerleşmelerin bir süreç içerisinde doğal olarak avantajlı olan çevrelerde yerleşik hale geçtiğinden bahsedilebilir. Ancak Lewis Mumford’un (2007 [1961], s. 21) da değindiği gibi bir topluluğun bir araya gelerek yerleşik bir düzen kurmasındaki esas olarak, hayatın temel ihtiyaçları olan yemek ve barınmanın idame ettirildiği yerler olduğu kadar, yerleşik olmayan hayat içerisinde somut olmayan, kutsal değerlerin atanmış olduğu, sembolik olarak tanımlanabilecek yerlerin seçildiği görülmektedir. Mumford (2007 [1961]) bu durumu günümüz kent yaşantısıyla ilişkilendirerek “...bir mezarın veya resmedilmiş bir simgenin, büyük bir taşın veya kutsal bir korunun civarında toplanmada, tapınaktan gözlemine, tiyatrodan üniversiteye kadar çeşitlilik gösteren, birbirini izleyen kentsel kurumların başlangıcını bulmak mümkün” (s. 26) demektedir.

Dolayısıyla insan topluluklarının sosyal evrim sürecinde, yerleşik hayata geçmeden de önce belirli bölgelere ve olaylara “değer” atfederek herhangi bir olgudan farklı kıldıkları söylenebilecektir. Elbette kentleşme sürecinde bir araya gelişte bu olgulardan çok daha fazlası bu değerler grubuna eklenecektir. Toplulukların belirli bir sosyal evrim süreci ardından bir araya gelerek, bir olgu olarak oluşturdukları kentin

henüz oluşum aşamasında dahi toplumun hafızasında yer edinmiş, nesiller boyunca aktarılabilen belirli değerler üzerinde şekillendiği görülmektedir.

Bu karşılıklı “değer alışverişi” süreci, yerleşik düzen içerisinde yaşam bulan insanın gelişmesini sağlamış, bu gelişme de yaşanan çevrenin daha karmaşık ilişkiler ağı ile büyümesine ve tekrar edilmesine sebep olmuştur. Kentlerin oluşumu da bu çevrenin, kendi yönetim mekanizmalarını oluşturması ve belirli kurallar ile bu büyümenin sağlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde kentin bir olgu olarak ortaya çıkışıyla birlikte insanın yaşam çevresini koruma içgüdüsünün etkisi de kentin ve kentin kuruluş dinamiklerini yönlendiren değerlerin korunması da söz konusu olmuştur.

Somut veya somut olmayan, herhangi bir olgunun korunmasının söz konusu olabilmesi için maddi veya manevi bir “değer” birikiminden bahsedilmesi gerekmektedir. Değer, her bireyin bir nesne veya kavram ile olan bağlantısından ortaya çıkan ilişki durumudur. Her bireyin kendisine göre tanımlayabileceği değer (sübjektif değer), bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplum içerisinde ortak bir anlayış ile de belirlenebilmektedir (objektif değer). Herhangi bir olgunun koruma eylemine konu olabilmesi için sübjektif veya objektif, maddi veya manevi bir değere sahip olması gerekmektedir; olgu, bir değere sahip olduğu andan itibaren korunması istenilen haline dönüşmektedir.

Koruma eyleminin başlamasıyla birlikte korunanın eski ve yeni hali ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde korunması istenilen farklı durumlarda bulunacak ve korumayı yapan da değişebilmektedir. Nesiller boyunca devam edebilecek bu değer aktarımında olgunun ilk sahip olduğu değer korunanın eski hali olmaktadır, zamanın şimdiki halinde ise eksilen ve artan değerlerle birlikte yeni bir korunması istenilen ile karşılaşmaktadır; korunması istenilen, zaman içerisinde, coğrafi, kültürel ve sosyal gelişmeler neticesinde kazanacağı yeni değerler ile yeni bir olgu haline dönüşür ve bu yeni olgu “korunmasına devam edilen” halini alır.

Dolayısıyla şimdiki zamanda alınacak olan bir kesitte, korumaya konu olan olgu ve üzerine atfedilmiş olan değerler bütününe bakılacak olur ise yeni bir olgu ile karşılaşılacaktır; korumanın tanımında bahsedilen her iki durumu da yaşamış, koruma

sürecinde yaşaması sağlanmış, karşılaşılan tehditler ortadan kaldırılmış, riskler için tedbirler alınmış olan yeni bir olgudur bu. Ebru Kamacı'nın (2014, s. 48) belirttiği gibi "koruma artık eski ve yeni arasındaki diyalektik ilişkideki sentez haline gelmiştir, içinde hem eski hem de yeni parçalar taşıyan üçüncü bir haldir". Ortaya çıkan bu yeni hal artık korumanın yeni konusudur.

Zamanın sadece bir kesitinde yapılan bu önerme tüm zamana uyarlandığı zaman, koruma algısının farklı evrelerinde olan farklı olgular ile karşılaşılabilecektir. Günümüzde korumadan bahsederken aslında bu basitlikteki birimlerden oluşan karmaşık bir yapıdan bahsedilmektedir. Bu karmaşık yapı içerisinde korunan, koruyanın hayatından aslında hiç kopmamaktadır, ikisi arasındaki ilişki iç içe bir ilişkidir. Zaman içerisinde özgün olguya eklenen ve çıkarılan değerler de bu ilişkinin bir sonucudur. Toplum oluşturulan bireylerin farklı dönemlerde farklı şekillerde fakat aynı mekânlarda bir araya gelmesi ile şekillenen bu ilişkiler ağı, gelişerek bir kültürü oluşturmaktadır. Bu ilişkiler sayesinde kazanılan değerler nesillerin aktarımı sonucu bir bilgi birikimini oluşturmakta, bu bilgi birikimi belirli bir coğrafyada kendine has egemenliğini yaratmaktadır.

Bir olgunun, kültürün egemenliği altında "kültürel miras" olarak tanımlanması insanların tarihi öneme sahip bir yerin anlamının farkında olması ve bundan dolayı bu yere bir değer atfetmeleri şeklinde gerçekleşir. Bu değer yere ait kimliğin tanımlanmasına dayanır; tarihsel veya sanat tarihine dair bir araştırma sonucuna dayanan bir tanım olabilir, yasal gerekliliklere uyan miras kavramı içerisinde ele alınabilecek bir tanım da olabilir (yasal olarak tanımlanan ulusal bir miras da olabilir). Jukka Jokilehto (Jokilehto, 2014) değer, kültürel miras olarak ortak bir düşünce ile benimsenmesi sürecini aşağıdaki gibi açıklamaktadır;

"Her durumda da değer benimsenmesi (recognition) bir öğrenme sürecinin (learning processes) sonucudur. Değerler bireyler tarafından bağımsız olarak tanımlanabileceği gibi bir topluluk tarafından veya bir ulusun tüm bireyleri tarafından da tanımlanabilir. Tek bir bireyin veya bir topluluğun tanımladığı değerler genellikle resmîyet taşımayan, bireyin veya topluluğun kendi kimliği ile özdeşleştiği değerler olmaktadır. Ulusal seviyede tanımlanan miras değerleri ise ülkenin ilgili mevzuatı ile belirlenmektedir. Küresel seviyede belirlenmiş olan

üstün evrensel değeri taşıyan varlıklar ise tüm insanlığın ortak kültürel mirası olarak belirlenmektedir”.

Her ne kadar koruma kavramı, kültürel miras olarak tanımlanan bir objenin, binanın, anıtın veya bir alanın korunmasında alınan kararların ve bunların uygulanması için oluşturulan yönetsel ve hukuksal organizasyonların mevcut olması tanımlanıyor olsa da günlük hayatın içerisinde kültürel miras ile ilişkili olan yerel paydaşlar (yerel halk) veya kentsel alan içerisinde kültürel miras ile dolaylı olarak da olsa ilişkide bulunan paydaşlar açısından kabul görmemiş bir süreci tanımlıyorsa başarı şansı olmamaktadır. Bu çalışmaların başarılı olduğu düşünülse de uzun vadede daha yıkıcı etkileri olmaktadır. Bu konuda Cevat Erder “tarihi anıt ve çevrenin belirli bir şekilde korunmamasının nedeni, kültür kopukluğu gibi, toplumumuzdaki yerel bir özellik ileri sürülerek tanımlanmaktadır” (1975, s. 208)², ancak, “bunu aşan bir gelişim olarak, geniş halk kitlesinin inancına, genel davranışına da bazen yer verildiği görülmekte; köklü ve etkili bir koruma biçimi için bunun desteğinin gerekliliği yeni yeni kabul edilmektedir” şeklinde belirterek toplumun büyük kesimi tarafından kabul görmeyen koruma anlayışı yerine geniş katılımlı, gündelik hayatın pratik sorunlarına çözüm getiren ve her ne kadar hukuksal olarak garanti altına alınmış olsa dahi ekonomik ve sosyal hayata dair de düzenlemeler barındıran koruma uygulamalarının gerekliliğini ve kabul görmeye başladığını belirtmektedir (s. 208)³. Dolayısıyla, sadece ekonomik getirilere yönelik, özel maddi çıkarların öncelikli olduğu bir gelişmenin yıkıcılığı anlaşılımsın, sadece tarihi değeri yaklaşımı ile teknik yönden başarılı bir şekilde

² Cevat Erder, “Tarihi Çevre Bilinci” (Erder, 1975) adlı kitabında, uluslararası tüzükler ve uygulamalardan örnek vererek Türkiye’deki koruma çalışmalarının bir eleştirisini uluslararası gelişmeler ile karşılaştırarak yapmaktadır. Alıntı yapılan bu kısımda “yerel” olarak tanımladığı yer Türkiye ve bahsettiği toplum da ülkemizdeki koruma kültüründen etkilenen toplumu temsil etmektedir (s. 208).

³ Kitabın yazıldığı tarihte (1975) uluslararası uzmanlar toplantılarında koruma; koruma alanının tek bir anıttan bölgeye, koruma ile ilgili kişilerin ise uzmanlardan oluşan dar bir gruptan ilgili tüm paydaşlar tarafından temsiliyetin bulunduğu geniş bir gruba dönüştüğü bir anlayışa geçmektedir. Ancak yine de ülkemizdeki muhafazakâr koruma anlayışının yerleşik olduğu ve oldukça güçlü yasal tedbirlerin hayata geçirildiği bu tarihlerde Cevat Erder’in bu yaklaşımı “devrimci” bir tavır olarak nitelendirilebilir.

çözölmüş ancak toplumun sürekli ekonomik ve sosyal gelişimini göz ardı eden parçacı bir koruma anlayışının, başarılı bir koruma olmayacağı görölmektedir.

Koruma anlayışının geniş bir grup tarafından tanımlanıp içselleştirilmesinden bahsedildiğinde değerlerin tanımlanması ön plana çıkmaktadır. On dokuzuncu yüzyıldaki tarihselcilik anlayışının sonucu olarak tarihi değerin ön plana çıktığı ve siyasal söyleme de hizmet eden koruma yaklaşımı İkinci Dünya Savaşı'na kadar kültürel mirasın tanımlanmasında ve koruma uygulamalarında hâkim anlayış olmuştur. Bu süreç içerisinde, 1903 yılında Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl'in⁴ Viyana'da yayımladığı, ancak postmodernist anlayışın kabul görür hale gelmesinin ardından 1980'li yıllarda tarihi anıtların korunmasıyla ilgili güncel tartışmaların merkezine yerleşmiş, günümüzde tarihi anıtların değerlerinin belirlenmesi ve kültürel mirasın korunması alanında bir kültür metin mertebesine ulaşmış olan Modern Anıt Kültü: Doğası ve Kökeni (Der moderne Denkmalkultus: sein Wesen und seine Entstehung) başlıklı makalesi, kültürel mirasın korunması sürecinde değerler sistematüğini tanımlayan bir çalışmadır (Riegl, 2015 [1903]).

Bu makale, sanat ve mimarlık tarihi içinde, İtalyan Rönesansı'ndan itibaren oluşmaya başlayan tarihi eserleri koruma bilincinin ortaya koyduğu kuramsal yaklaşımların evrimsel gelişme zincirinde, tarihselci ve restorasyoncu on dokuzuncu yüzyıldan, modernist ve korumacı yirminci yüzyıla geçişteki paradigma değişimini temsil eden halkadır. Aynı zamanda hem koruma disiplini içindeki eski kavramlara yeni anlamlar yüklemesi hem de eskilerinin yetersiz kaldıkları noktalarda yeni kavramlar icat etmesi dolayısıyla, tarihi eserlerin değerlerini ve onlara yönelik koruma yaklaşımlarını tarif eden literatürde modern çağda meydana gelecek terminolojik dönüşümün yönünü belirleyen metin olarak belirtilebilir (Ceylan, 2015, s. 7).

⁴ 1858-1905 yılları arasında yaşamış olan Alois Riegl, 1903 yılında Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Merkezi Sanat Anıtları ve Tarihi Anıtlar Komisyonu Başkanlığı'nın, kamuya açık alanlardaki anıtların korunması konusunda yeniden örgütlenmeye yönelik bir plan önerisi için görevlendirilmiştir. Erdem Ceylan tarafından çevirisi yapılarak ve Ceylan'ın (2015) metnin kendisi kadar önemli etkiye sahip ön yazısıyla Riegl'in makalesi Türkçe'de yayımlanmıştır.

Diğer yandan, “modernizmin temellerini atarken aynı zamanda onun günümüzde postmodern olarak tanımlanan konturlarını da çizen”, kapitalistleşmiş ülkelerin modern toplumlarında yüzyıl dönümünde görülen bireysel, cinsel, kültürel ve ulusal kimliklerin çözünme ve yeniden inşa edilme süreçlerinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içindeki temsilcisi olan –Riegl’in da sanat tarihi alanında etkin bir üyesi olduğu– Viyana Modernizmi veya Birinci Viyana Okulu olarak adlandırılan düşünce ve sanat hareketini ortaya çıkaracak uygun zemini hazırlayan, tarihi, toplumsal ve kültürel bağlamın bir ürünüdür (Ceylan, 2015, s. 8).

Riegl’in anıtlarla ilgili düşünceleri, özellikle de korumanın sosyal ve tarihsel boyutları, anıtlara karşı yaklaşımların tarih boyunca nasıl geliştiği-değiştiği oldukça geniş bir biçimde tartışılmıştır. Riegl, Viyana Okulu’nun sanat tarihi konusundaki radikal muhafazakârlığına bağlı başarılı bir tarihçiydi. On dokuzuncu yüzyılda sanat tarihi, genel kabul görmekte olan güzellik ve estetik değerler çerçevesinde değerlendirilerek; sanatın gelişimi, büyük ve küçük dönemler içerisinde, sanatın ideal olduğu varsayılan uyumlu olup olmadığı açısından değerlendirilmekte idi. Riegl, bu görüşe itiraz ederek sanatın hem üretiminin hem de algılanmasının insani çalışmaların diğer alanları gibi, tarihsel gelişim içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur⁵.

Riegl’e göre farklı dönemlerde farklı değerlendirme kriterleri vardır ve bu düşünceye bağlı olarak, bir anıta hangi değerleri atadığımız, o anıtı koruma yaklaşımımız ile doğrudan bağlantılıdır. Bu düşüncenin amacı bir değeri diğerinden üstün tutma çabası değil, koruma yaklaşımının belirlenebilmesi için değerlerin tanımlanması sürecinin ortaya koyulmasıdır (Barassi, 2007).

Riegl’in değerlerin sınıflandırılabilmesi için önerdiği iki üst başlık altında toplanan değer sınıfları şu şekildedir (URL-07, 2011):

⁵ Bu dönemde ortaya atılan “kunstwollen” terimi Riegl’in da savunduğu, her dönemin ve kültürün kendine ait sanat anlayışı olduğu ve kendi dönemi içerisinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Tam anlamı ile çeviri yapılması zor olsa da “sanat yapma-üretme isteği” olarak Türkçe’ye çevrilebilecek olan bu terim ile Riegl, anıtın sabit, objektif ölçütler tarafından değil, dönemin ve içinde değerlendirildiği kültürün subjektif algıları tarafından tanımlandığını savunmaktadır.

Anımsatma (Miras) Değerlerinin Anıt Kültü ile İlişkisi: Geçmişten gelen, tarih ve ortak hafızada edinilmiş yer ile ilgili bu değerın alt başlıkları:

Eskilik Değeri: Bir organik obje olarak anıtın yaratıldığı dönemden itibaren geçirdiği evrenin önemini vurgular. Tarihi ve estetik hususlardan çok anıtın yaşı ve bu yaşlılığın görselliği önemlidir.

Tarihi Değer: Anıtı, geçmişteki belirli bir zamanın temsili (yansıması) olarak kabul eder. Diğer bir ifade ile; tarihte bilinen/anılan bir zamanın belirli bir yaklaşım tarafından betimlenmiş temsili olarak değerlendirilmesidir. Anıt, tarihi bir belge olarak ön plana çıkar ve bu nedenle, bu değerın kaybolmaması için mümkün olduğunca ilk (orijinal) haline yakın olacak şekilde korunması önemlidir (URL-07, 2011).

Amaçlanmış Anımsatma (Anısal) Değeri: Bir olayı, kişiyi veya yeri anmak, hatırlamak/hatırlatmak için üretilmiş olan eserlerin sahip olduğu değer. Anılan değerın sürekliliğine vurgu yapmak için anıtın “yeniymiş gibi” korunmasını öne çıkarır. Bu nedenle restorasyonun (anıtı yeniymiş gibi tutabilmek için gerekli müdahalenin) gerekliliği şarttır. Yaşlılık değeri önemsizdir (URL-07, 2011).

Güncel (Çağdaş) Değerlerin Anıt Kültü ile İlişkisi:

Kullanım Değeri: Anıtın sahip olduğu fonksiyondan ve gündelik hayat içerisindeki kullanım olanağından kaynaklanan değer. Genelde eskilik değeri ile ters orantılıdır (URL-07, 2011).

Sanat Değeri: Riegl, bu değer sınıfını iki alt başlıkta ele almaktadır;

Yenilik (Çağdaş Sanatsal) Değeri: Eskilik değerinin aksine, formel bir bütünlük gerektiren ve doğanın yıkıcı güçleri karşısında insanoğlunun zekasının temsil edilmesinden kaynaklanan değer. Riegl; “sanat doğal olanın taklidi değil, insanın görmek istediği idealin yansımasıdır” demektedir (URL-07, 2011).

Görece Sanat Değeri: Anıtın salt estetik özelliklerinden kaynaklanan değerdir. Riegl, bu değeri; “zamanın ruhunun (zeitgeist) biçimlendirdiği materyal kültür, sanat yapma isteği” olarak açıklanabilecek olan “Kunstwollen” kavramı ile açıklamaktadır. Anıtın

mutlak ve mümkün olduğunca orijinal hali ile korunması gereken değeridir (URL-07, 2011).

Riegl, aynı makalesinde, bu değerlerden birkaç tanesinin bir arada bulunabileceği veya birbirleri ile tezatlık yaratabileceği örnekler bulunabileceğini belirtmektedir. Bu durum günümüzde de modern koruma anlayışı konusunda tartışmaları beraberinde getirmektedir (URL-07, 2011).

Riegl'in 20'nci yüzyılın başında tanımlamış olduğu değerler sınıflandırması, dönemin anlayışı gereği tekil anıt kavramı üzerinden yapıldığı için⁶ özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan kentlerin, kent ve kentli kimliğindeki etkilerinin açıklanmasında yeterli olmadığı görülmüştür. Bu sınıflandırmaya yapılabilecek bir ek olan "birliktelik değeri" Aykut Köksal (1995, s. 75) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

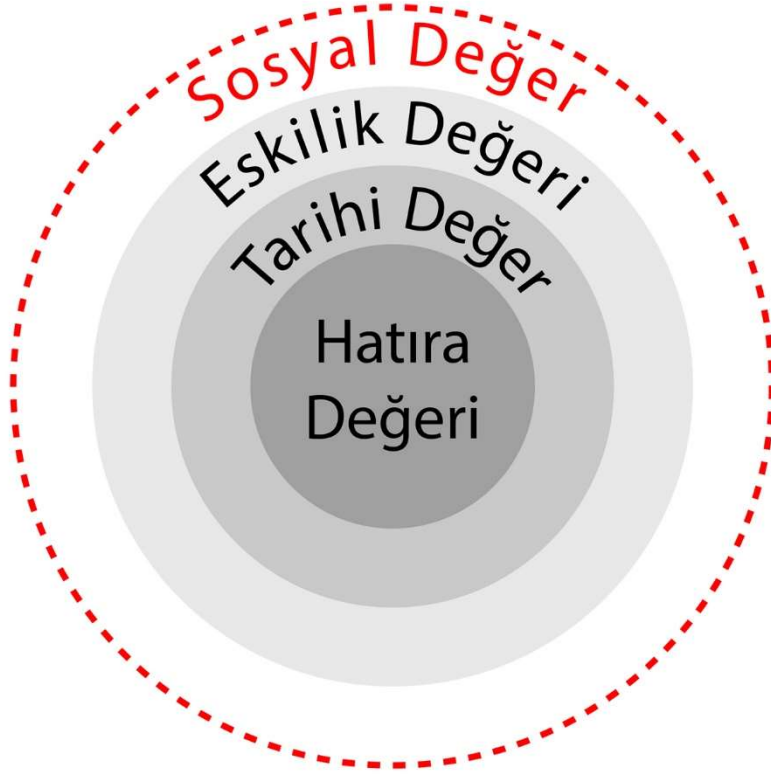
Kentsel koruma sorunsalının nesnesi tarihsel kenttir. Ya da daha özgül bir tanımla "tarım çağı kenti". Tarımsal üretim dönemi, tüm kültürel üretimin doğal dil çağını oluşturur. İşte tarihsel kentin ya da tarım çağı kentinin temel ayırıcı niteliği de, bir doğal dil çağı gerçekliği olmasında yatar. Çünkü doğal dil çağındaki diğer tüm kuruluşlar gibi kent de bir yapı, bir "structure" oluşturur. Başka bir deyişle, tarihsel kent doğal bir dilin tüm yapısal özelliklerini taşır; toplumsal, birey-ötesi ve bilinçdışı bir oluşuma sahiptir. Kentsel yapının burada bizi ilgilendiren asıl önemli özelliği ise, öğeleri arasındaki ilişkiler düzeniyle tanımlanmış bir dizge (systeme) oluşturmasıdır. Tarihsel kentin bir dizge olması, bu dizgeyi oluşturan "bütün"ü kavramayı gerekli kılar. Kentsel yapının oluşturduğu bütün, Gestalt kuramının tanımladığı bütündür. Bu kurama göre, belirli bir bütünün içindeki parçayla ayrı bir bütünün içinde yer alan ya da tek başına var olan ayrı parça aynı değildir. Başka bir deyişle kentsel yapı içerdiği öğelerin toplamından farklı bir gerçekliktir ve hiçbir biçimde öğelerin yığına indirgenemez. Ya da Piaget'nin genel yapı tanımıyla dile getirirsek, bir yapının (tarihsel kentin) bileşimini belirleyen yasalar, o yapının öğelerinin teker teker bir araya gelmelerinden oluşan birikime indirgenemezler. Bu nedenle korunması

⁶ Riegl, bu durumun "anıt" kavramının yeniden tartışılması ile gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

amaçlanan tarihsel kentte, koruma nesnesi tek tek birim öğeler ya da öğeler yığını değil, bütünsel yapının tanımladığı dizge olmalıdır.

Köksal, bir 'dil'de olduğu gibi kenti belirli bir yapının-sistemin somut hali olarak ele aldığı bu tespitinde Riegl'in öne sürdüğü değerlendirme sistematüğinde bulunmayan; korumaya değer öğelerin birlikte bulunmasının yarattığı yeni bir değer olgusundan bahsetmektedir. Günümüzde somut değerlerin korunmasında kullanılabilecek bu değer olgusu da somut olmayan değerlerin de artık korunmaya değer alanın-kültürel mirasın bir parçası olduğu anlayışı ile geliştirilerek "sosyal değer" olarak ifade edilebilir. Tarihi kent parçası içerisinde günlük hayatın bir parçası olan bir pazar yerinin gündelik sosyal hayata katmış olduğu değer bu yeni 'sosyal değer' kavramına örnek olarak verilebilir. Michele Lamprakos (2014, s. 420) tarafından Riegl'in değerler tanımlama sistematüğü kullanılarak hazırlanmış olan "Riegl'a Göre Değer Algısının Değişimi" tablosu kullanılarak oluşturulan tabloda (Tablo 2.1) değerler tanımlamasında gelinen son evrede 'sosyal değer' kavramı kullanılmış ve önceki değerlendirme kavramlarını kapsayıcı bir şekilde yerleştirilmiştir. Korunan değer anlamındaki değişim göz önünde bulundurulduğunda Yirmi Birinci Yüzyıl koruma anlayışında somut değerlerin, somut olmayan değerler ile birlikte ele alındığı ve fiziki unsurları kapsayan ve anlamlandıran "sosyal değer" in ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1 Riegl'a Göre Değer Algısının Değişimi

	dönem	değer tanımı	anlam
kasıtlı olarak	Antik Dönem + Orta Çağ	Hatıra Değeri	Objektif
kasıtsız olarak	Rönesans Dönemi	Sanat + Tarihi Değer	
	19. Yüzyıl	Tarihi Değer	
	20. Yüzyıl	Eskilik Değeri	
	21. Yüzyıl	Sosyal Değer	Subjektif

Kaynak: Lamprakos'tan (2014, s. 420) alınarak geliştirilmiştir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanan kültür (URL-03), olgulara atanmış olan değerlerin zaman içerisinde korunması, yorumlanması, kabul edilmesi ve aktarılması ile oluşmuş ilişkilerin tamamıdır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesi ile bu ilişkiler arasındaki çatışmalar-uzlaşmalar, kültürel evrimi oluşturmuş ve bu evrimin diyalektik bir sonucu olarak yeni ilişki biçimleri (değerler) ortaya çıkmıştır.

1994 tarihli Nara Tüzüğü’nde koruma kavramı “bir yapıyı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir” şeklinde tanımlanmaktadır (ICOMOS, 1994). Francesco Bandarin ve Ron van Oers (2012) korumanın, geçmişi ve geleceği aynı anda ele aldığını ve “farklı kuvvetler arasındaki dengeyi akıl kullanarak sağlamaya çalışan, sosyal formasyonu yaratan farklı değer sistemlerinin yorumları arasında arabuluculuk oluşturmaya çalışan bir süreç” olduğunu belirtmektedirler (Bandarin & Oers, 2012, s. 12). Bu bağlamda koruma eyleminin, bir toplumun kültürünü oluşturan sürecin doğal parçası olduğu söylenebilmektedir.

2.2 On Dokuzuncu Yüzyıl ve Öncesi Dönemde Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi

Erken krallıklar ve imparatorluklar zamanında farklı estetik anlayışların, kültürel değerlerin ve yapım tekniklerinin gelişmesi, birlikteliği ve çeşitliliği için bir temel yapı bulunmakta idi. Yayılma ve etkileşim bir bölgenin işgal edilmesi, İpek Yolu gibi geniş coğrafyalara yayılmış ticari ilişkiler, dini hac yolları gibi pek çok sosyal temas ve geleneksel yollar ile olmuştur. Antik Roma’da yeni yapılan bir binanın mevcut binalar ile uyum içerisinde inşa edilmesini sağlamak üzere özel kurallar olduğu bilinmektedir. Milattan önce birinci yüzyılda Vitruvius’un kaleme aldığı ünlü kılavuz kitabı De Architectura’da, iyi bir binanın yapım ve onarım yöntemleri önemli bir yer tutmakta idi. Bir binanın inşasından veya bir şehrin planlanmasından önce bölgenin tüm özelliklerinin bilinmesinin ve değerlendirilmesinin önemine vurgu yapılmaktadır (Morgan, 2018, s. 171). Ayrıca bu anlayışa sahip mimarların yetiştirebilmesi için iyi bir

eğitimin verilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Bir mimarın, binalarında/tasarımlarında kullandığı sembollerin anlamlarını, değerini bilmesi gerektiğini, bu nedenle oldukça iyi bir tarihi bilgiye de sahip olması gerektiğini belirtmektedir (s. 5). Günümüzdeki araştırmalar göstermektedir ki antik tapınakların yangın, deprem gibi doğal afetlerden veya kullanım, imar faaliyetleri gibi etkilerden dolayı zarar görmesi üzerine tamir edilebilmeleri için pek çok farklı yaklaşım vardı. Bazı durumlarda orijinal malzeme ve tarz kullanılarak gerçekleştirilmiş olsa da bu durumu genellemek mümkün değildir.

Kültürel birlikteliklerinden bahsedilebilecek olan toplulukların tarih anlayışları, tarihi değerlerin korunmasında ve aktarılmasında önemli bir veridir. Koruma anlayışını tarih algısındaki değişim ile açıklayan Jukka Jokilehto, (1999) “tek tanrılı dinlerin, tarih boyunca büyük toplulukların kültürlerini biçimlendirmesi ve diğer toplumların kültürleri üzerindeki etkisi, koruma anlayışının zaman içerisindeki değişimini de açıklamaktadır” şeklinde izah etmektedir (s. 6). Dini motivasyonun koruma algısına etkisinde, Milattan önce 13’üncü veya 14’üncü yüzyılda Musa peygamberin kendisine inanan insanları Mısır’dan çıkararak İsrail isimli, yeni bir dini inanış etkisinde bir araya gelmiş topluluğu oluşturduğu zaman yaşadıkları olayları nesiller boyunca aktararak yeni bir kültürel anlayışı, bir aktarım geleneğini de yaratmış olduğunu görüyoruz (s. 9). Diğer kutsal eserlerde geçen, koruma geleneğini başlatan ifadeler de incelendiğinde İncil’de geçen “bedeq habayif” (evini onar) özgün bir ifade olarak görülmektedir ve Kral Süleyman’ın yıkılan tapınağı özelinde, bir dini miras olarak tapınakları işaret eder. Bu onarım süreci genel bir dinsel dirilişi temsil etmekle birlikte ayrıca, sözlü ve yazılı olduğu kadar fiziksel olarak da bir geleneğin aktarılmasının, mirasın korunmasının önemini vurgulamaktadır. Bir diğer ifade ise İslam tarihinin önemli tarihçisi İbn-i Haldun (d. 1337-ö. 1406) “Mukaddimah” adlı eserinde, kendinden önceki tarih yazıcılarını, politik ve askeri tarihi, sosyal ve ekonomik gelişmelerle birlikte ele almadığı için eleştirmekte ve “tarih, geçmiş olaylar hakkında bilgiden ibaret görünse de tarihin esas anlamı sübjektif yoruma açık olmasında, olmuş olanın neden ve nasıl olduğunun açıklanmasında yatmaktadır” demektedir (s. 12).

Jokilehto’nun (1999) ortaya koymuş olduğu bu sübjektif bakış açısı ortak din algısının yarattığı kolektif yaşam biçimini belirtmektedir. İslam dünyasındaki kolektif yaklaşım,

topluma ait olan ortak mülk kavramını gerekli kılmış, bu mülklerin bakım ve onarımları için ise vakıf sistemi geliştirilmiştir. Temellerini İslam tasavvufundaki sosyal adalet kavramından alan vakıf sistemi, gönüllülük veya otorite tarafından belirlenmiş bir akarın gelir amaçlı olmayan, tüm toplumun kullanımına açık olan başka bir binanın (cami, okul, kervansaray, aşevi, vb.) idaresi, bakımı ve onarımı için kullanılması üzerine geliştirilmiştir. Bu sistem, dönemlerinin mimari özelliklerini yansıtan kamusal binaların ayakta kalmasını sağladığı gibi geniş tabanlı bir sosyal sorumluluk oluşturmuştur (Jokilehto, 1999, s. 13).

Kültürün kent bütününden ayrılmaz bir hale gelmesi ve fiziksel mekânda gelişmeye başlaması ile “kent kimliği” kavramı oluşmaya başlamıştır. Bu kimliğin ifade edilmeye ve korunmaya çalışılması ile de o kimliğe ait tasarım ilkeleri ve bilinçli koruma politikaları ortaya çıkmıştır. Bu gelişme kendisini 13’üncü yüzyılda Siena kentinin ünlü Piazza del Campo meydanında göstermektedir. Kentin yerel yönetim binasının klasik dönem anlayışının hâkim olduğu dönemde inşa edilmesine rağmen ortaçağ tasarım ilkelerine de saygılı bir tavır sergilenmesi, rakip kent Florensa karşısında, kentin kimliğini koruma amacı taşımaktadır (Jokilehto, 1999, s. 14).

14’üncü yüzyılda Rönesans hareketinin etkisiyle birlikte dini tarih anlayışı yerine evrensel tarih anlayışı yerleşmeye başlamış ve antik çağı da içine alan yeni bir tarih anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmeyle birlikte antik anıtların arkeolojik incelemeleri gibi yerel tarih yazımı da başlamıştır. Sadece Rönesans İtalyası’nda değil, Kuzey ülkeleri dâhil olmak üzere tüm Avrupa’da 16’ncı yüzyıldan itibaren ulusal tarihe olan ilgi artmış ve Olaus Magnus’un “Kuzey Halklarının Tarihi” (Historia de Glentibus Septentrionalibus, 1555), George Buchanan’ın “İskoçya Tarihi” (History of Scotland, 1582) ve William Camden’in “Britanya” (Britannia, 1586) gibi eserleri yayımlanmıştır (Jokilehto, 1999, s. 15).

Bu anlamda Rönesans, antik dönem anıtlarına bakışta bir dönüm noktasıdır. Yeni tarih ve insanlık anlayışı, antik eserleri, antik Roma’nın ihtişamlı birer emaneti olarak görmüştür ve bu eserlere politik bir önem de atfedilmiştir. Her ne kadar Pagan Roma’nın izleri halen bulunmakta ise de esas değer ve önem Hristiyan mirasına verilmiş, ilk Hristiyanların yaşadıkları olaylar, etkileri bu anıtlarla birlikte ele alınmıştır.

Bu değişime paralel olarak gerçekleşen önemli bir gelişme ise; eski anıtların sanatçılara ve mimarlara, sanat, mimari, teknik, tarih ve edebiyat hakkında öğrettikleri ve verdikleri ilham olmuştur. Modern arkeolojinin ilk temellerini bu dönemde tarihi alanlarda yapılan çalışmalarda görebiliriz. Ayrıca bu dönemde antik eserlerin sosyal statü sembolü olarak değil, araştırma ve belge amacı ile toplanmaya başlanması da değişen tarih anlayışını göstermektedir.

Bu gelişmeler neticesinde Roma kenti bir ilk olmuştur. Papalık tarafından eski eserlerin korunması amacı ile bir dizi kurallar getirilmiş ve dönemin önemli sanatçılarından Raphael bu kuralların uygulanarak eserlerin korunması konusunda ilk yetkili kişi olarak belirlenmiştir (Jokilehto, 1999, s. 16).

15'inci yüzyıl Rönesans Dönemi'nin öncü mimarlarından Filippo Brunelleschi (1377-1446) Roma'ya ziyaretlerde bulunmuş ve gördüklerinden oldukça etkilenmiştir. Brunelleschi, kendi döneminin ünlü heykeltıraşı Donatello ile birlikte Floransa'dan Roma'ya seyahat etmiş ve incelemelerde bulunmuşlardır. Brunelleschi bu incelemelerinde ölçüler almış, binaların yapım tekniklerini incelemiş ve "iyi mimarlığı" gün ışığına çıkarmaya çalışmıştır (Vasari, 1998, s. 117). Bu çalışmalarındaki esas motivasyonu çağdaşlarından farklılaşmak olsa da geçmiş dönemlerde kullanılmış teknikleri anlayarak tekrardan kullanmaya çalıştığı da anlaşılmaktadır.

Tarihi kalıntıların, adeta bir laboratuvar ortamındaki gibi birer belge olarak kullanılması Rönesans Dönemi'ndeki bilgiye ve bu bilgiyi içeren tarihi bakışın değişimini göstermektedir. Artık tarihi kalıntılar, anıtlar ve eserler sadece barındırdıkları kutsal anlamlar ile değil, bir tekniğin, bilginin devam ettirilebilmesi, geliştirilebilmesi için değerli bir belge olma niteliği ile de ele alınacaktır.

17'inci yüzyılda antik eser koleksiyonculuğu pek çok Avrupa ülkesinde bir moda haline gelmiştir. Bu akım içerisinde eserlerin toplandığı coğrafya genişlemeye başlamış ve İspanya, Yunanistan, Anadolu ve Mısır bu arayışın konusu olmuştur. Bununla birlikte eski eserlerin restorasyonu da yapılmaya başlanmıştır. Rönesans Dönemi mimarları için kusursuz mimariyi temsil eden Pantheon'un onarımı bu konudaki bakış açısını anlamak için iyi bir süreçtir. Sadece mimari açıdan değil, dönemin din anlayışı için de bir sembol olan Pantheon, Papalık tarafından da kutsanarak Hristiyanlığın sonsuz

evrensel değerinin sembolü olarak kullanılmıştır. Binanın restorasyon planlarını hazırlayan Bernini, tapınağın bulunduğu kent dokusu içerisindeki merkezi konumunu fark etmiş ve bu merkezi konumu ortaya çıkaracak şekilde yıkımlar yapılmasını istemiştir. Papalığın yönlendirmesi ile dönemin hâkim siyasi karakterini de yansıtacak bir düzenleme yapılmıştır. Binanın etrafındaki yollar genişletilmiş ve yeni bir altyapı düzenlemesi yapılmıştır. Bu sokak genişletme çalışmaları sırasında, muhtemelen beşinci yüzyılda Marcus Aurelius adına yapılmış olan Arco di Portogallo yıktırılmıştır (Jokilehto, 1999, s. 38). Bu uygulamalardan da anlaşılacağı gibi çağın politik ve sosyal durumuna göre değişen tarih algısı, tarihi eserlerin korunmasını veya tamamen göz ardı edilmesini sağlayabilmektedir.

19'uncu yüzyılın ilk yarısında teknoloji ve bilimin gelişmesi ve felsefede pozitivist düşüncenin ortaya çıkışı ile tarihi anıtlara romantik bakış yeni bir dinamizm kazanmıştır. Aynı tarihlerde millet ve ulus kavramlarının idari yapıları değiştirmeye başlamasıyla birlikte mimarlar eklektisizmi, tarihselci bakış açısı etkisi altında milli kimliklerin ifadesi olarak tüm Avrupa ülkelerinde kullanmaya başlamışlardır. Bu süreçte tarihi binalar, ulusların kendi başarılarını ve geçmişlerini yüceltmek için birer tarihi anıt olarak yeniden ele alındılar.

Paris'te, 1144 yılında ilk gotik kilise olarak inşa edildiği kabul edilen Saint-Denis Kilisesi⁷ restorasyonu sırasında, strüktürel yapıyı anlamadan yapılan müdahaleler sonucu ortaya çıkan problemler ve yine Paris'te, 15'inci yüzyıl yapısı olan Saint-Germain L'Auxerrois kilisesi restorasyonu esnasında yanlış malzeme seçimi sonucu yaşanan problemler, restorasyon yapımındaki prensiplerin arkeolojik incelemelerin zorunluluğu ve ez az müdahale olacak şekilde gelişmesine yol açmıştır (Jokilehto, A History of Architectural Conservation, 1999, s. 138). Restorasyon konusundaki bu ilk prensipler arkeolog Adolphe Napoleon Didron (1806-1867) tarafından 1839 yılında şu şekilde özetlenmiştir: "Antik anıtlar söz konusu olduğunda, sağlamlaştırmayı tamir etmeye, tamir etmeyi restore etmeye, restore etmeyi yeniden inşa etmeye, yeniden

⁷ Abbey Church of Saint-Dennis

inşa etmeyi de eklentiler yapmaya (yorumlamaya) tercih etmeliyiz. Hiçbir koşulda hiçbir unsur çıkarılmamalı, hiçbir unsur eklenmemelidir” (Jokilehto, 1999, s. 138).

William Morris’in ve 1877 yılında kendisinin kurduğu, Orta Çağ yapılarının korunmasını ve restorasyonunu amaçlayan Society for the Protection of Ancient Buildings⁸’in çabaları ile tarihselci koruma hareketi tüm Avrupa’da yayılmaya başlamıştır (Jokilehto, 1999, s. 180). Koruma kavramı, yeni tarihçilik anlayışı çerçevesinde eskinin yüceltilmesi ve tarihi binaların ve sanat eserlerinin ihyası için çağdaş bir meşruiyet aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlayış karşısında, John Ruskin’in önderliğini yaptığı tarihselci restorasyon karşıtları (anti-restoration movement), restorasyonu savunan mimarları, binaların tarihi otantik değerlerini yok etmekle suçluyorlardı ve binaların özgün hallerinin korunması ve bu şekilde bakımı için mücadele ediyorlardı.

Bu dönemde yapılan uygulamalara getirilen eleştirilere bakılacak olur ise, tarihselci bakış açısının yarattığı eklektisist yorumların verdiği zararın ve yapıların orijinal yapım tekniklerinin restorasyon ve yapı yapım teknolojisi için ne kadar önemli olduğunun anlaşılması gerektiği görülmektedir. Ancak tarihi anıtlar için ortaya koyulan bu statik korumacı yaklaşımın, günümüzdeki tarihi kent dokusunun korunması için uygulanmakta olan “sit alanı” kavramını oluşturan temel prensip olarak hiç değişmemiş olması da görülmektedir.

2.3 Yirminci Yüzyıl ve Sonrası Dönemde Koruma Yaklaşımları

On dokuzuncu yüzyılda, özellikle Avrupa devletleri arasında yaşanan savaşlar ve Fransız İhtilali’nin etkisi ile ortaya çıkan milliyetçi akımlar, kültürel mirasın korunmasında tarihselci bakış açısını getirmiştir. Ancak I. ve II. Dünya Savaşları’nın yaratmış olduğu yıkım, tüm dünya devletlerinin bir arada ve işbirliği içerisinde tüm insanlık için çalışması gerektiğine olan inancı arttırmıştır. Birleşmiş Milletler örgütünün kurulması ile birlikte tüm dünya kültürlerinden uzmanların katılımı ile çalışmalar yapılmaya başlanmış ve özellikle kültür, bilim ve sanat alanlarında

⁸ Tarihi Yapıların Korunması Topluluğu

uluslararası işbirliğinin sağlanabilmesi amacı ile UNESCO kurulmuştur. UNESCO'nun çalışmalarına başlaması ardından koruma konularında çalışmalar yürüten uluslararası örgütlerin sayısı artmıştır. Halen, aralarında ICOMOS, ICOM ve ICCROM'un da bulunduğu, çevre koruma konularında çalışan yaklaşık 2000- 2500 adet uluslararası örgüt bulunduğu belirtilmektedir (Kiper, 2004, s. 40). Bu örgütlerin ortak amaçları arasında; doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin insanlığın (bölgesel, kıtasal ya da küresel) ortak mirası olarak korunması yönünde uluslararası işbirliğinin sağlanması da bulunmaktadır. Kültürel mirasın korunması ile ilgili BM dışında bölgesel ölçekte de örgütlenmeler söz konusudur. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi de koruma konularında da çalışmaları olan bölgesel örgütlenmelerdendir.

Bir sonraki bölümde Uluslararası ve Ulusal Düzeyde Koruma Yaklaşımlarına değinilecektir.

2.3.1 Uluslararası Düzeyde Yaklaşımlar

Kültürel miras alanlarının korunmasında, anıtsal yapıdan kentsel ölçeğe geçiş, İkinci Dünya Savaşı süresince Avrupa kentlerinin yaşadığı büyük boyutlarda yıkımlardan sonra çıkan modern kentsel planlama yaklaşımının sivil mimari ve kültürel miras alanları üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin görülmesiyle birlikte başlamıştır. Günümüzde ise kültürel mirasın korunması, zorlaşan ekonomik koşullar ve nüfus artışının yarattığı baskının da önemli etkisiyle farklı boyutlarda ele alınmaya başlanmıştır.

Kültürel mirasın korunmasında öne çıkan uluslararası sözleşmeler (Ek 1) ve bu sözleşmelerin kültürel mirasın korunmasına yönelik içerdiği amaçlar, hedefler ve etkiler genel olarak aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2 Kültürel Mirasın Korunmasında Öne Çıkan Uluslararası Sözleşmeler

Toplantının/Belgenin Türkçe Başlığı	Düzenlendiği Yer	Düzenleyen Kurum	Yıl	Yorum
Peyzaj ve Sitlerin Güzelliklerinin ve Karakterinin Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı	Paris, Fransa	UNESCO	1962	Her ne kadar koruma alanı 'peyzaj' ölçeğinde ele alınmış olsa da anıtsal statik koruma yaklaşımı gözlemlenmektedir.
Anıtlar ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonuna Yönelik Uluslararası Tüzük, Venedik Tüzüğü	Venedik, İtalya	ICOMOS	1964	Venedik Tüzüğü, 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzeyde kültürel mirasın korunması konusunda önemli bir karar metnidir. Anıtların restorasyonunda farklı katmanların önemi vurgulanmıştır.
Kamu Teşebbüsleri veya Özel Teşebbüsler Sonucu Tehlike Altında Kalan Kültürel Yapıların Korunmasına İlişkin UNESCO Tavsiye Kararı	Paris, Fransa	UNESCO	1968	Büyük ölçekli yatırımların kültürel miras üzerindeki etkisi görülmüş ve ilk defa kültürel mirasın evrensel değeri öne çıkarılarak uluslararası bir organizasyon ile kültürel mirasın korunması için tedbirler alınmıştır
Birleşmiş Milletler Yaşanabilir Çevre Konferansı Sonuç Bildirgesi	Stockholm, İsveç	United Nations	1972	Kültürel mirasın, bulunduğu coğrafyadan bağımsız olarak değerlendirildiği, evrensel değerlerine atıfta bulunulan, tüm insanlığın ortak mirası olduğu düşüncesi ile 'Dünya Mirası' ifadesi kullanılmıştır
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	Paris, Fransa	UNESCO	1972	Dünya Mirası kavramının kabul edilmesi ile birlikte kültürel mirasın korunmasında uluslararası düzeyde yeni bir dönem başlamıştır
Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına İlişkin Ulusal Düzeyde Tavsiye Kararı	Paris, Fransa	UNESCO	1972	Yapının çevresindeki yapısal doku ile birlikte yenileme/rehabilitasyon çalışmalarında değerlendirilmesi gerektiği ve bu doku içerisinde yaşayan kişilerin de temsil edilebileceği katılımcı bir yönetim modeli ile kentsel gelişim sürecine yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır
Mimari Miras için Avrupa Tüzüğü, Amsterdam Bildirgesi	Amsterdam, Hollanda	Council of Europe	1975	Bütünleşik koruma kavramının eski yapıların bulunduğu bölgelerde; mevcut tarihsel bağlama, oranlara, formlara, ölçülere ve ölçeklere referans veren, geleneksel yapıım teknikleri ve malzemeyi tamamen dışlamayan modern mimarlık anlayışı olduğu vurgulanmıştır
İnsan Yerleşimleri Hakkında Vancouver Bildirgesi	Vancouver, Kanada	United Nations	1976	Kentleşmenin kırsal yerleşmeler üzerinde yarattığı baskının çevre üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi üzerine çevreye ve kaynaklara duyarlı sürdürülebilir kentsel gelişimin arayışıdır
Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü ile İlgili UNESCO Tavsiye Kararı	Nairobi, Kenya	UNESCO	1976	Tarihi alanların çevresi ile uyumlu ve entegre bir biçimde korunması, yenilenmesi ve canlandırılması için kapsamlı ve etkili politikaların oluşturulması yönünde çağında bulunmaktadır Somut olmayan mirasın öneminden de bahsedilmektedir
Tarihi Bahçeler için Uluslararası Tüzük, Floransa Tüzüğü	Floransa, İtalya	ICOMOS IFLA	1982	Koruma konusu olan alanın sınırlarının dışında kalan çevre alanın da peyzajın bir parçası olduğunu ve koruma çalışmalarında ele alınması gerektiğini "tarihi bahçe uygun bir ortamda korunmalıdır, ekolojik dengeyi tehlikeye sokacak fiziksel çevre müdahaleleri uygulanmamalıdır" kararı ile vurgulamaktadır
Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için Tüzük, Washington Tüzüğü	Washington, ABD	ICOMOS	1987	Çağdaş mimarinin; tarihi çevre ile uyumlu, mevcut oran ve ölçekleri dikkate alır bir biçimde uygulanması durumunda, tarihi alanların zenginleşmesinde ve gelişmesinde sahip olduğu potansiyel rolün altı çizilmektedir

Tarihi Kent Merkezlerinin Korunması ve Yenilenmesi İçin Tüzük, Itaipava Tüzüğü	Itaipava, Brezilya	ICOMOS	1987	Sosyal dokuya ait değerlerin değerlendirilmesi, canlandırılması ve sürdürülmesi için uygulanacak sürecin devamlı ve kalıcı olması gerektiği ve tarihi kentsel alanın küresel pazarda konu olabilecek fiziki değerinin hiçbir zaman sosyal değerinden fazla olamayacağını altı çizilmektedir
Sürdürülebilirlik Kapsamında Avrupa Kentleri ve Kasabaları Başlıklı Tüzük, Aalborg Tüzüğü	Aalborg, Danimarka	EU Sustainable Cities Platform	1994	Kentin sürdürülebilirliği ön plana çıkarılmıştır, sadece çevresel anlamda değil aynı zamanda kültürel değerlerin ve sosyal dokunun da sürdürülebilirliği için tedbirler vurgulanmıştır
Nara Özgünlük Belgesi	Nara, Japonya	ICOMOS	1994	Ortaya konan değerlerin; form ve tasarım, malzeme ve içerik, kullanım ve fonksiyon, gelenekler, teknik ve yönetim sistemi, konum ve yerleşim, dil ve diğer soyut miras öğeleri kadar subjektif duygular ile de ele alınması önerilmektedir
Birleşmiş Milletler HABITAT 2 Konferansı ve Agenda 21 Toplantısı	İstanbul, Türkiye	United Nations	1996	Kırsal ve kentsel gelişme birbirine bağlı olarak ele alınmaktadır, her iki alandaki kültürel değerlerin korunması desteklenmektedir, kültürel kimliğin korunması gelişmenin önemli bir parçasıdır
Geleneksel Yapılı Miras Tüzüğü	Guadalajara, Meksika	ICOMOS	1999	Çağdaş kullanıma olan ihtiyaca yönelik çözümlerde malzeme seçimi, orijinal malzemelerin ifadesi, görünümü, dokusu ve yapısından kaynaklanan formu dikkate alınarak biçimlendirilmelidir
Kültürel Değere Sahip Alanlara Yönelik Tüzük, Burra Tüzüğü	Burra, Avustralya	ICOMOS	1999	Temel prensibi korumaya konu olan alandaki 'değer'i anlamak ve korumak olarak tarif edilebilir
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	Floransa, İtalya	Council of Europe	2000	Kentsel ve kırsal alandaki peyzajın, yerin kimliği üzerindeki etkisi vurgulanmıştır
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	Paris, Fransa	UNESCO	2003	Bu sözleşme ile sembolik bir Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri oluşturulması kararlaştırılmış, 2006 yılında bu envanter çalışması resmi hale getirilerek 2009 yılında ilk resmi liste oluşturulmaya başlanmıştır
Miras Yapılarının, Sitlerinin ve Alanlarının Bütünsel Yapısının Korunması Bildirgesi, Xi'an Bildirgesi	Xi'an, Çin	ICOMOS	2005	Bu sözleşme ile miras alanları içinde buldukları geniş peyzajın ve sosyal/fiziksel sistemin bir parçası olarak ele alınmış ve korumanın bu sistem içerisinde yapılması gerektiği vurgulanmıştır
Dünya Mirası ve Çağdaş Mimari - Tarihi Kentsel Peyzaj Yönetimi	Viyana, Avusturya	UNESCO	2005	Kentlerdeki yaşam ve üretim kalitesini arttırmak amacı ile yaşam, çalışma ve rekreasyon alanlarının geliştirilmesini, bu amaca yönelik olarak yapılacak olan planlama, tasarım ve uygulama faaliyetlerinde tarihi kentin ve içinde bulunduğu peyzajın kent dokusunu, karakterini ve somut ve somut olmayan tüm değerlerini gözetecek bir bakış açısına sahip olunması gerektiği vurgulanmıştır
Mekan Ruhunun Korunması Hakkında Bildirge, Québec Bildirgesi	Québec, Kanada	ICOMOS	2008	Yerin ruhunun, yaşamın daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağladığı ve aynı zamanda anıtların, mekanların ve kültürel peyzajların kalıcı karakterini daha kuvvetli bir şekilde ortaya çıkardığı vurgulanmıştır

Kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunması ve gelecek nesillere aktarılması için uluslararası kuruluşlar çeşitli çalışmalar yapmaktadır. UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan toplantılarda kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği kapsamında yol gösterici ilkeler belirtilmekte, tavsiye kararlarıyla kamuoyu yaratılmaya çalışılmaktadır.

Kültürel miras koruması alanında, uluslararası ölçekte faaliyet gösteren kuruluşlar, korumanın bilimsel sorunları üzerine belge toplama ve yayma, bu alanda araştırmaları destekleme, teknik sorunlara danışmanlık yapma, teknik eleman yetiştirme ve restorasyon uygulamalarının kalitesini arttırma gibi önemli görevler üstlenmişlerdir. Bununla birlikte, dünya kültürel miras envanterinin oluşturulması ve bunların korunması kapsamında çeşitli yasa, tüzük ve bildirgeler hazırlayarak, devletler düzeyinde yasal yaptırım uygulanmasını sağlamaktadırlar.

Kültürel ve doğal mirası korumak için uluslararası bir hareket oluşturma fikri 20'nci yüzyılın başında, Birinci Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkan yıkımın ancak uluslararası bir iş birliği ile önlenebileceği düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. Kültürel mirasın korunması konusunda uluslararası ölçekte iş birliğine olanak sağlayan gelişme ise, Mısır medeniyetinin bir hazinesi olan Ebu Simbel tapınaklarını içeren vadide su toplama havzası bulunacak olan Mısır'daki Aswan Barajı'nın inşa edilmesi kararı olmuştur. 1959'da Mısır ve Sudan hükümetlerinin ortak başvurusunun ardından UNESCO uluslararası bir koruma kampanyası başlattı ve su toplama bölgesi olan alanlarda arkeolojik araştırmalar hızlandırıldı. Bu gelişmelerin ardından oluşturulan uluslararası fonda 50 ülkenin katılımı ile yaklaşık 80 milyon Amerikan Doları toplanmış ve bu bütçenin yardımı ile Ebu Simbel ve Philae tapınakları sökülerek kuru ve korunaklı bir düzleme taşınmıştır ve yeniden birleştirilmiştir. Bu girişimin başarısı sonucunda Venedik ve Lagünü'nün (İtalya) ve Moenjodaro'daki (Pakistan) Arkeolojik Kalıntıların kurtarılması ve Borobodur Tapınağı Kalıntılarının (Endonezya) restore edilmesi gibi diğer koruma çalışmaları için uluslararası iş birliği sağlanmıştır (UNESCO, 2005).

Özellikle UNESCO "sürdürülebilir gelişme" kavramını benimsemekte ve bu kavram üzerinden çalışmalarını sürdürmektedir. Bu kavram 1970'li yıllardan bu yana '3E'

(Economy, Ecology, Equity) arasında kurulmak istenen yeni bir anlam olarak ortaya çıkmaktadır (URL-08, 2019). Kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunmasını sağlamak amacıyla UNESCO tarafından 'Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber'⁹ hazırlanmış ve kriterler belirlenmiştir (UNESCO World Heritage Center, 2005). Bu rehberle birlikte farklı coğrafyalardaki dünya miras alanlarında alan yönetim planları oluşturulmaktadır. Bütün coğrafyalar için ortak kriterler içeren rehberler; farklı coğrafyalarda, farklı kültür ve yasal-yönetsel çerçeve ile yorumlanmakta ve farklı planların oluşmasına, yönetilmesine neden olmaktadır.

16 Kasım 1972 tarihinde Paris'te düzenlenen UNESCO Genel Konferansı, yirminci yüzyıl boyunca, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanmakta olan kültürel ve siyasi gelişmelerin de sonucu olarak değişmekte olan kültürel mirasın korunması anlayışında önemli bir dönüm noktası olan bir kararın alındığı toplantı olmuştur. Bu toplantıda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi üye ülkelerin ortak kararı ile UNESCO Genel Konferansı tarafından kabul edilmiştir. Bu sözleşme uyarınca Dünya Miras Listesi tanımlanmış ve üstün evrensel değere sahip olduğu Dünya Miras Komitesi tarafından kabul edilen eserlerin/alanların her yıl yenilenen listeye ilan edileceği duyurulmuştur (UNESCO, 2005, s. 13).

1972 Dünya Mirası Sözleşmesi'nin en önemli özelliği, doğa koruma ve kültürel özelliklerin korunması ile ilgili kavramları tek bir belgede bir araya getirmesidir. Bu sözleşmede insan aklının ve sosyal gelişmesinin ürünü olan kültürel değerler ile doğal olarak Dünya üzerinde var olan etkileyici ve benzersiz varlıkların/alanların nasıl etkileşimde bulunduğu ve ikisi arasındaki dengeyi korumak için gereken anlayış tanımlanmaktadır. Bu sözleşme, taraf devletlerin UNESCO organizasyonu ile bir araya gelerek potansiyel bölgeleri belirleme görevlerini ve bunların korunma ve korunmadaki rollerini ortaya koymaları gerektiğini belirtmektedir. Sözleşmeyi imzalayarak, her ülke yalnızca kendi bölgesinde bulunan Dünya Mirası alanlarını değil aynı zamanda ulusal mirasını da korumayı taahhüt etmektedir. Taraf Devletler bu sözleşmeyi onaylayarak, kültürel ve doğal mirasın korunmasını bölgesel planlama

⁹ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention

programlarına dâhil etmek, kendi alanlarında personel ve hizmetler ayarlamak, bilimsel ve teknik koruma araştırması yapmak ve bu mirasa toplumun gündelik yaşantısında bir işlev veren önlemleri almak için sorumluluk üstlenmektedir (UNESCO, 2005).

Kültürel mirasın korunmasında acil müdahale gerektiren bu çalışmalardaki uluslararası iş birliğinin başarısı sonucunda UNESCO, ICOMOS'un yardımıyla, kültürel mirasın korunmasına ilişkin taslak sözleşmenin hazırlanmasını başlatmıştır. 1965 yılında Washington'da (Amerika Birleşik Devletleri) düzenlenen Birleşmiş Milletler toplantısında "Dünya Mirası Girişimi" (World Heritage Trust) tanımından bahsedilmiş ve "tüm dünya vatandaşlarının bugünü ve geleceği için dünyanın muhteşem doğal ve doğal alanlarını ve tarihi yerlerini korumak için"¹⁰ uluslararası iş birliği oluşturulması konusunda girişim önerilmiştir (Batisse & Bolla, 2005, s. 16-17).

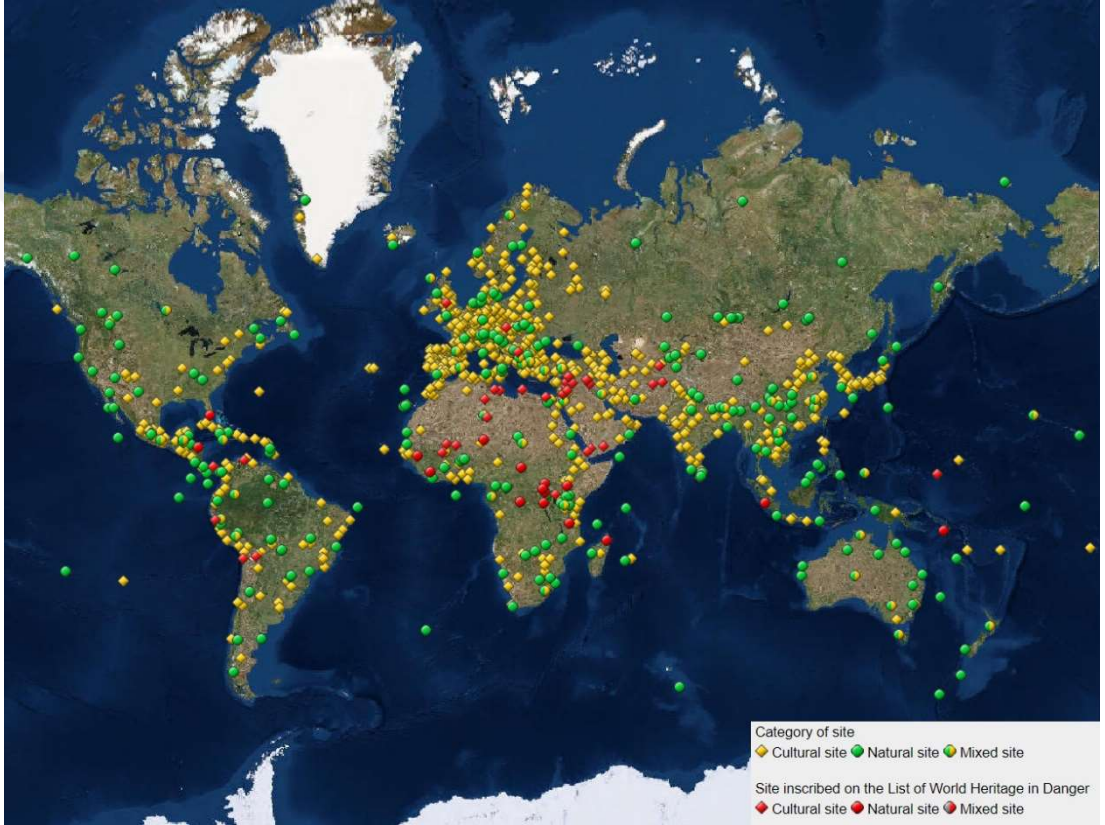
1968 yılında düzenlenen Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature-IUCN) toplantısında aynı düşünce tekrar vurgulanmış ve 1972 yılında bu görüşler, Birleşmiş Milletler'in Stockholm'daki İnsan Yaşam Alanları (Human Environment) konferansına tekrar ele alınmıştır. Bu gelişmeler sonucunda; 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihlerinde Paris'te toplanan 17'nci UNESCO Genel Kurulu'nda, kültürel mirasın korunması konusunda ilgili tüm taraflarca tek bir metin üzerinde anlaşmaya varılmıştır (UNESCO, 2005).

16 Kasım 1972 tarihinde UNESCO Genel Konferansı tarafından tanımlanmış olan Dünya Mirası Sözleşmesi 17 Aralık 1975'te yürürlüğe girmiştir ve 1978'de Dünya Mirası Listesi oluşturulmaya başlanmıştır (Britannica, 2002). Günümüzde 167 ye ülke sınırları içerisinde; 845 tanesi kültürel, 209 tanesi doğal, 38 tanesi karma, 37 tanesi sınırötesi, 54 tanesi tehlike altında ve 2 tanesi liste dışı kategorilerinde olmak üzere (Tablo 2.3) toplam 1092 varlığın bulunduğu (URL-13, 2019) Liste'nin oluşturulmaya başlandığı 1978 yılında aralarında kültürel sit alanı olarak; Aachen Katedrali (Almanya), Quito Kenti (Ekvador), Krakw Tarihi Kent Merkezi (Polonya),

¹⁰ "the world's superb natural and scenic areas and historic sites for the present and the future of the entire world citizenry" İngilizce ifadesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır.

Gorée Adası (Senegal), L'Anse aux Meadows Ulusal Tarihi Alanı (Kanada), Mesa Verde Ulusal Parkı (Amerika Birleşik Devletleri), Lalibela Kaya-Oyma Kiliseleri (Etiyopya), Wieliczka and Bochnia Kraliyet Tuz Madenleri (Polonya) ve doğal sit alanı olarak; Galápagos Adaları (Ekvador), Nahanni Ulusal Parkı (Kanada), Simien Ulusal Parkı (Etiyopya) ve Yellowstone Ulusal Parkı'nın (Amerika Birleşik Devletleri) bulunduğu 12 Dünya Miras Alanı Liste'ye eklenmiştir (URL-13, 2019).

Tablo 2.3 Dünya Miras Listesi'nde bulunan varlıkların haritası

Kaynak: (URL-13, 2019)

UNESCO Dünya Mirası Listesi karşılıklı tanıma ve ortak bir insanlık tarihinin eşit derecede anlamlı parçaları olarak kültürler arasında küresel bir değişime dayanmaktadır. Dünya Miras Sözleşmesi'nin ve dünya çapındaki bilinirliği onu uluslararası kültürel diyalogun en başarılı araçlarından biri haline getirmektedir.

UNESCO Dünya Miras Komitesi çalışmalarına paralel olarak 1964'de Venedik'te yapılan İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan Venedik Tüzüğü'nde anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önerilmiş ve başlıca amacı, tarihi

anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek ve ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek olan ICOMOS 1965 yılında Varşova'da kurulmuştur. 1965'te, Varşova'da toplanan ICOMOS'un birinci genel kurulu niteliğindeki kongre hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir (URL-04).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS, Fransız yasalarına (1 Temmuz 1901 tarihli Dernekler sözleşmesiyle ilgili yasa) göre 1965 yılında kurulan bir sivil toplum örgütüdür. ICOMOS, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'nun çalışma ortağıdır (URL-05). ICOMOS'un amaçları¹¹ şunlardır:

- Dünyadaki koruma uzmanlarını bir araya getirerek, bir mesleki diyalog ve fikir alışverişi forumu oluşturmak,
- Koruma ilke, teknik ve siyasetleri üzerine bilgi toplamak, değerlendirmek ve yaymak,
- Koruma alanında uzmanlaşmış belgeleme merkezlerinin kurulması için ulusal ve uluslararası otoritelerle iş birliği yapmak,
- Mimarlık mirasının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan uluslararası sözleşmelerin kabulü ve yürürlüğe sokulması için çalışmak,
- Tüm dünyada koruma uzmanları için eğitim programlarının düzenlenmesine katkıda bulunmak,
- Yüksek düzeyde meslek insanlarının ve uzmanların bilgi ve birikimini, uluslararası topluluğun hizmetine sunmaktır (URL-05).

¹¹ ICOMOS'un kuruluş amaçlarına, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Tüzüğü'nde, Türkiye'deki taşınmaz kültür varlıklarının uluslararası düzeyde tanıtılmasını sağlamak ve kültür kanalıyla uluslararası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmak şeklinde iki madde daha eklenmiştir.

ICOMOS kurulduğu tarihten itibaren tarihi kentsel alanların bir bütün olarak somut ve somut olmayan değerleriyle birlikte bir bütün olarak korunması için çalışmalar yapmaktadır. Bu koruma çalışmalarının Dünya Miras Alanlarının korunmasında alan yönetim planı uygulama aracının kullanımına giden aşamalarda yapılmış olan toplantılarda alınan kararlar bulunmaktadır. ICOMOS'un Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için Tüzük kararında ve başka birçok uluslararası belgede ortaya konduğu gibi, "tarihi kent ve kentsel alanların korunması" deyimi tarihi kent veya alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır (ICOMOS, 1987):

- 1- Korumanın en etkili düzeyde yapılabilmesi için tarihi kentlerin ve tarihi kent alanlarının korunması, her düzeyde ekonomik ve sosyal kalkınma ile şehir ve bölge planlaması politikalarının ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Bu karar ile alanın mevcut koruma ve tüm ölçeklerdeki gelişme planlarına uyumlu bir koruma ve yönetim planına dâhil edilmesi gerektiği tanımlanmaktadır.
- 2- Korunacak nitelikler tarihi alanın veya kent parçasının tarihi değerleri ve bu değerlerin oluşturduğu kent karakterini ifade eden tüm maddi ve manevi unsurlardır. Bu madde özellikle somut ve somut olmayan değerleri birlikte ele alan yaklaşımı ile önem taşımaktadır. Bu özellikler;
 - a. Kentin veya alanın morfolojik dokusunu oluşturan yapısal çevre (kentsel doku)
 - b. Yapılar ile açık alanlar arasında kurulu olan denge ve ilişki (kentsel ölçek)
 - c. Yapıların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri (bina ölçeği)
 - d. Kentin veya alanın içinde bulunduğu peyzaj alanı ile olan ilişkisi (alanın içinde bulunduğu coğrafya ile bütünleşik olarak ele alınması, burada söz konusu olan sadece doğal çevre değil aynı zamanda insan yapısı çevre ile olan ilişkisidir)

- e. Kentin veya alanın kendi tarihi içerisinde edindiği çeşitli işlevler (bu maddede belirtilen işlevler ile sosyal dokunun da korumanın bir parçası olmaya başladığı görülmektedir)

Bu özelliklere yönelik tehditlerin alanın özgün yapısını etkileyebileceği belirtilmektedir ki burada her ne kadar değişime yönelik tavsiyeler yapılmış olsa da alanın fiziki yapısındaki değişimlere olumlu bakılmadığı anlaşılmaktadır.

- 3- Yerel halkın ilgisi ve katılımı, koruma planının başarısı için önemlidir ve teşvik edilmelidir. Tarihi kentlerin ve alanların korunması, öncelikle yerel halkı ilgilendirmektedir. Bu tavsiye kararı katılımın önemini vurgulaması ve korumanın yerel katılım olmadan yapılamayacağını belirtmesi açısından önemlidir ancak, katılım düzeyi ve şekli tanımlanmamaktadır.
- 4- Tarihi kentin veya alanın korunması sağduyulu, sistemli ve disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Ortaya çıkabilecek özel durumların uzlaşısı ile çözülebilmesi için esnek yapıda bir plana ihtiyaç bulunmaktadır. Bu maddede belirtilen yaklaşımın özel durumlar karşısında özel çözümler üretmeye uygun tarifi, genel tek bir kural çerçevesinde uygulanmaya çalışılan koruma yaklaşımının yerine her alana özel çözümlerin üretilmesine imkân tanıyacak esnek planlama yaklaşımının işaretidir.

Washington Tüzüğü'nde ortaya koyulan koruma tavsiye kararlarının uygulama metot ve araçları tanımlanırken "tarihi kentin ve alanların korunmasına yönelik planlamalarda çok disiplinli çalışmalar yapılmalıdır. Koruma planları; arkeolojik veriler, alanın tarihi, mimari unsurlar ve değerler, yapım ve üretim teknikleri, alanın sosyolojik ve ekonomik durumu gibi tüm ilgili faktörleri ele alınarak yürütülmelidir. Koruma planında; temel hedefler ve bunlara ulaşmak için gerekli yasal, idari ve finansal önlemler olması gerektiği gibi açıkça belirtilmelidir" şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifade günümüzde uygulanmakta olan alan yönetim planlarının da temel ilkesidir. Ayrıca "koruma planı, tarihi kent alanları ile kentin bütünü arasında uyumlu bir ilişki kurmayı hedeflemelidir. Koruma planı, hangi binaların korunması gerektiğini, hangilerinin belirli koşullar altında korunması gerektiğini ve hangilerinin istisnai durumlarda yıkılabileceğini belirlemelidir. Herhangi bir müdahaleden önce,

bölgedeki koşullar tamamen belgelenmelidir. Koruma planı, tarihi bölge sakinleri tarafından desteklenmelidir” denilerek alana ilişkin üretilecek planlarının uygulama ölçütleri de tanımlanmaktadır. Bu tüzükte belirtilen uygulama araçları içerisinde yapısal bazı müdahalelerin koruma esaslarına uygun olarak ve kentin morfolojik karakterini gözeterek yapılması gerektiği tavsiye edilmektedir (ICOMOS, 1987).

Bu kararlardan “konutların iyileştirilmesi korumanın temel hedeflerinden biri olmalıdır” ve “halkın katılımını sağlamak ve katkıda bulunmak isteyenleri cesaretlendirebilmek için, okul çağındaki çocuklardan başlayarak, bütün yerel halkın bilgilendirileceği programlar hazırlanmalıdır” (ICOMOS, 1987) tavsiyeleri de korumaya konu olan alanın yerel halkın katılımını ve ilgisini arttıracak şekilde gündelik hayatın bir parçası olması gerektiği düşüncesini ifade etmektedir.

1990 yılında ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, arkeolojik alanlara dair koruma yaklaşımı konusunda tavsiye kararlarını içermektedir (ICOMOS, 1990). Bu tüzükte yer alan “Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır” kararı bütünleşik koruma politikalarının merkezi yönetim tarafından benimsenmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca “altyapı projeleri arkeolojik miras için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilenme araştırmalarının yapılması zorunluluğu getirilmeli, bu tür araştırmaların maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi koşulu yasal olarak belirlenmelidir. Altyapı projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması zorunluluğu yasanın temel ilkelerinden biri olmalıdır” şeklinde ifade edilen altyapı yatırımlarının oluşturduğu tehdit, günümüzde kültürel mirasa yönelik önemli tehditlerden biridir. Büyük ölçekli projelerin korunması gerekli kültürel mirasa yapacağı etkinin projelendirme aşamasında belgelenmesi, ilgili tüm paydaşların koruma amaçlı tedbirlere ortak olması ve entegre bir şekilde planlama ve uygulama aşamasına geçmeleri bütünleşik alan planının en önemli unsurlarındandır.

1994 yılının Kasım ayında Japonya'nın Nara kentinde yapılan toplantı sonucunda duyurulan Nara Tüzüğü (ICOMOS, 1994) 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ruhunda hazırlanmış, kültürel mirasın korunmasında özgünlüğü ön plana çıkarmış bir tüzüktür. Nara Tüzüğü'nün 11'inci maddesinde belirtildiği şekilde "Kültür varlıklarına atfedilmiş değerler ve bilgi kaynaklarının güvenilirliği konusundaki yargılar kültürden kültüre, hatta aynı kültürün içinde değişebilir. Başka bir deyişle, değer yargılarını ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmak kabul edilemez. Tam tersine, kültürle gösterilecek saygı, her yapının ait olduğu kültürel bağlamı belirleyen ölçütlere göre dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini zorunlu kılar" ifadesi ile tek bir kurala bağlı koruma yönetiminden ziyade her bir alana özgü koruma yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Tüzüğe Profesör Herb Stovel tarafından önerilerek eklenen bölümde özgünlüğün değerlendirilmesinde şu araçlar tanımlanmaktadır:

... özgünlüğü değerlendirirken disiplinler arası iş birliğini sağlamak ve tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan uygun biçimde yararlanmaya çaba göstermek; özellikle anıtlar ve sitler söz konusu olduğunda, kabul edilen değerlerin bir kültürü ve bu kültüre özgü çeşitliliği gerçekten temsil etmesi için çaba göstermek; anıt ve sitler için özgünlüğün kendine özgü doğasını, gelecekte yararlı bir bakım ve izleme rehberi olacak biçimde açıkça belgelemek; özgünlük değerlendirmelerini değişen değer ve koşulların ışığında güncelleştirmek ... (ICOMOS, 1994)

Bu araçlar içerisinde belirtilen "rehber" ifadesi alanların ve anıtların korunmasında özgünlük değeri ön plana çıkarılmakta ve bu değer, belirli dönemlerde izlenen ve gerektiğinde geliştirilen bir belge ile sürekli hale getirilmektedir.

Daha önceki ICOMOS çalışmalarının sonuç bildirimlerinde, kültürel mirasın korunmasında geniş katılımın ve kamusal iletişim sürecinin önemli bir parçası olarak halkın bilinçlendirilmesi ve farkındalığın arttırılmasının önemini vurgulanmaktadır. Kültürel mirasın korunması, dünyadaki farklı kültürel geleneklerin için, kültürün doğası gereği iletişimsel bir eylem olarak tanımlanmaktadır.

Québec Tüzüğü'nün (ICOMOS, 2008) amacı, tarihi alanlarda kalıntıların yeniden canlandırılması ve sunumu için temel ilkeleri, kültürel mirasın korunmasında ve

ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek, anlaşılabilir şekilde sunulmasında bir araç olarak tanımlamaktır. Québec Tüzüğü'nde belirtilen kararların üzerine dayandırıldığı prensipler şu şekildedir:

- Kültürel miras alanlarının anlaşılmasını ve takdir edilmesini ve koruma konusunda halkın bilinçlendirilmesini sağlamak ve katılımını teşvik etmek.
- Kültürel miras alanlarının anlamını özenle belgelemek ve değerlerin tanımlanmasını bilinen bilimsel yöntemlerin yanı sıra yaşayan kültürel gelenekler aracılığıyla gerçekleştirmek.
- Kültürel miras alanlarının somut ve somut olmayan değerlerini doğal ve kültürel ortamlarında ve içinde buldukları sosyal dokuda değerlendirmek ve güvence altına almak.
- Tarihi dokularının ve kültürel değerlerin önemini belirterek onları büyük yapısal müdahalelerden, yoğun turizm baskısından, küresel gelişmelerin olumsuz etkilerinden koruyarak kültürel miras alanlarının gerçekliğine saygı göstermek.
- Katılımcı anlayışı teşvik ederek ve devam eden koruma çabalarına katılımı sağlayarak, mevcut fiziksel dokunun uzun süreli bakımını sürdürmek ve koruma stratejilerinin düzenli olarak gözden geçirilmesini sağlayarak kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunmasına katkıda bulunmak.
- Sosyal programların geliştirilmesi ve uygulanmasında paydaşların ve ilgili toplulukların katılımını sağlayarak kültürel miras alanlarının yorumlanmasında kapsayıcılığı teşvik etmek.
- Yeni teknolojiler, araştırma ve eğitim de dâhil olmak üzere miras yorumlama ve sunumu için teknik ve profesyonel kılavuzlar geliştirmek.

Québec Tüzüğü'nde belirtilen yeniden canlandırma halkın bilinçlendirilmesini ve kültürel miras alanı anlayışını arttırmak amacıyla yapılabilecek potansiyel faaliyetlerin tamamını ifade eder. Yeniden canlandırma yerine, arkeolojik araştırmalar sonucu tespit edilmiş olan orijinal mimari unsurların yardımı ile yıkılmış bir yapının veya anıtın mümkün olduğunca ilk veya tarihi bir kesitteki haline en yakın şekilde restore edildiği

bir rekonstrüksiyon tekniği olarak anastilosis terimi de kullanılabilir¹². Bu alışmalar bir yapının aslına uygun yeniden canlandırılması şeklinde olabileceği gibi; basılı ve elektronik yayınları, halka açık dersleri, saha içi ve doğrudan ilgili saha dışı yeniden canlandırmaları, eğitim programlarını, topluluk etkinliklerini ve devam eden araştırma, eğitim ve yeniden canlandırma sürecinin değerlendirmesini de içerebilmektedir (ICOMOS, 2008). Sunum, özellikle, kültürel miras alanındaki restorasyon, görsel düzenleme ve yeniden canlandırma ve yorumlama çalışmalarının düzenlenmesi, fiziksel yapının ve ziyaretçi erişiminin düzenlenmesi, yeniden canlandırmanın mevcut olanaklara ve altyapıya göre düzenlenmesi yoluyla yeniden canlandırma içeriğinin algı yönetimini içerir. Bilgi panelleri, düzenli sunum alanları, tasarlanmış yürüyüş rotaları ve organizasyonları, konferanslar ve rehberli turlar ve multimedya uygulamaları ve web siteleri, üç boyutlu görselleştirmeler gibi teknikleri kullanan çalışmalardır (ICOMOS, 2008).

Qubec Tüzüğü'nde belirtilen tanımlar içerisinde Kültürel Miras Alanı (Cultural Heritage Site) tanımı önemlidir; “tarihi ve kültürel öneme sahip, yasal olarak korunan ve fiziksel olarak varlığını sürdüren doğal peyzaj, yerleşim alanı, mimari yapılar birliği, arkeolojik alan veya te bir yapı” olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS, 2008). Bu tanım; “tarihi, doğal ve kültürel nemlerden birine veya birkaçına birden sahip, yasal olarak korunması mümkün olan, fiziksel varlığına dair izleri taşıyan veya fiziksel varlığını sürdüren doğal peyzaj, kentsel peyzaj, tarihi kent parçası veya bütünü, mimari yapılar birliği veya tek bir yapı” olarak geliştirilebilir.

Qubec Tüzüğü'yle (ICOMOS, 2008) Erişim ve Anlatım, Bilgi Kaynakları, Bağlam ve Düzenleme, zgnlk, Sürdürülebilirlik, ok Katılımlılık, Araştırma, Eğitim ve Değerlendirme başlıklarında olmak üzere yedi prensip kararı getirilmiştir.

¹² “Interpretation” kelimesi “yorumlama” anlamına gelecek şekilde de vrilmektedir ancak, Qubec Tüzüğü'nde belirtilen kültürel miras alanlarında ziyaretçi katılımını olumlu şekilde etkileyecek bir biçimde alandaki değerlerin ön plana çıkarılarak sunulması olduğu için, tarihi kalıntıların görsel ifade biçimleri ile anlaşılmasını sağlamak amacı ile yeniden canlandırılması anlamına gelecek şekilde “yeniden canlandırma” olarak çevirisi yapılmıştır.

Kültürel miras alanının yönetiminde katılımın öne çıkarıldığı “Çok Katımlılık” prensibinde “bilim insanlarının, yerel halkın, koruma uzmanlarının, resmi kurum ve kuruluşların, alandaki organizasyon yöneticilerinin (kazı ekibi, müze yönetimi, vs.), farklı disiplinlerden uzmanların, turizm rehberlerinin ve operatörlerinin ve alan ile ilgili olan tüm profesyonel paydaşların, alanın nasıl kullanılacağı, sunulacağı konusunda alınan kararlara ve uygulamalara entegre edilmeleri gerekmektedir” denilerek alan yönetiminde çok katılımcı çerçeve ortaya koyulmaktadır (ICOMOS, 2008).

Ayrıca “alanın nasıl kullanılacağı ve sunulacağı ile ilgili tüm kararlar kamuya açık ve tüm paydaşların katılımına açık olmalıdır, alınan kararlara katılım her paydaşın hakkı olduğu kadar sorumluluğudur da” ifadesi yapılan çalışmaların duyurulması sonucu katılımı toplumsal bir görev haline getirmektedir (ICOMOS, 2008).

28 Kasım 2011’de Paris’te yapılan 17’nci ICOMOS Genel Kurulu’nda kabul edilen Valetta İlke Kararları (ICOMOS, 2011) ICOMOS’un Uluslararası Tarihi Kentler ve Köyler Komitesi (CIVVIH), Washington Tüzüğü (1987) ve Nairobi Tavsiyesi’ndeki (1976) yaklaşım ve düşünceleri güncelleyerek, tarihi kentler ve kentsel alanların korunmasıyla ilgili tanım ve yöntemlerdeki belirgin değişiklikler neticesinde, amaçlar, eğilimler ve gerekli araçları yeniden tanımlamaktadır. Alınan tavsiye kararları ile değişen yaklaşım, kültür mirasını kentsel alanın dar kapsamından çıkarmaktadır. Böylece konuya bölgesel ölçekten bakılarak süreklilik ve kimlik gibi somut olmayan değerler, alandaki geleneksel kullanımlar, kamusal alanın toplum ilişkilerindeki rolü, bütünleşme ve çevresel etkenler gibi diğer sosyoekonomik etkenler konularında daha derin bir farkındalık yansıtılmaktadır. Peyzajın kamusal alan olarak rolü veya kentin genel görünümünün topoğrafyası ve silüetiyle birlikte bir bütün olarak kavramsallaştırılması gibi konular etrafında gelişen yaklaşım daha fazla önemsenmektedir. Değişen diğer bir önemli yaklaşım, tarihi kentin morfolojisinde önemli bir yapısal unsur olan geleneksel parsel boyutlarında değişikliğe yol açan büyük ölçekli projelerin yarattığı sorunların ele alınma biçimidir (ICOMOS, 2011).

Bu belgenin temel amacı “tarihi kentlerde ve kentsel alanlarda yapılacak her tür müdahaleye uygulanabilir ilke ve stratejiler önermek” olarak tanımlanmaktadır.

Tarihi kentler ve kentsel alanlar “somut (kentnin strüktürü, mimari öğeleri, kentnin içi ve çevresindeki peyzaj, arkeolojik kalıntılar, panoramalar, silüetler, bakı noktaları, anıtsal sitler) ve soyut (tarihi değerin özünü oluşturan etkinlikler, simgesel ve tarihi işlevler, görenekler, gelenekler, anılar, kültürel kaynaklar) öğelerden oluşurlar, bir toplumun ve onun kültürel kimliğinin evrimini anlatan mekânsal oluşumlardır” şeklinde tanımlanmaktadır. (ICOMOS, 2011)

Bu tanımda tarihi kentnin “büyük bir doğal veya insan yapısı çevrenin” parçası olduğu ve birbirlerinden ayrılamayacakları vurgulanmaktadır. Bu tanım, kent dokusunun kendisini şekillendiren ve içinde barındırdığı (ve içinde bulunduğu) tüm yapısal parçalarla (ve sistemlerle) bir bütün olarak ele alınmaya başladığını göstermektedir. Tarihi kentler ve kentsel alanlar onları biçimlendiren geçmişin yaşayan kanıtları olarak ele alınmakta ve günlük yaşamın parçası olarak korunmaları ve çağdaş toplumla bütünleşmeleri kent planlama ve imar hareketlerinin temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Bu belge de ayrıca yönetim planı “kültür mirasının korunması için kullanılacak tüm strateji ve araçları ayrıntılı olarak tanımlayan ve aynı zamanda çağdaş yaşam gereklerini karşılayan bir belge” olarak tanımlanmaktadır. Yönetim planının yasal, finansal, yönetsel ve korumaya yönelik belgeler ile Koruma ve İzleme Planlarını içermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Alanın yönetilmesi ile ilgili tüm paydaşların (seçilmiş yöneticiler, belediye çalışanları, kamu yöneticileri, uzmanlar, meslek örgütleri, gönüllü kuruluşlar, üniversiteler, alanda yaşayanlar, vs.) katılımına vurgu yapılmakta, katılımın bilgi akışı, bilinçlendirme ve eğitim ile sağlanabileceği belirtilmektedir (ICOMOS, 2011).

Valetta İlke Kararları bir yönetim planının somut ve soyut kaynakların tanınması, korunması ve geliştirilmesi üzerine kurulu olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca alınan prensip kararlarında alan yönetim planının;

- Kültürel değerleri belirleyen,
- Paydaşları ve onların değerlerini saptayan,
- Paydaşlar arasında olası çatışmaları saptayan,
- Koruma hedeflerini belirleyen,
- Yasal, finansal, idari ve teknik yöntem ve araçları belirleyen,

- Güçlü yönleri, zayıflıkları, fırsat ve tehditleri tanımlayan ve açıklayan,
- Uygun stratejileri, tanımlanan projeler ile ilgili zaman çizelgesini ve belli başlı eylemleri tanımlayan,
- Katılımcı süreci tanımlayan ve uygulayan

bir yapıda olması gerektiği belirtilmektedir (ICOMOS, 2011). Bu yapı günümüzde kullanılan alan yönetim planı şemasının temelini oluşturmaktadır.

ICOMOS'un 2014 Floransa Bildirgesi, kültürel çeşitliliğin miras ve peyzaj değerleri aracılığıyla ifade edildiği kültür tartışmalarının merkezine insanları yerleştiren, sürdürülebilir, uyumlu ve kültürlerarası gelişmeyi teşvik etmek için ICOMOS'un yol göstermesini sağlayacak, geniş bir tartışmayı destekleyen bir bildirgedir (ICOMOS, 2014). Bu bildirgede peyzaj kavramı "ister kentsel ister kırsal anlamda olsun, uyumlu gelişme için yeni bir paradigma haline gelmekte, ekonomik, sosyal ve çevresel süreçleri bütünleştirebilen bir yaklaşım sunmaktadır" şeklinde ele alınmaktadır. Peyzaj kavramına yapılan bu vurgu, "yerel halkın kendi kültürel miraslarıyla ve aynı zamanda yenilikçi ve geleneksel uygulamalarla ilgilenmesi, onları tanıması ve onlara saygı göstermesi, çok işlevli peyzajların daha etkili yönetimini gerçekleştirmek, bu peyzajların dayanıklılığına ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilmek" amacını taşımaktadır. "Kültürel peyzajlar sadece koruma alanları olarak değil, aynı zamanda sürdürülebilir gelişme stratejilerinin başarıyla uygulanabileceği yerler olarak görülmelidir" ifadesi ile kültürel miras alanı olarak tarihi kentlerin kendi içlerinde barındırdıkları değerlerin sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir fırsatı olabileceği, kentin kimliğinin (karakterinin) sosyal ve ekonomik kalkınma için önemli bir fırsat olarak görülebileceği belirtilmektedir. Koruma ile yenilik¹³, Floransa Bildirgesinin "Toplum Odaklı Koruma ve Yereli Güçlendirme" başlıklı maddesinde belirtilen "mirasın korunmasında ve yönetiminde tabandan yukarıya yaklaşım" olarak, özellikle kültürel mirasın kentsel peyzaj olarak bulunduğu alanlarda korunması gerekeni

¹³ Floransa Bildirgesinde kullanılan "innovation" terimi, çeviriyi yapan Ege Yıldırım (Türkçe çeviri: A. Ege Yıldırım, İstanbul, 25 Nisan 2015) tarafından "yenilik" olarak kullanılmıştır. Burada "korunan-değişen/gelişen" karşılığı da anlaşılabilir. Buradaki "yenilik" kavramı, "yenilik" olarak kullanılmıştır. Burada "korunan-değişen/gelişen" karşılığı da anlaşılabilir.

kapalı-statik bir meta olmaktan çıkaran, gündelik hayatın bir parçası olarak gözetilerek kullanılan ve bu aşamanın yerel halk tarafından benimsenerek uygulandığı bir koruma anlayışını tanımlamaktadır. Alan yönetim planlarının amacı da bu anlayışın yasal yönetsel araçlarla birlikte, resmi kaynakların yerel halk ve profesyonellerin katılımı ve iş birliği ile sürdürülmesidir.

Tarihi mirasın korunmasına ve restorasyonuna rehberlik eden prensiplerin kabul edilmesi ve uluslararası bir temele dayanması esastır, her ülke bu temelde oluşturulan uygulama araçlarını kendi kültürü ve gelenekleri çerçevesinde uygulamaktan sorumludur (ICOMOS, 1964)

2.3.2 Ulusal Düzeyde Yaklaşımlar

On dokuzuncu yüzyılda, Batı Avrupa'da yer alan hızlı sanayileşme ve şehirleşme koruma düşüncesinin gelişiminde ve değişiminde etken rol oynamıştır. Avrupa'da toplumu tarihi eserleri korumaya yönelten bu nedenlerden hiçbirisi Osmanlı toplumu için geçerli olmamıştır. Ne Osmanlı toplumu ne de aydınları, İslam öncesi uygarlıklarla bir tarihi ilişki kurma iddiasında bulunmamışlardır. Türk milliyetçilik anlayışları ise ancak on dokuzuncu yüzyıl sonunda doğmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'da hızlı değişimlere yol açan sanayi devrimi dışında kalması nedeni ile şehirlerin yoğun sanayi baskısından korunması da söz konusu olmamıştır.

Kentlerin gelişim/değişim dinamiklerinin ilgisizliğine rağmen, Avrupa kentlerinde 18'inci yüzyıldan itibaren yaşanan değişimler, bu kentleri ziyaret eden Osmanlı seçkinlerini etkilemiştir. Bu etki, Mayıs 1722 tarihli bir hükümden de anlaşılmaktadır. İstanbul surunun üstünde, eskiden beri ve tüm yasaklara rağmen, süregelen bina yapımı ve ağaç dikimi bu kez, Avrupa'dan gelen ziyaretçilere ve elçilere kötü bir izlenim vermemek için yasaklanır (Yerasimos, 2005, s. 42).

Yerasimos'a (Yerasimos, 2005) göre "...yabancıların yermesi ve ayıplaması, ilk Osmanlı şehircilik metni olarak tanımlayabileceğimiz, Mustafa Reşid Paşa'nın 1836 yılında Londra'dan gönderdiği mektupta ilk ve belki de en önemli etken olarak" görülüyor (s. 42).

Yapı üretimi konusunda gelişen görüşleri Yerasimos (Yerasimos, 2005) "Mustafa Reşid Paşa'nın, yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmasını önerdiği mektubundan üç yıl sonra, Haziran 1839 tarihli ilmühaberde, bu önerilen aynen uygulanması istenecektir. Bu metinde açılması istenilen yollar sur içi kentin bundan sonraki 150 yıllık şehirciliğini de belirleyecektir. 1848-1849'da çıkarılacak olan ilk Ebniye Nizamnameleri ve 1854'teki Aksaray yangınından sonra İtalyan mühendis Luigi Storari tarafından yapılacak ilk düzenleme (ifraz), eski kent dokusunun giderek değişmesine yol açacaktır" şeklinde açıklamaktadır (s. 44).

Avrupa kentlerinin şehirleşme biçimlerinden etkilendiği anlaşılan bu görüşün etkisi ve özellikle Tanzimat Fermanı'nın getirdiği Batılılaşma eğilimleri içerisinde, İstanbul için ilk kapsamlı çalışma olan Kauffer Planı'ndan sonra, İstanbul'un ilk imar planı niteliğini

taşıyan 1837 tarihli Moltke Planı yapılmıştır (Çelik, 2018). Bu planda, özellikle İstanbul'da yol dokusunun dar ve dolambaçlı durumuna karşı yeni yollar açılarak, tramvay trafiğinin düzenlenmesi için öneriler bulunmaktadır. Alışlagelmiş imar hareketlerine benzemeyen ve öneriler toplum tarafından benimsenmemiş ve Galata bölgesindeki yol genişletme ve döşeme çalışmaları ancak, 1858'de, Altıncı Daire'nin kurulmasından sonra ele alınabilmıştır.

Bu örneklerden yola çıkarak Yerasimos'un (Yerasimos, 2005), günümüzde de devam etmekte olan durumu da ifade eden, yorumu "on dokuzuncu yüzyıl İstanbul'unda korumanın önceki nesillerden kalmış yapıları ve kentsel dokuyu gelecek aktarma sorumluluğu olarak algılanmadığını, ancak bir aidiyet sorunu olarak ele alındığı" şeklindedir (s. 52). Yerasimos, koruma konusundaki uzmanlığını aidiyeti ile ispat edebilen kişinin söz konusu olan mirası istediği gibi kullanma, değiştirme ve hatta yok etme yetkisini kazandığını düşünmektedir.

Dönemin Türkiye'sinde koruma alanı "Asar-ı Atika Nizamnameleri" tarafından düzenlenmektedir. 1906-1973 döneminde yürürlükte olan son Asar-ı Atika Nizamnamesi Osmanlı-Tanzimat dönemi koruma anlayışının bir ürünüdür ve Cumhuriyet sonrası Türkiye kentlerinin ilk dönem planlama pratiklerine yön vermesi açısından önem taşımaktadır (Kamacı, 2014, s. 4).

Cumhuriyet'in ilanından sonra doğrudan korumaya ilişkin yürürlüğe giren ilk kanunsa 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun (1951)"dur. Kanunda koruma "Anıt, Tek Yapı" ölçeğinde tanımlanmış, Asar-ı Atika Nizamnamesi uyarınca korunması gerekli görülen anıtsal yapıların koruma, bakım, yenileme işlerinde uygulanacak programları tespit etmek ve bunlar hakkında bilimsel karar üretmek üzere Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu görevlendirilmiştir (Kamacı, 2014, s. 4).

Cumhuriyetin ilanından sonra doğrudan koruma alanında çıkartılan ilk kanun 1973 tarih ve 1710 sayılı "Eski Eserler" kanunudur. Bu kanunla "Taşınır ve Taşınmaz Eski Eser" tanımı açık bir şekilde yapılmış; "sit (tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit)" kavramı ilk defa ayrıntılı bir şekilde tanımlanmış ve her iki kavramın da kapsamı net bir şekilde belirtilmiştir:

Türkiye'nin 1967 yılında Venedik Tüzüğü'ne taraf olmasının ardından ilgili bakanlıklar ve kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla Türkiye-Avrupa Konseyi Milli Komitesi 1973 yılında resmen kurulmuştur. 1974 yılında da ülkemizdeki taşınmaz kültür varlıklarının uluslararası düzeyde tanıtılmasını sağlama ve kültür kanalıyla uluslararası ilişkilerin gelişmesine yardımcı olma amacıyla Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak "Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi (ICOMOS-Türkiye)" faaliyete geçmiştir (Kamacı, 2014, s. 5).

Ülkemizde, tarihi çevreyi bir bütün olarak korumanın hukuksal çerçevesi 1983 tarihli 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (URL-06, 1983) ile oluşturulmuştur. 2863 sayılı yasanın en önemli özelliklerinden birisi kentsel sit alanlarında 'planlı koruma' kavramını getirmiş olması ve 'koruma amaçlı imar planı' kavramını güncellemesidir. Yasemin Sarıkaya Levent (Levent, 2009) "Her ne kadar yasanın tanımlar kısmında yer almasa da 17. maddede tarif edilen *koruma amaçlı imar planı* yaklaşımı ile beraber tarihi çevre koruma aynı zamanda bir planlama problemi olarak koruma mevzuatında yer almıştır" şeklinde yorumlamaktadır (s. 64).

Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kanunu'nda korumanın uygulanabilirliğini kolaylaştıran yeni kurumsal yapılanmalar, 2004 yılında Türkiye'de toplanan emlak vergilerinin %10'unun kültür varlıklarının bakım ve onarımları için kullanılmasını düzenleyen mevzuat değişikliği ile gerçekleşmiştir. Ayrıca, belediyelerin bünyesinde sit alanlarındaki uygulamalardan sorumlu ve konunun uzmanlarının görev aldığı Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının (KUDEB) kurulmasıdır. Bu bürolar aracılığı ile Koruma Kurulları tarafından alınan kararların uygulaması sağlanmıştır (Dinçer, Tarihi Kent Mekanlarının Yenileme Yasası ve Yenileme Projeleriyle İmtihani, 2015, s. 186).

2.4 Bölüm Sonucu

İnsanlığın ilk üretimi ile birlikte başlamış olan kültür kavramı, kültürel üretimin nesnesi olan olguların korunması düşüncesini de yaratmıştır. Kültürel değişimlerin ve gelişmelerin yaşanması ile kültürel katmanlar oluşmaya başlamış ve kültürel katmanlaşma bir değer unsuru olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Tarihin farklı dönemlerinde farkı beklentiler ve kaygılar ile gerçekleşmiş olsa dahi insanlık doğal ve

yapılı çevreye manevi bir değer atfederek, farklı düzeylerde ve şekillerde olsa dahi korunmasını sağlamıştır.

Dünya üzerindeki farklı coğrafyalarda gelişen ve yayılan farklı kültürlerin üretimleri günümüzde değer sınıflandırması ile tanımlanmakta ve tüm insanlığın mirası olarak korunmaya çalışılmaktadır. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası tüm dünya ülkeleri uluslararası işbirliği içerisinde kültürel miras değerlerinin ortaya çıkarılması ve korunması için çaba göstermektedir.

1950'li yıllardan bu yana farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelerek yaptıkları tartışmalar ve araştırmalar kapsamında düzenlenen toplantıların sonucunda kültürel mirasın korunmasında yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Günümüzde kültürel mirasın korunmasında gelinen nokta tarihi kentlerin korunması için, sosyoekonomik gelişmeler ile birlikte ele alınan, katılımcı ve sürdürülebilir politikaların üretilmiş olması şeklindedir. On dokuzuncu yüzyılın tek katmanlı tarihselci bakış açısı yerini, uluslararası örgütlerin katılımcı ve bilimsel çalışmalarının sonucu olarak çok katmanlı, kentsel gelişmeye yönelik, dinamik, çok kültürlü yapının değerlerini ön plana çıkaran koruma anlayışına bırakmıştır. Koruma yaklaşımının geçirmiş olduğu değişimleri gösteren tabloda (Tablo 2.4) dönemler 1980 öncesi, 1980-2011 ve 2011 sonrası olarak belirlenmiştir. Özellikle 2011 sonrasında uluslararası koruma yaklaşımlarında sosyal dokunun öneminin öne çıktığı görülmektedir.

Bir sonraki bölümde yenilikçi koruma anlayışlarına göre günümüz kültürel miras koruma aracı olarak kullanılmakta olan alan yönetim planları tartışılacaktır.

Tablo 2.4 Koruma Yaklaşımlarında Değişim Tablosu

	1980 öncesi	1980-2011	2011 sonrası
Mirasın Tanımı (Definition of Heritage)	Anıtlar (Monuments)	Peyzaj (Landscapes)	Peyzaj İçerisinde Sosyal Doku (Social Landscape)
	Binalar (Buildings)	Kentsel Alanlar (Urban Areas)	Etki Alanı (Catchment Area)
	Sitler (Sites)	Tarihi Çevre / Kültürel Miras (Historic Environment/Cultural heritage)	Kültürel mirası oluşturan sosyo-kültürel değerler (socio-cultural quality)
Mirasın Toplumdaki Etkisi (Role of Heritage in Society)	Milli birlik (national unity)	Kültürel farklılıklara saygı duyulması (Respect for cultural diversity)	Kültürel değerlerin gelişim dinamiği olarak değerlendirilmesi
	Ziyaretçilerden elde edilen gelir (Generate revenue from visitors)	Daha geniş anlamda ekonomik getiri (wider economic benefits)	Alana özgü ayırıcı ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliği
		Sosyal kazançlar (social benefits)	Yerel kimlik değerlerinin ön plana çıkması
			Yerel ekonomik değerlerin yükselmesi
Karar Vericiler (Decisions)	Devlet / Hükümet (State)	Bölgesel / Yerel Aktörler (Region/locality)	STK / yerel aktörler
	Otoriter Yaklaşım (Authoritarian)	Demokratik Yaklaşım (Democratisation) Katılımcılık (Participation)	Uzman odaklı geniş katılımcı yaklaşım
Uzmanlar / Profesyoneller (Professionals)	Konunun Uzmanları (Experts)	Kolaylaştırıcı Aktörler (Facilitators)	Tüm sorumlu/ilgili aktörler
	Tek Disiplinlilik (yapı uzmanlığı, arkeoloji, vs.) (Single discipline, e.g. buildings, archaeology)	Çok disiplinli Uzman Ortaklığı (Multi-skilled professionals)	Yerel kullanıcıların da katıldığı çok disiplinli Uzman Ortaklığı
	Tarih Bilgisi (Historical knowledge)	Yönetim Becerileri (Management Skills)	Sosyal ilişkiler becerileri
Evrensel Değer (Significance)	Eskilik Değeri (Old)	Endüstriyel Miras (Industrial heritage) Savaş Sonrası Yapıları (Post-war buildings)	Üstün Evrensel Değer / Ayırıcı özellikler
	Estetik Değer (Aesthetic)	Hatıra / Anı Değeri (Commemorative value)	Kullanım / yeniden değerlendirme değeri
	Ulusal önem (National importance)	Yerele Özgülük (Local Distinctiveness)	Bölgeye özgülük
	Tek Kültürlülük (Mono-cultural)	Farklı Kültürlerin Ortak Değeri (Values of different cultures)	Farklı Kültürlerin Ortak Değeri
	Dar Değer Skalası (Narrow range of values)	Geniş Değer Skalası (Wide range of values)	Özgün değer skalası
Değerin Yorumlanması (Interpretation)	Uzman odaklı (Expert led)	Toplum odaklı (Community led)	Geniş Katılım odaklı
Sorumluluk (Responsibilities)	Devlet odaklı (State led)	Toplum odaklı (Communities) Pazar / Özel sektör Odaklı (The Market/Private sector)	STK ve yerel kullanıcı odaklı
	Miras Koruma Sektörü (Heritage sector)	Çevre Koruma Sektörü (Environmental sector)	Sivil Toplum Sektörü
Yönetim Uygulamaları (Management Practices)	Atama ile yönetim (Designation)	Niteleme / Tarifleme ile yönetim (Characterisation)	Alana özel sorumluluk tanımlanması ile yönetim
	Parçacı koruma anlayışı (Separate conservation)	Bütüncül koruma anlayışı (Integrated conservation)	Entegrasyona dayalı bütüncül koruma anlayışı
	Alan odaklı koruma (Site based)	Strateji odaklı koruma (More strategic)	Politika odaklı koruma
	Teknik araştırmaya dayalı (Technical research)	Kavramsal araştırmalara dayalı (Philosophical research)	Katılımcı entegrasyona dayalı
Katılım	Yöneticiler / Karar vericiler	İlgili kurumlar	Sorumluluk tanımlanan kurumlar
	Uzmanlar	Farklı disiplinlerden uzmanlar	Yerel kullanıcılar

Kaynak: Willems (2014, s. 217) analiz tablosundan faydalanarak oluşturulmuştur.

3 KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA ALAN YÖNETİM PLANI

Alan yönetim planı (site management plan); UNESCO tarafından 1972 yılında ilan edilen Dünya Miras Listesi ile işlerlik kazandırılan Dünya Miras Komisyonu üye ülkeleri tarafından 2005 yılında kabul edilmiş olan ve tüm dünya ülkeleri için kültürel ve/veya doğal öneme sahip olduğu belgelenmiş ve kabul edilmiş eserlerin/alanların korunması için uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından hazırlanan, alanın korumaya ilişkin yasal statüsünü, etkili bir koruma için alanın sınırlarını, coğrafi konumunu, üstün evrensel değerlerini, ilgili kurum, kuruluş ve paydaşların aldığı rollerle birlikte alanın yönetim biçimini ve sürdürülebilir koruma ve kullanma için planlanan uygulamaları içeren belgedir.

Alan Yönetim Planları her ne kadar bir alanın yönetilmesinde ilgili paydaşların eşgüdümünü sağlamak amacı ile kullanılabilir yönetim aracı olarak kullanılabilir olsa da, 2005 yılında UNESCO tarafından, Dünya Miras Listesine aday olan varlıkların, içinde bulunduğu ülke yönetimi tarafından nasıl yönetildiğinin tariflenmesi için adaylık sürecinde hazırlanması gereken bir doküman olarak zorunlu tutulmasından sonra sistemli bir şekilde tanımlanmış ve işlerliğini kazanmıştır.

Günümüzde; UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan varlıkların listeye kabul edilme sürecini, koruma yöntemlerini ve alanın nasıl yönetileceği hakkında en geniş kapsamlı doküman olan “Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber İlkeler” kitabında aşağıda belirtildiği şekilde Alan Yönetim Planı başvuru sürecinde zorunlu kılınmıştır¹⁴ (UNESCO World Heritage Center, 2005, s. 31):

¹⁴ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, Madde 108, “Each nominated property should have an appropriate management plan or other documented management system which must specify how the Outstanding Universal Value of a property should be preserved, preferably through participatory means” ifadesi tez kapsamında Türkçe’ye çevirilerek kullanılmıştır.

Aday gösterilen her bir varlık, bir varlığın Üstün Evrensel Değerinin, tercihen katılımcı yollarla nasıl korunması gerektiğini belirten uygun bir yönetim planına veya başka bir belgelenmiş yönetim sistemine sahip olmalıdır.

16 Kasım 1972 tarihinde UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeyi kabul etmiş bulunan sözleşmeye üye ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de Alan Yönetim Planı yasal bir statüye sahiptir.

Bir sonraki bölümde alan yönetim planı tanımı, süreci ve bileşenleri belirtilerek, uluslararası ve ulusal düzeyde alan yönetim planı yaklaşımlarına değinilecektir.

3.1 Alan Yönetim Planı; Tanımı, Süreç ve Bileşenler

Türkiye’de 2005 yılında yasal statü kazanmış olan Alan Yönetim Planı ilgili yönetmelikte ¹⁵; ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının sınırlarının belirlenmesi ve geliştirilmesi için eylemlerin planlanmasını sağlamak, hazırlanan planların onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi için yönetim unsurlarını oluşturmak üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesini sağlamak için üretilecek olan plan olarak tanımlanmaktadır (URL-09, 2005).

Kültürel mirasın korunması için etkili bir yönetim sistemi, varlığın türüne, özelliklerine ve ihtiyaçlarına ve içinde bulunduğu coğrafyanın kültürel ve doğal bağlamına bağlıdır. UNESCO, Alan Yönetim Planı hazırlanmasında, yönetim sistemlerinin farklı kültürel bakış açılarına, mevcut kaynaklara ve diğer yerel ve ulusal faktörlere göre değişebilir olduğunu vurgulamaktadır (UNESCO World Heritage Center, 2005, s. 31). Hem resmi hem de resmi olmayan geleneksel uygulamaların, mevcut kentsel veya bölgesel planlama araçlarının ve

¹⁵ 27.11.2005 Resmi Gazete’de (Sayı: 26006) yayınlanmış olan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Ek 2 nci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

diğer planlama mekanizmalarının dâhil edildiği bir yönetim planında önerilen müdahaleler de yerel uygulamalara göre değişebilmektedir.

UNESCO, ICOMOS ve ICCROM gibi kültür ve koruma ile ilgili çalışmaların ana hatlarını belirleyen uluslararası kurumların çabaları ile koruma yönetiminin; “Nasıl?”, “Kimlerle?”, “Neden?” ve “Ne Zaman?” yapılacağı konusunda belirli yöntemler ortaya konulmaktadır. Alan yönetimi ise söz konusu uluslararası kurumların ve kimi gelişmiş ülkelerin ulusal deneyimlerinin derlenmesi ile ortaya çıkan; koruma yönetimine ilişkin en yeni kavramlardandır (Ekinci, 2010, s. 5).

Yönetim Planı, korunan alanın temel özelliklerini veya değerlerini tanımlayan, yerine getirilmesi gereken yönetim hedeflerini açıkça ortaya koyan ve uygulanacak eylemleri belirten özgün belgedir. Ayrıca, planın uygulama safhasında ortaya çıkabilecek öngörülemeyen olayları karşılayacak şekilde veya değişen durumlara göre geliştirilebilecek şekilde esnek olmaları gerekir. Yönetim planı, uygulamaya dönük olarak alan ile ilişkili imar planları, ziyaretçi ve iş yönetim planlarını içerebilir. Ancak, Yönetim Planı, diğer tüm yasal planların eşgüdüm içerisinde yer aldığı ana belgedir (Thomas & Middleton, 2003).

Genel bir ifadeyle, bir yönetim planı, belirli bir süre boyunca korumaya konu olan alanda karar alma süreçlerinin genel çerçevesinin yanı sıra yönetim yaklaşımını ve hedeflerini belirleyen bir belgedir. Alan Yönetim Planı, kullanım amaçlarına ve yerine getirilecek yasal gerekliliklere bağlı olarak yaptırımlar tanımlayabilir, ancak bu tanımlama mevcut yasa ve yönetmeliklerde belirtilen kapsamda olabilir, Alan Yönetim Planının plan kapsamında belirlenebilecek bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. Planlama süreci, planın uygulanmasında yönetim hedefleri ve uygulanacak standartlar genellikle mevzuat çerçevesinde veya korunan alanla ilgili paydaşlara¹⁶ göre belirlenir.

Alan yönetim planı geliştirme süreci, korunan alanın hedeflerine, bu amaçlara yönelik risklere veya tehditlere, potansiyellere, paydaş katılım düzeyine ve korunan alan haricinde oluşabilecek sorunlara bağlı olarak geliştirilir. Bu çok katmanlı planlama süreci farklı disiplinlerden gelen uzmanların ortaklaşa yürütmeleri gereken bir süreçtir. Planlama

¹⁶ Tez kapsamında “paydaş” tanımı, planlama sürecinin sonucundan doğrudan etkilenen kişi, kurum veya kuruluşu ifade etmek için kullanılmıştır.

sürecini yönetmek ve onaylanmış bir alan yönetim planının eksiksiz ve faydalı bir belge olmasını sağlamak için sağlam planlama ilkeleri uygulanmalıdır.

Alan Yönetim Planının amacı sit alanlarındaki kültürel değerlerin korunması için bir çerçeve ortaya koymaktır. Daha geniş ifade ile mimari, arkeolojik, peyzaj ve doğal değerler ve bunları ortamlarında bütünlüğün içinde korumak ve güçlendirmek, sit değeri olarak varlığının anlaşılmasını sağlamak, bunun toplumları eğitici bir kaynak olduğunu ortaya koymak, orada yaşayanları bu kültürel değerleri ve ekonomik etkinlikleriyle desteklemek yönetim planlarını esas amacını oluşturmaktadır (Karaman, 2017, s. 3).

Kültürel miras yönetim planlaması, kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi amacıyla yürütülmesi gereken çalışmalarda kurumlar arasında eşgüdümü sağlamayı, ilgili tüm paydaşların karar alma ve izleme süreçlerine katılımını ve kültürel varlığın stratejik bir planlama yaklaşımı içinde ele alınmasını amaçlayan bir planlama modelidir. Alan yönetimi ise uluslararası kabuller gereğince yönetim alanının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması, denetlenmesi ve güncellenmesi süreçlerinin tamamını kapsayan bir yaklaşımı tanımlamaktadır (Uluslan, 2016, s. 375).

Uluslan (2016) alan yönetim planı¹⁷ kavramı için “yönetim” kelimesinin anlamına değinmektedir. Bununla birlikte “işletme” kavramının nasıl algılanıp kullanılması gerektiğini “...kültürel miras rekabetçi ürünlerin yer aldığı bir pazar değildir. Ancak, kültürel miras çalışmaları yürüten çok az insan kendisini piyasa işletme modeliyle çalışan bir endüstrinin parçası gibi hissetse de, yapılan tüm çalışmalar işletme çalışmalarıdır” ifadeleriyle açıklamaktadır (Uluslan, 2016). Uluslan, “İngilizce’de bu terim ‘iş idaresi’ (*business administration*) terimi ile birlikte ekonomi çevrelerince başvuru alan ‘işletme, yönetim, idare’nin karşılığı olarak kullanılmakla birlikte, Türkçe karşılığı olan kelimeler birbirinden farklı anlamlar içermektedir” diyerek yönetim ve işletme terimlerinin farklılığına değinmektedir (s. 375). Kültürel mirasın korunmasında Alan Yönetim Planları, tüm paydaşların yetki ve sorumluluklarının tanımlandığı, mevcut yasa ve yönetmelikler çerçevesinde alanın korunması ve gelecek nesillere tanımlanmış tüm değerleri ile birlikte

¹⁷ İngilizce “management” kelimesi Türkçe ‘ye, “yönetim” veya “işletme” olarak çevrilebilmektedir.

aktarılabilmesi için sorumluluk, sorumlu ve uygulama biçiminin tanımlandığı yönetim araçlarıdır.

Alan yönetim planlarının ortaya çıkış ve uygulama süreçlerine bakıldığında, her ne kadar kültürel miras alanlarındaki ekonomik gelişmeler de planın bir parçası olarak ele alınıyor olsa da alan yönetim planlarının yönetim anlayışının paydaşları bir araya getiren bir idare anlayışı olduğu açıktır. Alan yönetim planı söz konusu olan kültürel mirasa dair yeni bir değer, kavram üretmek yerine var olan değerleri özgünlüğünü vurgulayacak şekilde tespit ederek öne çıkarmakta ve kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunarak kullanılması için tüm paydaşlar arasında eşgüdümü sağlayarak uygulamaları tarif etmektedir.

3.2 Alan Yönetim Planları ile ilgili Uluslararası Düzeyde Gelişmeler

Uluslararası ilk alan yönetim planı İran'ın Ramsar şehrinde hazırlanmıştır. Ramsar şehrinde yapılmış olan toplantı, sulak alanların korunması ve akılcı kullanımının sağlanması amacı ile yerel, ulusal ve uluslararası iş birliğinin sağlanması amacı ile yapılmış ve 2 Şubat 1971 tarihinde toplantıya katılan ülke temsilcileri tarafından imzalanmıştır. Resmi olarak "Özellikle Su Kuşları Yaşam Alanı Olarak Sulak Alanların Uluslararası Önemi İçin Kongre¹⁸" şeklinde adlandırılan toplantı karar metni, korunmasının gerekli olduğuna dair uluslararası uzmanlar tarafından fikir birliğine varılmış olan bir alanın tanımlanması, alanın korunması ve akılcı kullanımının sağlanması için iş birliğinin tanımlanması ve sürdürülebilir stratejik bir koruma/kullanma planının hazırlanması için ilk girişim olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 1994 [1971]). 1975 yılında uygulamaya koyulan planın 2016 yılı itibarı ile 169 katılımcı ülkesi bulunmaktadır (Ramsar Convention Secretariat, 2016, s. 8-9). Planın ana başlıkları sulak alanların tanımlanması, sulak alanların neden korunması gerektiğinin açıklanması, uluslararası iş birliği gereğinin açıklanması, hangi paydaşların bu planın parçası olması gerektiğinin açıklanması, paydaşların planın işlerliğinde almaları gereken rollerin tanımının açıklanması, geleceğe dönük taahhütlerin açıklanması ve raporlanması şeklindedir. Günümüzde halen işlerliğini devam ettirmekte olan Ramsar Planı, bu ana başlıklar ile

¹⁸ The Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat

günümüzde uygulanmakta olan alan yönetim planlarının ilk örneği olarak kabul edilmektedir.

Bir kültürel miras alanının yönetilmesi için oluşturulan rehberler ilk olarak 1977 yılında 'Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber'¹⁹ başlığı ile ilan edilmiş (UNESCO World Heritage Center, 2005) ve Dünya Miras Listesinde bulunan alanların yönetimi için ICCROM tarafından belirlenen standartlar, Bernard M. Feilden ve Jukka Jokilehto (1998) tarafından "Dünya Miras Alanlarında Uygulamaya Dönük Yönetimi Rehberi" başlıklı kitapta yayımlanmıştır. Bu rehberde alan yönetim planının öncelikli olarak Dünya Mirası Alanlarını yöneten kurum, kuruluş ve kişiler ile Dünya Mirası Komitesi, UNESCO, ICCROM ve ICOMOS gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar arasında uluslararası iş birliği için sağlam bir temel oluşturan bir süreç oluşturmasıdır. Bu süreç, yönetim konularını tartışmak için teknik toplantılar, ilerleme raporlama sistemleri ve eğitim faaliyetlerini içermektedir (Feilden & Jokilehto, 1998, s. 33). Bu rehber, ortaya çıkarılış amacı gereği, alan yönetiminin tanımını yapmaktan çok uygulama sürecini tanımlamakta ve alan yönetiminin nasıl yapılması gerektiğini tarif etmektedir.

Alan yönetim planlarının, Dünya Miras Listesine konu olan alanların korunmasında uygulama aracı olarak tanımlanmasına giden yolda önemli çalışmalardan bir tanesi de 1979 yılında kabul edilmiş olan Burra Tüzüğü'dür. 1964 yılı Mayıs ayında Venedik'te toplanan İkinci Uluslararası Tarihi Anıt Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde kabul edilen Venedik Tüzüğü kararlarını ve 1978 yılında düzenlenmiş olan ICOMOS 5'inci Genel Kurulu'nun kararlarını (Moskova 1978) dikkate alarak gerçekleştirilen Burra Tüzüğü, 19 Ağustos 1979'da Güney Avustralya, Burra'da ICOMOS Avustralya Ulusal Komitesi tarafından kabul edilmiştir. 23 Şubat 1981, 23 Nisan 1988, 26 Kasım 1999 ve 31 Ekim 2013 tarihlerinde yapılan revizyonlar kabul edilmiştir ve günümüzde geçerliliğini sürdürmektedir (ICOMOS, 2013).

Burra Tüzüğü'ne ulaşılan gelişmelerin başlangıcı olarak kabul edilebilecek olan 1931 yılında Atina'da düzenlenen Uluslararası Tarihi Anıt Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, İkinci Dünya Savaşı ardından UNESCO çatısı altında bir kültür odaklı bir araya gelen ülkelerin yeniden

¹⁹ The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention

kültürel miras ele alabilmesi için 1964 yılında Venedik'te bir araya gelmişler ve 20'nci yüzyılın ikinci yarısını etkilemiş olan kültürel mirasın korunması anlayışını oluşturan Venedik Tüzüğü'nü kabul etmişlerdir. Bu konuda Cevat Erder (Erder, 1977), "33 yıl ara ile yenilenen hali ile Venedik Tüzüğü'nün çok kısa bir sürede, henüz on yıl geçmeden yoğun tartışmalara hedef olduğunu" ve "1975 yılından itibaren yeni tüzükler ile bu kararların geliştirildiğini belirtmektedir. Erder, Venedik Tüzüğü ile ilgili yapılan eleştirilerin başında Venedik Tüzüğü'nün Atina Tüzüğü'nde görülmeyen ölçekte yaygınlık kazanmış olmasına bağlamaktadır. "Anıtların ve yerleşmelerin korunması eğiliminin yaygınlık kazanmış olmasını uluslararası toplantılarla izlemek mümkündür" demektedir. (Erder, 1977, s. 167).

Venedik Tüzüğü'nün yaratmış olduğu etki ile düzenlenmiş olan Burra Tüzüğü'nde korumanın kültürel öneme sahip yerlerin yönetiminin ayrılmaz bir parçası olduğu ve sürekli bir sorumluluk olarak alan ile ilgili sorumlulara görev tanımlamaktadır. Tanımlar kısmında muhafaza etme (preservation); "bir yerin²⁰ dokusunu mevcut durumda tutmak ve zaman içindeki bozulmaya engel olmaya çalışmak", yeniden yapılandırma (restoration); "bir yerin mevcut dokusunu, sonradan yapılmış ekleri ve müdahaleleri kaldırarak ve/veya yeni malzemeler kullanılmadan mevcut malzemeleri ve bileşenleri yeniden kullanarak bilinen bir önceki duruma döndürmek" ve koruma (conservation); "bir yerin kültürel önemini korumak/kaybetmemek için yapılan tüm süreçler" olarak açıklanmaktadır (ICOMOS, 2013)

Rodwell (Rodwell, 2007), "üçleme" olarak adlandırdığı koruma (conservation), muhafaza etme (preservation) ve yeniden yapılandırma (restoration) kavramlarını "muhafaza etme + yeniden yapılandırma = koruma (preservation + restoration = conservation)" şeklinde açıklamaktadır (s. 8).

Korunması gereken kültürel miras alanı olarak daha geniş ifade ile yer; sadece coğrafi bir alan olma özelliğinden daha geniş kapsamda doğal ve kültürel özellikler barındıran bir alandır. Küçük veya büyük olabilir; bir anıt, bir ağaç, tekil bir bina veya bir binalar grubu,

²⁰ "Yer" (place) kavramı Burra Tüzüğü kavramlar kısmında; "yer, coğrafi olarak tanımlanmış bir alan anlamına gelir. Öğeleri, nesnelere, boşlukları ve görünüşleri içerebilir. Yer somut ve somut olmayan boyutlara sahip olabilir" şeklinde kullanılmıştır.

önemli tarihi bir olayın geçtiği yer, kentsel bir alan veya bir kent, kültürel peyzaj, kültürel önemini korumak için bir yere bakma tüm süreçleri anlamına gelir.

Kültürel mirasın önemli bir parçası olarak kent (yapılı çevre), sadece günümüzdeki yaşam biçimlerini değil, toplumun hafızasını, değerlerini ve bu değerlerin ilişkileri sonucu oluşmuş olan kültürü de temsil etmektedir. Dolayısıyla kentsel koruma, kültürel mirasın korunması kavramının bir konusu haline gelmektedir. Ancak kentsel korumadan bahsedilebilmesi için kentin korunması gereken bir olgu olarak ortaya çıkması gerekmektedir.

3.3 Alan Yönetim Planı ile ilgili Ulusal Düzeyde Gelişmeler

2000 yılından sonra UNESCO korunması gereken varlıkların ve alanların Dünya Miras Listesi'ne alınabilmesi için Alan Yönetim Planlarının hazırlanmasını ve uygulanmasını bir ön şart olarak aramaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım, kültürel ve doğal varlıkların korunmasında çok yönlü, geniş kapsamlı ve katılımcı süreçleri hedeflemektedir. Ülkemizde de sit alanları ve ören yerleri için alan yönetim planlarının hazırlanması şartı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na 2004 yılında eklenerek zorunlu hale getirilmiştir (URL-06, 1983). 5226 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun getirdiği değişiklikler "alan yönetimi" ve "yönetim planı" kavramlarını tanımlamaktadır. 27 Kasım 2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (URL-09, 2005) koruma alanlarının çağdaş yaklaşımla planlanması açısından ülkemizde yapılan önemli bir gelişmedir. Böylelikle uluslararası yaklaşımlara paralel olarak, ülkemizde koruma alanında var olan örgütlenme yapısının güçlendirilmesi ve özellikle Dünya Miras Listesi süreçlerinde mevzuatın uluslararası normlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Alan yönetim planlarının koruma uygulamaları içerisindeki rolü, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilecek varlığın adaylık dosyasında, onaylı bir yönetim planının bulunmasının zorunlu bir ön koşul olmasıyla artmıştır. Her ne kadar alan yönetiminin genel yaklaşımı ve çerçevesi UNESCO tarafından belirlenmiş olsa da, 6546 sayılı kanunla mevzuatımıza eklenen "tarihi alan yönetimi" yaklaşımı, alanın özgün nitelikleri nedeni ile 2863 sayılı yasaya bağlı oluşturulmuş olan 26006 sayılı yönetmeliğin sağladığı yönetsel araçlardan farklı bir yasa ve yaklaşım niteliğindedir (Erbey, 2018).

Alan yönetimi ile ilgili yönetmeliğin amacı; ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak; yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmektedir (URL-09, 2005).

Yönetmelik, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının yönetim alanlarının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır (URL-09, 2005).

Alan yönetiminin kapsamını belirleyen idari faaliyet ve örgütlenmeye ilişkin ayrıntılar yapılanma, görev ve yetki konularında irdelenmiş olduğundan, ilgili yönetmeliğin uygulanmasında alan yönetiminin konusu ve coğrafi sınırı ön plana çıkmaktadır. Yönetmeliğin amacı (URL-09, 2005);

“ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak; yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemek”

olarak belirtilmektedir.

Yönetmelikte, 5226 sayılı kanunda yer alan tanımlara ek olarak alan yönetiminin hedefleri, yönetim planı hazırlanma süreci, yönetim planı hazırlama ekibi, yönetim planının değerlendirilmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi belirlenmiş ve alan yönetimi birimlerinin kuruluş ve görevleri tanımlanmıştır. Bununla birlikte yönetmelikte yönetim alanı ise; “sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin

bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler” olarak tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin alan yönetimine ilişkin esaslar bölümünde alan yönetiminin hedefleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir (Erbey, 2018)

- Alanın sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin sağlanması,
- Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgili arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesi,
- Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejilerin, yöntemlerin ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması,
- Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği yaratacak etkinlik ağının kurulması ve sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılması,
- Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin sağlanması,
- Tarihi alanların korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi (s. 284).

Alan yönetim planlarının uygulamasına yönelik olarak yönetmelik; kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişilerin, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak durumunda olduğunu belirtmektedir. Yetkili idarelerin, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermekle ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmakla yükümlü olduğu, yönetim planlarında tanımlanan görevlerin

gerçekleştirilmesi sürecinde alan başkanının, uygulamadan sorumlu kurum ve kuruluşlar ile yetkili idare koordineli olarak çalışması gerektiği belirtilmektedir (URL-09, 2005)

Türkiye'deki alan yönetim planı çalışmaları için mevzuatta tanımlandığı ve mevcut onaylı planlarda uygulandığı şekli ile aşağıdaki süreçler takip edilmektedir (Ulusan, 2016, s. 393):

Alanın belirlenmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığı alan yönetim planı yapılması düşünülen alanların onaylanmasında tek yetkili kurumdur

Alan yönetim planı sınırlarının belirlenmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığı, (varsa) kazı ekibi veya müze müdürlüğü, plan müellifi, danışma kurulu görüşleri alınarak alan başkanlığı tarafından belirlenerek bakanlığa iletilir.

Alan yönetim planının hazırlanması; bağımsız bir kurum veya kuruluş tarafından veya yerel yönetim tarafından plan hazırlanır.

Alan yönetim planının hazırlanması; plan dâhilinde belirlenmiş olan vizyon ve politikalar doğrultusunda planda tanımlanmış olan paydaşlar tarafından plan uygulanır.

Alan yönetim planının denetlenmesi; planın hazırlanması sürecinde belirlenmiş olan eşgüdüm ve denetleme kurulları tarafından bakanlığın idaresinde alan başkanlığının raporları ile denetleme yapılır.

Alan yönetim planının güncellenmesi; alan başkanlığının sorumluluğunda, bakanlığın onayı ile planda belirtildiği şekilde güncellemeler yapılır.

Alan yönetiminin konu kapsamı içerisinde, sit alanları ve ören yerleriyle bağlantı noktalarının ve etkileşim alanlarının bir bütün olarak korunması, geliştirilmesi, yönetim planının hazırlanması, onaylanması, planın uygulanması ve denetlenmesi gibi temel konular bulunmaktadır.

Alan yönetiminin coğrafi kapsamı, kanunda yer alan tanımlamadaki, sit alanı, ören yeri, bağlantı noktası kavramlarıyla, bu kavramlara yönetmelikte ilave edilen etkileşim sahası kavramının oluşturduğu sınırlar içerisinde kalan yerler yönetim alanının coğrafi sınırlarını oluşturur.

Alan yönetiminde idari yapılanma; Alan Başkanlığı²¹, Danışma Kurulu, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu ve Denetleme Birimi'nden oluşmaktadır.

Türkiye'de hazırlanan ilk alan yönetim planı, 2002 yılında hazırlanmış olan Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı'dır (Erbey, 2018, s. 284). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Dünya Bankası desteği ile hazırlattığı Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı, Türkiye'de yapılan ilk kültür mirası koruma projesidir. Fakat plan uygulamaya girememiştir. Türkiye'de doğal ve kültürel miras alanlarında yapılan ilk yönetim planı çalışmalarından bir diğeri de Çatalhöyük Yönetim Planı'dır. 2004 yılında tamamlanan bu plan, diğer alanlar için bir örnek oluşturmak üzere uluslararası işbirliği ile hazırlanmıştır ve Türkiye'de arkeolojik bir alan için geliştirilen ilk yönetim planı olmuştur. Ancak, bu plan da uygulamaya girememiştir²² (Erbey, 2018, s. 285). 2005 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik öncesinde hazırlanmış olan Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı ve Çatalhöyük Yönetim Planı, mevzuatta belirtilen şekilde alan yönetim planının tariflenmesinden önce hazırlanmıştır. 2012 yılında Dünya Mirası Listesine kayıt edilen Çatalhöyük için 2013 yılında Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı adı ile yeni bir alan yönetim planı hazırlanmıştır (URL-10, 2013, s. 3)

Türkiye'de 2005 yılında alan yönetimi ve yönetim planı uygulamaları yönetmelik ile tanımlandıktan sonra hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışmalarına, İstanbul Dünya Miras Alanlarının UNESCO tarafından "Tehlike Altındaki Miras Listesi"ne alınması konusunun gündeme gelmesi ile birlikte başlanmıştır (Erbey, 2018, s. 285). İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışması 2011 yılında tamamlanmıştır. Planın vizyon kısmında belirtildiği üzere "zengin tarihi birikimini koruyup, yaşayan, üreten, sosyal-ekonomik mekânsal ve kültürel kimliğini geleceğe aktaran bir Tarihi Yarımada için kullanıcıların ve yaşayanların katılımıyla

²¹ Yerel yönetimlerin Alan Yönetim Planı hazırlanması sürecindeki katılımına göre Alan Başkanlığı Birimi kurulabilmektedir.

²² Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı (2002) ve Çatalhöyük Yönetim Planı (2004), uluslararası örneklere göre hazırlanmış ancak Türkiye'deki yasal mevzuatta karşılığı olmadığı için yetkili kurumlarca sahiplenilmemiş ve uygulanamamıştır. Bu iki planın uygulanamamış olması, yasal statüsü tanımlanmamış, yaptırım bulunmayan koruma çalışmalarının uygulanma olasılıklarının ele alınması gerektiğini göstermektedir.

tüm kurum ve kuruluşları ile eşgüdüm ve şeffaflık içinde yürütülen; Tarihi Yarımada'nın üstün evrensel değerini koruyan bir yönetim planı" hazırlanması amaçlanmıştır (URL-11, 2011, s. 125). Yönetim planı, 2015 yılında vizyonu doğrultusunda güncellenerek, Türkiye'de revizyonu yapılan ile alan yönetim planı olmuştur.

2015 yılına kadar bir varlığın Dünya Miras Listesi adaylık dosyası sunulduğunda listeye kabul edilmesi için henüz onaylanmamış olsa da olgunlaşmış düzeyde bir yönetim planının bulunması yeterli görülerek varlığın Liste'ye kaydedildiğine ilişkin alınan Dünya Miras Komitesi kararında planın belli bir süre içinde onaylanmasına dair bağlayıcı kararların alınması mümkündür (Uluslararası, 2016, s. 385). Ancak ilerleyen süreçlerde Dünya Miras Komitesi'nin tarafından alınan kararlar gereğince 'Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber'de (UNESCO World Heritage Center, 2005) değişikliğe gidilerek, Dünya Miras Listesi adaylık dosyaları sunulurken yönetim planlarının onaylı olması zorunlu kılınmıştır.

Alan yönetim planlarının hazırlık ve uygulama süreçleri hakkında tez çalışmasının bu bölümünde ortaya konmuş olan tanımlar ve süreçler ele alındığında; alan yönetim planlarının hazırlık, uygulama ve izleme safhalarının aşağıda belirtilen ilke, hedef ve esaslara göre değerlendirilebileceği görülmektedir:

Yönetim Alanının Belirlenmesi (Alan sınırının tespiti): Alan yönetim planı sınırının belirlenmesi plan çalışmasında öncelikli olarak yapılacak eylemdir. Alan sınırının, üstün evrensel değere sahip olan varlığın korunmasını, fiziki, kültürel ve ekonomik olarak gelişmesini, ilgili paydaşlar tarafından kabul edilmesini ve yönetiminin uygulanabilmesini sağlayacak biçimde tanımlanmış olması gerekmektedir.

Mevcut Durum Tespiti (Potansiyel ve risk analizi): Alanın yönetim, işlev ve koruma durumu ve ihtiyaçlarının belirlenmesi için plan hazırlık aşamasından önce yapılması gereken eylemdir. Alan ile ilgili karar almaya yetkili kurumlar ve alana dair yatırım kararları, alanda sürdürülmekte olan koruma ile ilgili ve kültürel faaliyetler, alanın korunma statüsü ve ilgili yasa ve yönetmelikler bu kapsamda tespit edilmelidir. Alan ile ilgili çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri, bireysel araştırmacılar, üniversitelerin de tespit edilerek ekleneceği katılım planlaması da bu aşamada tamamlanarak plana dâhil edilmelidir.

Alan Analizi (Değerlerin tespiti ve sunumu): Alan ve çevresi ile ilgili coğrafi, fiziki, tarihi, yönetsel, sosyal, ekonomik, koruma durumu gibi veriler ile alandaki somut ve somut olmayan değerler, alanın üstün evrensel değeri, bütünselliği, özgünlüğü gibi konuların hazırlanan analizler sonucunda ortaya konması gerekmektedir. Alan ile ilgili güçlü/zayıf/tehdit/fırsat analizi ve potansiyel/risk analizi de bu kapsamda hazırlanmalıdır. Mevzuata (URL-09, 2005) göre analiz sürecini yürütecek olan ekip, uzman²³ bir danışman sorumluluğunda;

- Kentsel sit alanları ve tarihi sit alanları için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümleri,
- Arkeolojik sit alanları için; üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümleri,
- Doğal sit alanları için; üniversitelerin şehir ve bölge planlama, kamu yönetimi, işletme, çevre mühendisliği ile alanın doğal karakterine bağlı olarak orman mühendisliği, jeoloji / jeomorfoloji mühendisliği, ziraat mühendisliği, peyzaj mimarlığı, hidroloji, biyoloji, zooloji gibi bölümler mezunu uzmanlardan oluşur.

Her ne kadar ilgili mevzuatta “alanın niteliğine göre ekibe dâhil edilebilir” şeklinde ifade edilmiş olsa da; özellikle sosyal yaşamın devam etmekte olduğu kentsel sit alanlarında sosyolog, antropolog, tarihçi, ekonomist, halkla ilişkiler ve iletişim uzmanlarının, arkeolojik sit alanlarında turizm işletmeciliği, müze ve müzecilik uzmanlarının ve tüm alanlar için alan yönetim planı konusunda uzmanlaşmış ve deneyim sahibi danışmanların ekipte yer alması gereklidir. Uzmanlar tarafından oluşan yönetim planı ekibine ek olarak; ilgili sivil toplum örgütleri, alandaki değerler ve varlıklar ile ilgili çalışmalar yürüten yerli ve yabancı araştırmacılar, bölgede faaliyetleri bulunan üniversiteler, ilgili kurumların yerel

²³ İlgili yönetmelikte (URL-09, 2005) alan yönetim planı hazırlama sorumluluğu verilecek olan danışmanın (planın hazırlanması durumunda plan müellifinin) “uzman” olması gerektiği belirtilmiş ancak hangi konuda uzman olunması gerektiği belirtilmemiştir. “Yönetim planı hazırlama ekibi” maddesinde “yönetim planı konusunda uzman bir danışman ekibe dâhil edilebilir” ifadesi ile yönetim planı konusunda uzman danışmanın ekipte bulunması zorunlu tutulmamıştır.

teşkilatlarında görevli personel, yerel yönetim personeli ve yerel halkın da analiz çalışmalarına “bilgi verme” düzeyinde katılımı sağlanmalıdır.

Alanın Vizyonunun Belirlenmesi ve Esas Politikaların Oluşumu (Vizyon, politika ve strateji belirlenmesi): Alan ile ilgili hazırlanan analiz çalışmalarından elde edilen sonuçlar doğrultusunda, tüm paydaşların “uygun bulma” düzeyinde katılımının sağlanması ile alanın geleceğe dair vizyonu belirlenir. Alan için; yönetim, koruma, geliştirme, tanıtım/sunum, işletme, ziyaretçi yönetimi, idari ve finans modellerini içeren politika ve stratejiler belirlenir.

Çalışma Programı, Zamanlama ve Projelerin Belirlenmesi (Proje paketlerinin oluşturulması): Alan ile ilgili belirlenmiş olan vizyon, politika ve stratejilere bağlı olarak geliştirilecek projelerin (eylem, faaliyet) hangi paydaşlar tarafından, hangi düzeyde hangi paydaş ile işbirliği içerisinde, hangi zamanda (kısa, orta, uzun vade), hangi bütçe kaynağı ile gerçekleştirileceğine dair hazırlanan paketlerdir. Projenin tanımı, sorumlu paydaş, ilgili paydaş, finans kaynağı ve hedeflenen zaman sürecine ek olarak izleme aşamasında takibinin mümkün olabilmesi için somut proje çıktılarının (performans göstergeleri) da belirtilmesi gerekmektedir. Proje başlıklarının; varlığın yönetimi, eşgüdümün sağlanması, koruma, kapasite geliştirilmesi, erişebilirlik ve ziyaretçi yönetimi, varlığın tanıtımı ve sunumu, eğitim (yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde), katılım (yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde), risk yönetimi konularını içermesi gerekmektedir.

İzleme, Denetleme ve Düzeltme (Geliştirme): Alan yönetim planları, planda tanımlanmış olan bir süre için hazırlanmaktadır. İlgili yönetmelikte (URL-09, 2005) “yönetim planıyla belirlenen yönetim tarafından, koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda denetim birimince alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmeleri ve bir sonraki yılın çalışma programı ile bütçe taslağı yapılır” denilmektedir. Ayrıca yıllık incelemenin dışında denetim birimince²⁴ beş yılda bir vizyon, amaçlar ve politikalar gözden geçirilerek eşgüdüm ve denetleme kurulunun

²⁴ İlgili yönetmelikte (URL-09, 2005); denetim birimi, yönetim planlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde görev alan denetim elemanları ve üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi, arkeoloji, kamu yönetimi, ekonomi ve işletme bölümlerinden mezun uzman personel arasından yetkili idarelerce görevlendirilecek en az beş üyeden oluşan ve yönetim planlarının uygulamasını denetleyen birimdir.

değerlendirmesine sunulur. Her ne kadar yönetmelikte denetim biriminin kurulması, eşgüdüm ve denetleme kurulunun iradesine bırakılmış olsa da “yönetim planıyla belirlenen yönetim, koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda denetim birimince alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmelerini yapar ve bir sonraki yılın çalışma programını hazırlayarak eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunulması” görevi kapsamlı ve sürekliliği olan bir görevdir ve bu görevin yerine getirilebilmesi için denetim biriminin tanımlanması gerekmektedir. Yönetmelik, denetim birimine, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkili kılmaktadır.

Türkiye’de hazırlanmış alan yönetim planları değerlendirilirken yukarıda açıklanmış olan ilke, hedef ve esaslar doğrultusunda değerlendirilebileceği kriterler Tablo 3.1’de tanımlanmıştır:

Tablo 3.1 Türkiye’de Hazırlanmış Alan Yönetim Planları Değerlendirme Kriterleri

Kriterler	Açıklama
Alan Sınırları	Yönetim ve etkileşim alanı tanımlanmış mıdır?
Vizyon	Vizyon ve alanın gelecekteki durumu için stratejiler belirlenmiş midir?
Değerler	Alanın üstün evrensel değeri, bütünselliği, özgünlüğü ve doğal, kültürel, sosyal, ekonomik değerler çok katmanlı olarak ortaya konmuş mudur?
Sürdürülebilirlik	Çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik planlanmış mıdır?
Koruma	Alandaki tüm değerlerin korunması için yaptırım gücü bulunan araçlar, mevzuat tanımlanmış veya ortaya konmuş mudur?
Eğitim	Şimdiki ve gelecek nesiller için bilinç oluşturmayı sağlayacak yerel, ulusal ve uluslararası eğitim faaliyetleri planlanmış mıdır?
Katılım	Alan ile ilgili tüm paydaşlar için iletişim, katılım düzeyleri, katılım araçları ve yöntemlerinin belirlenmiş olduğu katılım planlaması yapılmış mıdır?
Yönetişim	Yönetim planının uygulanabilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların tanımlandığı, sorumluların, sorumlulukların ve entegrasyonun belirlendiği yönetim planı yapılmış mıdır?
Gelişme Potansiyeli	Alan ile ilgili mekânsal, ekonomik ve sosyal gelişme için stratejiler belirlenmiş midir?
İzlenebilirlik	Alan yönetim planının yıllık ve 5 yıllık izleme, gözden geçirme ve revizyon çalışmaları ve bu çalışmalar için sorumlular, sorumluluklar tanımlanmış mıdır?

Kaynak: Tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

Türkiye’de Dünya Miras Listesi’nde bulunan 18 varlığın 13 tanesi 2015 yılından önce Liste’ye kabul edilmiştir. 2015 yılından itibaren öncelikli olarak Liste’de bulunan alanlar için alan yönetim planları hazırlanmasına başlanılmıştır. 2015 yılından itibaren Dünya Miras Listesi adaylık sürecinde bulunan tüm varlıklar için Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğunda alan yönetim planı hazırlanması için süreçler yürütülmektedir.

Alan yönetim planı hazırlık ve uygulama süreçleri, korunması istenen varlığın bulunduğu dokuya ve varlığın niteliğine göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de bulunan 18 Dünya Miras varlığının 2 tanesi (Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Pamukkale-Hierapolis) Liste’ye Doğal ve Kültürel Miras Grubundan girmiştir. Diğer 16 varlık Kültür Miras Grubu içinde yer alarak Liste’ye kabul edilmiştir. Tablo 3.2 ‘de gösterildiği şekilde²⁵ Kültür Miras Grubu içinde yer alan varlıkların 9 tanesi kentsel yapılanma içerisinde yer aldıkları için “kentsel peyzaj içerisinde” olarak belirtilmiştir.

Türkiye’de bulunan Dünya Miras alanlarından, onaylı alan yönetim planına sahip ve kentsel peyzaj içerisinde bulunan yapı gruplarının oluşturduğu varlıklar için hazırlanmış alan yönetim planları şunlardır:

İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı

Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı

Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı

Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Alan Yönetim Planı

Afrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı

²⁵ Tablo 3.2’de gösterilen varlıkların 18 tanesi Dünya Miras Listesine kayıtlıdır. Mudanya Tarihi Ahi Kenti ise Aday Listede yer almaktadır. Türkiye’deki alan yönetim planı uygulamaları içerisinde Dünya Miras Listesinde bulunmayan onaylı alan yönetim planına sahip olan tek varlıktır.

Tablo 3.2 Türkiye’de Dünya Miras Listesinde Bulunan 18 Varlığın Uygulanmakta Olan Alan Yönetim Planları İlişkisi

	<i>Türkiye’de bulunan Dünya Miras Alanları ve Aday Listede yer alan Varlıklar</i>	<i>Miras Grubu</i>	<i>Listeye Kabul Yılı</i>	<i>A. Y. Planı Durumu</i>	<i>A.Y. Planı Onay Tarihi</i>	<i>Yapıların Durumu</i>	<i>Kentsel Peyzaj Durumu</i>
1	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Doğal ve Kültürel	1985	Yok		Doğal ve Tarihi Yapılar	
2	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Kültürel	1985	Yok		Tekil Tarihi Yapı	Kentsel Peyzaj içerisinde
3	İstanbul Tarihi Yarımada	Kültürel	1985	Var	2011	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
4	Hattuşa: Hitit Başkenti	Kültürel	1986	Yok		Antik Yapı Grupları	
5	Nemrut Dağı	Kültürel	1987	Var	2014	Antik Heykel Grupları	
6	Pamukkale-Hierapolis	Doğal ve Kültürel	1988	Yok		Doğal ve Tarihi Yapılar	Kentsel Peyzaj içerisinde
7	Xanthos-Letoon	Kültürel	1988	Yok		Antik Yapı Grupları	
8	Safranbolu Şehri	Kültürel	1994	Yok		Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
9	Troya Antik Kenti	Kültürel	1998	Yok		Antik Yapı Grupları	
10	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	Kültürel	2011	Var	2012	Tekil Tarihi Yapı	Kentsel Peyzaj içerisinde
11	Çatalhöyük Neolitik Kenti	Kültürel	2012	Var	2013	Antik Yapı Grupları	
12	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	Kültürel	2014	Var	2013	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
13	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	Kültürel	2014	Var	2017	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
14	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	Kültürel	2015	Var	2013	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
15	Efes	Kültürel	2015	Var	2014	Antik Yapı Grupları	
16	Ani Arkeolojik Alanı	Kültürel	2016	Var	2015	Tarihi Yapı Grupları	
17	Afrodiasis Antik Kenti	Kültürel	2017	Var	2013	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde
18	Göbeklitepe Arkeolojik Alanı	Kültürel	2018	Var	2017	Antik Yapı Grupları	
19	Mudurnu Tarihi Ahi Kenti*	Kültürel	Adaylık 2015	Var	2014	Tarihi Yapılar, Tarihi Yapı Grupları	Kentsel Peyzaj içerisinde

Kaynak: (URL-13, 2019)’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.2’de sınıflandırılması gösterilmiş olan Türkiye’deki Dünya Miras Alanlarından alan yönetim planı onaylanmış, kentsel peyzaj içerisinde yar alan, tarihi yapılar ve tarihi yapı gruplarının oluşturduğu bu beş²⁶ alan için Tablo 3.1’de tanımlanmış olan kriterlere göre tez çalışması kapsamında değerlendirme yapılmıştır.

3.3.1 İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı:

İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nin 15.09.2006 tarih ve 1675 sayılı kararıyla İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı’nın kurulması ile başlayan İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı süreci, 27.10.2006 tarihinde Alan Yönetimi Başkanı atanması ile kurumsal bir hale gelmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) eşgüdümünde başlayan plan hazırlık sürecinde İBB adına Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü sorumlu birim olarak belirlenmiştir. Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından “2010 Avrupa Kültür Başkenti Yerel Yönetimler İş Birliği Protokolü” kapsamında İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı’na başvuruda bulunulmuştur. Ajans Yürütme Kurulu’nun aldığı karar ile “İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Hazırlanması İşİ”, Boğaziçi İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler Sanayi ve Ticaret. A.Ş. (BİMTAŞ) tarafından gerçekleştirilmesine karar verilmiş ve 03.11.2009 tarihinde imzalanan sözleşme ile İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışmaları başlamıştır (BİMTAŞ, 2011, s. 4).

Yönetim planı, İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Yürütme Kurulu yürütücülüğünde, kültürel mirasın korunması konusunda uzman 12 uzman danışmanlığında, farklı disiplinlerden gelen 28 kişilik proje ekibi tarafından hazırlanmıştır. Yönetim planının hazırlık sürecinde ayrıca İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü ve İBB Şehir Planlama Müdürlüğü yetkililerinden oluşan Kontrol Teşkilatı da oluşturulmuştur. İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı çalışmaları 16 Eylül 2011 tarihinde tamamlanarak Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu’na sunulmuştur (BİMTAŞ, 2011, s. 9).

²⁶ Tablo 3.2’de, belirtilen kriterlere göre 6 alan bulunmaktadır, ancak Safranbolu, Dünya Miras Listesine 1994 yılında girmiş olmasına rağmen onaylı alan yönetim planına bulunmamaktadır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı sınırları belirlenmesinde İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı ve Danışma Kurulu İstanbul'un Tarihi Alanları olarak Dünya Miras Listesinde yer alan dört bölge için ayrı ayrı yönetim planı hazırlanması yerine Plan'ın İstanbul Tarihi Yarımada'nın bütününe kapsayacak şekilde ele alınması görüşünü benimsemiştir. Tarihi Yarımada içerisinde, Dünya Miras alanları dışında kalan alanların 1995 yılından beri kentsel sit alanı olması ve Tarihi Yarımada'nın, İstanbul kent gelişimindeki önemi dikkate alınmıştır. İstanbul'un kentsel dinamikleri açısından bütünsel yaklaşım ile Yönetim Planı sınırları içerisinde olabilecek Beyoğlu, Eyüp, Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy bölgelerinin her birinin sahip oldukları kültür mirası ve doğal özellikleriyle özgün oldukları fikri ile Danışma Kurulu, Dünya Miras Alanı olmasalar bile bu alanlar için ulusal mevzuat gereği yönetim planlarının hazırlanacağını göz önünde tutarak bu miras alanlarının UNESCO Raporlarında tavsiye edildiği şekli ile İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı'nın tampon bölgesi olarak tanımlanmasının doğru olmayacağı kararını oluşturmuştur (BİMTAŞ, 2011, s. 4). Her ne kadar Beyoğlu, Eyüp, Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy bölgelerinin her biri için alan yönetim planı hazırlanması söz konusu olsa da Tarihi Yarımada'nın sahip olduğu değerler (örn: Tarihi Yarımada silüeti) ve içinde bulunduğu kentsel dinamikler göz önüne bulundurulduğunda etkileşim alanının yönetim planında yer verilen alandan daha geniş olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı vizyonu, planın geniş kapsamını ortaya koyan, koruma, gelişme ve entegrasyon vurusunu birlikte yapan bir metindir. Bununla birlikte "Planlama İlkeleri ve Politikaları" ve "Plan Hedefleri, Stratejileri, Eylemler, İlgili Kurum ve Kuruluşlar" başlıklarına alanın gelecekteki durumu için stratejiler belirlenmiştir (BİMTAŞ, 2011, s. 125-126)

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nda, alanda bulunan Dünya Mirası varlıklarının yanı sıra, Tarihi Yarımada'nın bir bütün olarak değeri tanımlanmıştır. "Üstün Evrensel Değer Tanımı" kısmında, 1984 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi başvurusu için hazırlanmış olan kabul kriterleri açıklamaları kullanılmıştır (BİMTAŞ, 2011, s. 16-17). Bu açıklamalar resmi belge niteliğinde olsa dahi İstanbul Tarihi Yarımada bütünü için ve güncel şartlar düşünülerek güncelleme yapılması ve üstün evrensel değer, planın hazırlandığı veya revize edildiği dönem için açıklanması

gerekmektedir. Aynı bölümde ele alınan “Bütünlük” ve “Özgünlük” açıklamaları her ne kadar planın yapıldığı dönemde hazırlanmış açıklamalar olsalar da durum tespiti şeklinde ve uygulamaya dönük açıklamalardır. Özellikle Süleymaniye bölgesinde yapılan yapısal müdahaleler ve Tarihi Yarımada’yı hem fiziksel hem de sosyal olarak etkilemekte olan imar faaliyetleri tespit edilerek bu açıklamaların güncellenmesi gerekmektedir. Planda; doğal, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlere ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde alan ile ilgili planlama kararları tespit edilmiş (BİMTAŞ, 2011, s. 87) ve alan ile ilgili İstanbul İl Çevre Düzeni Planı Kararları belirtilmiştir. Ayrıca koruma ve değerler konusunda toplum bilincini arttıracak ve sürdürülebilir korumayı hedefleyen düzenli eğitim faaliyetleri tanımlanmıştır. Ancak koruma ve turizm ile ilgili hedef ve faaliyetlerin sürdürülebilirliği dışında planın kendisi ile tanımlanmış, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik strateji veya uygulama bulunmamaktadır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında koruma konusu oldukça detaylı ve kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Alanda korumaya konu olan tüm varlıklar ve değerler ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu varlıkların önemi ve korunma durumları ilgili mevzuatlar kapsamında belirtilmiştir. Korumaya dair mevcut yasa ve yönetmelikler kapsamında strateji ve uygulamalar belirlenmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda eksiklikler tespit edilerek alınması gereken tedbirler ve eylemler ortaya konmuştur (BİMTAŞ, 2011, s. 122). Her ne kadar Ulusan (Ulusan, 2016), Türkiye’deki alan yönetim planlarını değerlendirdiği makalesinde, İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı ile ilgili olarak “yönetim planlarının içeriği açısından tespit edilen bir diğer husus ise, ülkenin genel koruma sorunlarına ilişkin, gerçekçi ve uygulanabilir olmayan politikalar ve eylemler tanımlamalarıdır” (s. 389) şeklinde eleştiri getirmiş olsa da oldukça yoğun ve büyük bir nüfusun gündelik hayatının etkilendiği, hem ulusal hem de uluslararası alanda önemini devam ettiren ve sahip olduğu değerlerin bütünselliğini ve özgünlüğünü korumaya devam eden kentsel peyzaj örneği olarak İstanbul için yenilikçi, kentin kendi fiziki ve sosyal şartlarına uygun ve uygulanabilir koruma stratejilerinin ve eylemlerinin, alan yönetim planı kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Mevcut mevzuata aykırı olmamakla

birlikte yerele özel koruma ile ilgili yapılması planlanan bu çalışmalar, yeni kurallar tanımlamaktan ziyade alana özgü koruma anlayışının ortaya konduğu ve uygulamalara dönük tavsiyeler niteliğinde olabilmektedir.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında eğitim konusu hem kavramsal hem de uygulama açısından oldukça geniş bir biçimde ele alınmıştır. “Tarihi Yarımada’da kamu kurumlarında çalışanların doğal ve kültürel miras konusundaki bilgi altyapılarının geliştirilmesi”, “Tarihi Yarımada’da yaşayanların, çalışanların ve kullanıcıların kültür mirası konusundaki bilgi altyapılarının geliştirilmesi” hedefleri tanımlanarak (BİMTAŞ, 2011, s. 152), yerel paydaşlara her düzeyde bilinçlendirme amacı ile eğitim planlaması yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde farkındalık yaratma ve eğitim konularında beklentiler belirtilmiş (BİMTAŞ, 2011, s. 223) ancak uygulamaya dönük planlama yapılmamıştır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, farklı kültürel varlıklar ve değerler ile ilgili olması sebebi ile hazırlık süreci ve uygulama süreci boyunca katılımın yüksek olması gereken bir plandır. Yönetim planı hazırlık aşamasında, Yönetim Planı Alanı vizyon, hedef ve stratejilerinin belirlenmesi; dört etapta oluşan plan hazırlık sürecinin birinci etabında çalışmaları başlamış olan “paydaş analizi” sonucunda saptanan paydaşların katılımıyla ikinci etapta tamamlanmıştır (BİMTAŞ, 2011, s. 5). Hazırlık aşamasında gerçekleştirilen katılımı sağlayıcı faaliyetler aynı zamanda yönetim planının uygulama sürecinde sürdürülmesi beklenen iletişim ve birlikte çalışma kültürünün geliştirilmesine yönelik ilk adımlar olarak tanımlanmaktadır (BİMTAŞ, 2011, s. 8). Hem hazırlık hem de uygulama safhaları için geniş katılımlı bir yönetim planı anlayışı plana hâkimdir. Yönetim planının yürütülmesinden sorumlu Alan Başkanlığı ile iletişim platformu hazırlanan bir web sayfası ile oluşturulmuş (URL-15, 2019) ve yönetim planı ile ilgili bilgi ve belgelere kolay ulaşım sağlanmıştır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı hazırlık ve uygulama sürecinde sorumlu ve sorumluluklar belirlenerek kurum ve kuruluşların entegrasyonu tanımlanmıştır. “Yönetim ve Organizasyon” başlığı altında; yönetim planının hazırlanması, uygulanması, uygulamanın izlenmesi ve denetlenmesi süreçlerini içeren yönetim sisteminin organizasyonu tanımlanmıştır (BİMTAŞ, 2011, s. 127). Bu başlık altında

belirtilen eylemlerin sorumlu kurumu olarak belirtilen Alan Yönetim Başkanlığı eşgüdümün sağlanmasından sorumludur. Ayrıca yönetim planının uygulama sorumlusu olarak da İBB'nin tanımlanmış olması eylemlerin uygulanması için donanımlı ve yeterli bütçeye sahip bir kurumun sorumluluk almasını sağlamıştır.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında yer verilmiş olan kentin mekânsal, ekonomik ve sosyal gelişme potansiyelleri ve bunların ortaya çıkması için gerekli eylemler sadece yönetim planı sınırları içi için değil tüm İstanbul kenti için önem taşımaktadır. Yerel ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için eğitim faaliyetleri (BİMTAŞ, 2011, s. 228), turizm altyapısının geliştirilmesi ile katma değer artışı ve işgücü kullanım potansiyelinin arttırılması (s. 270), koruma konusunda uzman usta yetiştirilmesi amacı ile ahşap işçiliği ustalık belgesi kursları düzenlenerek, kültürel mirasın korunmasına doğrudan katkıda bulunmanın yanı sıra, sürdürülebilir sosyal kalkınmanın da desteklenmesi planlanmıştır (s. 369).

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planında, yönetim planı uygulama sürecinin gözden geçirme ve güncelleme aşamalarının sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için genel gözden geçirme ve güncelleme kriterleri ile gözden geçirme ve güncelleme göstergeleri oluşturulmuştur (BİMTAŞ, 2011, s. 371). Yönetim planının "Gözden Geçirme ve Güncelleme Süreci ile İlgili Kurumsal Altyapı" bölümünde "Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nın uygulama sürecinin izlenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde, ilgili mevzuat gereği, İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nun oluşturacağı ve yetkilendireceği Denetleme Birimi sorumlu olacaktır" (BİMTAŞ, 2011, s. 373) şeklinde ifade edilmesine rağmen Denetleme Birimi oluşturulmamış, izleme ve değerlendirme görevi Alan Başkanlığı tarafından yürütülmüştür.

3.3.2 Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı

Bursa ve Cumalıkızık'ın Dünya Miras Listesi'nde yer alması süreci, 2000 yılında "Bursa ve Cumalıkızık Köyü Erken Osmanlı Dönemi Kentsel ve Kırsal Yerleşimleri" adı ile yapılmış olan başvuru ile başlamıştır. 2009 yılından itibaren Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce sürdürülen çalışmalar ile UNESCO Dünya Listesi başvuru şartlarının

yerine getirilebilmesine yönelik adaylık dosyası hazırlanmıştır (Akan Mimarlık, 2013, s. 16). Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı "Bursa Alan Başkanlığı", Aralık 2011'de kurulmuştur. Bursa Alan Başkanlığı, Bursa Büyükşehir Belediyesi (BBB) Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı bünyesinde, Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bursa Alan Başkanlığı, Hanlar Bölgesi, Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık Köyü'nün uluslararası normlara uygun bir şekilde korunmasını sağlamak üzere, tüm tarafların katkıları doğrultusunda yönetim planı hazırlanması amacı ile 18 Nisan 2012 tarihinde Akan Mimarlık ile sözleşme imzalamıştır (s. 17).

Yönetim planı, yönetim planı uzmanı-mimar Tanju Verda Akan koordinatörlüğünde, kültürel mirasın korunması konusunda uzman 6 uzman danışmanlığında, farklı disiplinlerden konularında uzman 4 uzmanın görüşü alınarak, farklı disiplinlerden gelen 8 kişilik proje ekibi tarafından hazırlanmıştır. Yönetim planının hazırlık sürecinde ayrıca Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı bünyesinde Daire Başkanı, Tarihi Kültürel Miras Şube Müdürü, Bursa Alan Başkanı, Bursa Alan Başkanlığı Koordinatörü ve 4 kişilik çalışma ekibinden oluşan yetkili idare de tanımlanmıştır Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı çalışmaları revize edilerek tamamlanmış ve nihai rapor olarak 06.05.2013 tarihinde Bursa Alan Başkanlığı'na teslim edilmiştir (Akan Mimarlık, 2013, s. 19).

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı sınırları; Hanlar Bölgesi, Cumalıkızık Köyü, Hüdavendigâr Külliyesi, Muradiye Külliyesi, Yıldırım Külliyesi ve Yeşil Külliyesinden oluşan 6 farklı bölgeden oluşmaktadır. Yönetim planı kapsamında yönetim alanı sınırlarının belirlenebilmesi için çekirdek alan, tampon bölge ve yönetim alanı tanımları belirtilmiştir. UNESCO Dünya Miras Listesine adaylık sürecinde önerilen, üstün evrensel değere sahip çekirdek alanın sınırları, yönetim planında sunulmuş olan aşağıdaki kriterlere göre belirlenmiştir (Akan Mimarlık, 2013, s. 23):

Sınırlar içindeki varlıklar adaylığın gerekçelerini ve değerlerini en iyi şekilde göstermektedir.

Bu sınırlar içindeki varlıklar koruma alanı olarak belirlenmiş olup yasal olarak korunmaktadır.

Varlıklar iyi derecede korunmuş durumda olup ve alan otantikliğini²⁷ ve bütünlüğünü muhafaza etmektedir.

Alanlar Evrensel Değer'i ifade edecek kadar büyüktür.

Sınırlar, varlığın tarihi tanımını takip etmektedir.

Çekirdek alanı içine alan tampon bölge (etkileşim alanı) ile birlikte oluşan yönetim alanı sınırı ise üstün evrensel değeri olan alanların korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlayacak yeterli büyüklükte ve yönetilebilir alanlar olarak belirlenmiştir. Yönetim planı alanında bulunan çekirdek alanlar ve etkileşim alanları oldukça kapsamlı bir çalışma sonucunda; topografya, doğal peyzaj, sivil mimarlık örnekleri, anıtsal yapılar, sokak ve yapılaşma dokusu, sosyal doku, yerleşik alanın çevresinde bulunan tarım arazileri ve ormanlık alanlar, mevcut altyapı gibi veriler analiz edilerek belirlenmiştir (s. 24)

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı vizyonu, oldukça sade fakat kapsayıcı bir metinden oluşmaktadır. Yönetim planı vizyonu, belirlenmiş olan misyon ve temel ilkeler ile birlikte sunulmuştur. Yönetim planının vizyon ve misyon metinleri; alanlara ait üstün evrensel değerler, alanlarla ilgili paydaşların beklentilerinin ortaya konduğu Arama Toplantıları sonuçları ve ulusal / uluslararası normlara göre yönetim planı hazırlanması esasları dikkate alınarak oluşturulmuştur (Akan Mimarlık, 2013, s. 152). Ayrıca, yönetim planı kapsamında TR41 Bursa-Eskişehir-Bilecik (BEBKA) Bölge Planı (2010-2013) vizyonu benimsenerek turizmde çeşitliliğin sağlanması ile tarihi eserlerin korunması, turizm altyapısı ve hizmet kalitesinin geliştirilmesi ile bölgeye özgü folklorik değerlerin yaşatılması amaçları tanımlanmış, hedefler ve stratejiler belirlenmiştir (Akan Mimarlık, 2013, s. 280).

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planında, alanın üstün evrensel değeri UNESCO Dünya Miras Listesi adaylığı başvuru sürecine yönelik olarak UNESCO tarafından belirlenmiş olan kriterlere uygunluğuna göre açıklanmıştır (Akan Mimarlık, 2013, s. 45). Yönetim

²⁷ UNESCO tarafından "üstün evrensel değere" sahip bir alanın özgünlüğünü tarif etmek için kullanılan İngilizce "authenticity" kelimesi "otantiklik" olarak Türkçe 'ye çevrilerek kullanılmıştır.

planını oluşturan 6 alanın bütünselliği ve özgünlüğü, “Korunmuşluk Durumu” başlığı altında belirtilmiştir (s. 82-107). Yönetim planı sınırları dâhilindeki doğal ve kültürel değerler kapsamlı bir araştırma sonucunda ortaya konmuştur.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, “köyün kırsal karakterini sürdürebilmesi için tarımı destekleyen ekonomik model oluşturmak, uygulamak ve güvenliği sağlamak” hedefi ve “ilgili kurum ve kuruluşların eşgüdümü ile katılımlı ve sürdürülebilir bir finans modeli oluşturmak” hedefi (Akan Mimarlık, 2013, s. 208) ile sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi planlamaktadır. Ayrıca, “koruma–kullanma dengesi kurularak, sürdürülebilir kentsel çevre kalitesine yönelik, yaşam kalitesini yükseltmek ve hizmet sunumu etkinliğini arttırmak” hedefi ve “doğal çevrenin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak” hedefi (s. 209) ile de sürdürülebilir çevre korumasını planlamaktadır.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı kapsamında yönetim planı sınırları içerisinde geçerli olan koruma ile ilgili yasal mevzuat ortaya konmuştur (Akan Mimarlık, 2013, s. 48-55). Ayrıca, Bursa İli genelinde, idari olarak koruma konusu ile ilgili çalışan personelin çalıştığı kurumlar, meslekleri ve personel sayıları tespit edilmiştir (s. 60). Yönetim planında; “çağdaş koruma yaklaşımlarına uygun olarak, ulusal ve uluslararası koruma kriterleri bağlamında projelendirme ve uygulamaların gerçekleştirilmesini sağlamak” hedefi, “somut ve somut olmayan kültürel mirasa yönelik tarihi ve kültürel değerleri ortaya çıkarmak, araştırma ve arşiv çalışmalarını arttırarak kent belleğini geliştirmek” hedefi ve “tarihi çevreyi bütüncül olarak sürdürülebilir bir yaklaşımla korumak ve yaşatmak” hedefi (s. 159-160) koruma çalışmalarının geniş katılımlı, bütüncül, mevcut yasa ve yönetmeliklere uygun olarak planlandığının göstergesidir. Ancak, eşgüdüm ile uygulamaya dönük bu hedefler ile birlikte sunulan “kültürel mirasın bozulması ve yok olması ile ilgili göstergelerin saptanması” hedefi (s. 161) kültürel mirasın korunmasında uygulamaya dönük bir çabadan ziyade envanter çalışması şeklinde planlandığı için alan yönetim planı koruma çalışmaları içerisinde bir eylem olarak yer alması gerekmektedir.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planında yer alan “yönetim alanının tarihi ve kültürel değerlerinin korunması ve yaşatılmasını sağlamak amacıyla alanda yaşayan, çalışan,

alanı ziyaret eden ve alanla ilgili çalışmalarda bulunanlarda her seviyede bilinç oluşturmak ve farkındalığı arttırmak” hedefi (Akan Mimarlık, 2013, s. 172) oldukça geniş kapsamlı bir eğitim ve bilinçlendirme hedefini ortaya koysa da hedefin belirtilen eylemlerinde sunulan “eğitim çalışmaları ile ilgili genel bir planlama yapılması, kim-ne-nerede-nasıl- eğitim yapılacağının tespiti, kaynak ve fon araştırmalarının yapılması” eylemi (s. 173) yönetim planının amaçlarındandır. Bu eylemde belirtilen tespit ve araştırmaların yönetim planı dâhilinde hangi paydaş tarafından nasıl yapılacağına tarif edilmesi gerekmektedir. Ayrıca eğitim ve bilinçlendirme amacı ile yerel çalışmalar kadar ulusal ve uluslararası düzeydeki hedef ve eylemler de alan yönetim planının konusu olmalıdır.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı misyonunda “planlama ve uygulamada tüm paydaşların etkin katılımının sağlanması” ifadesi (Akan Mimarlık, 2013, s. 152) bulunmasına rağmen, “alanda yetkili kurumlar arası mevcut örgütlenmenin analiz edilmesi ve geliştirilmesi (eşgüdüm, katılımcı politikalar, vb)” hedefi (s. 154) ile bahsedilen eylemler kurumlar arası eşgüdüme yönelik olup örgütlü (sivil toplum kuruluşları) veya örgütsüz (yerel halk) paydaş katılımının nasıl sağlanacağı belirtilmemiştir. Yönetim planının “Sosyal – Ekonomik – Çevresel – Yaşam Kalitesi” ile ilgili bölümünde (s. 167) “alanların geleneksel kültürünü ve karakterini sürdürebilmesi için sosyal ve kültürel etkinliklerle kültürel amaçlı kullanımının geliştirilmesi” hedefinin uygulamasında;

“Bu hedefe ulaşmak için belirlenen eylemler: Kurumsal işbirliği ve halkın aktif katılımının sağlanmasıyla kültürel değerler ve sosyoekonomik durum arasındaki dengenin kurulmasına yönelik çalışmaların yapılması, ...”

şeklinde belirtilen ifade, hazırlık ve uygulama aşamalarında yönetim planı ile ilgili “karar alma düzeyinde” katılımdan ziyade yönetim planı kapsamında önerilen eylemlere katılımı tariflemektedir. Yönetim planı kapsamında hazırlanan “Paydaş Analizi” (s. 133-140), detaylı bir şekilde ulusal ve uluslararası, alan ile ilgili tüm kurum ve kuruluşların listesidir. Ancak yönetim planı dâhilinde hazırlanacak olan katılım planında; paydaşların tespit edilme yöntemlerinin, paydaşlar ile iletişim yöntemlerin, paydaşların yönetim planı hazırlık ve uygulama safhalarındaki katılım düzeylerinin,

katılım araç ve yöntemlerinin tarif edilmiş olması gerekmektedir. Yönetim planı ile ilgili uygulamalar ve alan ile ilgili faaliyetler Alan Başkanlığı sorumluluğundaki web sayfası aracılığı ile duyurulmaktadır (URL-16, 2019)

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planında, “Yönetim (Yetki, Mevzuat, Organizasyon, Eşgüdüm, Katılım)” bölümünde (Akan Mimarlık, 2013, s. 154), “Turizm - Tanıtım – Ziyaretçi Yönetimi” bölümünde (s. 180) ve “Acil Durum ve Afet Yönetimi” bölümünde (s. 185) yönetişime dair sorumlular ve sorumluluklar belirlenmiştir. Ayrıca, yönetim planı süreci, hazırlık, uygulama ve izleme safhalarına göre belirtilmiştir. Buna ek olarak “Eşgüdüm Ve Örgütsel Yapı” başlığı altında Bursa Alan Başkanlığı Organizasyon Şeması verilerek kurumlar arası eşgüdüm tarif edilmiştir (s. 238). Ek-3’te belirtilen “2013 Yılı İtibari İle Kurumların Koruma İle İlgili Tamamlanmış Projeleri” kısmında (s. 282) belirtilen projeler ve faaliyetler, alan ile ilgili tamamlanmış ve devam etmekte olan projelerdir. Her ne kadar “Finans Kaynakları” bölümünde (s. 141) mevcut bütçe kaynakları açıklanmış olsa da alanlar ile ilgili hazırlanan Eylem Planı Tablolarında belirtilen eylemlere bağlı olarak finans kaynakları belirtilmemiştir.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planında, 1/100000 Ölçekli Bursa İl Çevre Düzeni Planı (1998) kapsamında ifade edilmiş olan “Gelişme ilkeleri çerçevesinde ise tarihsel kimliğin korunmasının gerektiği yerleşmelerde, nüfus artışı ve yığılmalara neden olacak kararların alınmaması hedeflenmektedir” ve “Merkez Planlama Bölgesi içinde yer alan tarihi merkezin korunması, sıhhileştirilmesi ve restorasyonu esastır. Bölgenin 2020 yılında kimliğini, ağırlıklı olarak hizmet sektörünün belirleyebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır” ifadeleri (Akan Mimarlık, 2013, s. 64) belirtilerek koruma anlayışının hâkim olduğu bir gelişme planlaması sergilenmiştir. Cumalıkızık Köyü ile ilgili olarak “Köy nüfusunun bugünkü yapısı (daha çok yaşlı nüfusun bölgede yer alması) ile mekânsal gelişme açısından koruma-kullanma dengesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, turizmin geliştirilmesi için sosyal - ekonomik - mekânsal planlanmanın birlikte yapılmasını gerektirmektedir” ifadesi (s. 130) gelişmenin turizm odaklı planlandığını göstermektedir. Eylem planlarının yönetim planı sınırları içindeki 6 alan için ayrı ayrı ele alınmış olması, alanlara özgü eylemlerin uygulanmasında faydalı olacağı gibi yönetim planı sınırları içerisinde gerçekleştirilmesi gereken bütünleşik eylemlerin uygulanmasında engel teşkil

edebilecektir. Ortak olan eylemlerin her alan için hazırlanmış olan eylem planı paketlerinde yer alıyor olması kurumların uygulamada sorun yaşamamasına sebep olabilecektir.

Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planında belirtilmiş olan “Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı’na işlerlik kazandırılması, var olan yasal yetkilerinin etkin olarak kullanılması, izleme ve denetleme mekanizmasının geliştirilmesi” eylemi (Akan Mimarlık, 2013, s. 156) yönetim planının bütünü için geçerli olan bir yaklaşımdır. Bu eylemde belirtilen yaklaşıma uygun olarak “Uygulama, İzleme, Denetleme, Gözden Geçirme ve Güncelleme Süreci” başlığında (s. 241) izleme ve değerlendirmeye yönelik raporların hazırlanması gerektiği ve hangi birim tarafından hazırlanacağı belirtilmiştir. Ancak aynı bölümde, “performans bazlı yönetimin bir unsuru olarak hedef ve eylemlerin göstergeler yardımı ile gözden geçirilmesi, bu konudaki koordinasyon maliyetlerini düşüreceği gibi güncelleme kalitesini ve verimliliğini de arttıracaktır” ifadesi bulunmasına karşın eylem planlarının izleme ve değerlendirmesinde kullanılabilecek performans göstergeleri yönetim planı dâhilinde hazırlanmamıştır. İzlemeye ilişkin performans göstergeleri bulunmaması durumuna Ulusan (Ulusan, 2016),

“...Alan yönetimi süreci planın hazırlanması, uygulanması ve gözden geçirilmesiyle bir bütün olduğundan yönetim planlarının uygulanma düzeylerinin çözümlenebilmesi için izleme göstergelerinin ve bir izleme stratejisinin bulunması gerekmektedir” (s. 388)

ifadesi ile dikkat çekmektedir.

3.3.3 Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı

Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı (Bergama Yönetim Planı), yönetim planı metnine de yansımış olan koruma motivasyonu ile hazırlanmış bir plandır. Bu durum “Bergama’daki kültürel mirasın zenginliği hakkındaki farkındalık ve mirasın korunması konusundaki talepkârlık aslında kentin geçmişinde/genetik yapısında olan bir özelliktir” şeklinde (Ekinci, 2017, s. 4) açıklanmıştır. Bu motivasyonu 2000’li yıllarda Bergama’nın Dünya Miras Listesi’ne girmesi beklentisini yaratmış ve 2011 yılında Bergama Belediyesi UNESCO Dünya Mirası Listesi adaylığı ile ilgili çalışmalara başlamıştır. Bergama Belediyesi bünyesinde, Belediye Meclisi’nin 03 Ocak

2012 tarihli ve 12/10 sayılı kararı ile İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'ne bağlı kurulan "UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Birimi" tarafından hazırlanan Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Yönetim Planı, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunun 23.11.2017 tarihli toplantısında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. (s. 8).

Yönetim planı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Uzmanı-Yaşagül Ekinci koordinatörlüğünde, konusunda uzman 11 Bergama Belediyesi personeli ile birlikte İzmir Büyükşehir Belediyesi personeli bir uzman ve uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme konularında uzman 3 ekip üyesinin oluşturduğu toplam 16 kişilik plan hazırlama ekibi tarafından hazırlanmıştır. Yönetim planının hazırlık sürecinde ayrıca Bergama Amatör Fotoğraf Sanatı Derneği (BEAFSAD), Bergama Kültür ve Sanat Vakfı (BERKSAV) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü katkıda bulunmuşlardır.

Bergama Yönetim Planı, Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen dokuz bileşen için hazırlanmıştır. Bu dokuz bileşenin birlikteliğiyle sadece evrensel değerler değil, ayrıca Dünya Miras alanının, arkeolojik, kentsel ve doğal mirasların birlikteliğinden doğan "kültürel peyzaj" özelliği de daha algılanır duruma gelmektedir (Ekinci, 2017, s. 11). Yönetim planı bu sayede hem alandaki üstün evrensel değere sahip varlıkları çok katmanlı kültürel peyzaj olarak belirtmekte hem de bu varlıkların bulunduğu alanlar etrafında tanımlanan etkileşim bölgesi ile de koruma ve gelişme planlarının uygulanabilir olmasını hedeflemektedir.

Bergama Yönetim Planı alanı sınırları belirlenmesinde UNESCO Dünya Miras Alanı olarak önerilen varlıkların sınırları ve etkileşim bölgesi sınırları birleşiminden alanın sınırları kullanılmıştır. Söz konusu yönetim alanı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 10.06.2014 tarihinde onaylanmıştır (Ekinci, 2017, s. 6). Bergama Dünya Miras Listesi adaylık sürecinde ICOMOS uzmanları tarafından, alandaki Helenistik ve Roma Dönemi antik alanlarına odaklanması amacı ile yönetim planı sınırlarının küçültülmesi önerilmiş ancak gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı gerekse dosyayı hazırlayan kurum olarak Bergama Belediyesi onaylı olan sınırlar ile başvurunun yapılması kararı almışlardır. Bu karar, Mayıs 2014'de UNESCO Türkiye Temsilciliği, Türkiye UNESCO Daimi Büyükelçiliği temsilcileri ve çeşitli üniversitelerden katılan akademisyenler ile

birlikte yapılan toplantıda görüşülerek uygun bulunmuştur (URL-17, 2019). Yönetim planı sınırları, ilgili varlıkları içeren sınırlara ek olarak koruma ve gelişmeyi sağlayacak geniş ölçekli etkileşim alanı sınırlarından oluşuyor olsa da bu sınırların belirlenme süreci ve yasal dayanağı yönetim planında belirtilmemiştir.

Bergama Yönetim Planı vizyonu, geleceğe dönük beklentinin de ifade edildiği, katılımcı koruma anlayışı ile çok katmanlı kültürel peyzajın ifade edildiği bir metindir (Ekinci, 2017, s. 79). Vizyon ve misyona bağlı olarak katılımcı bir biçimde stratejik amaç ve hedefler belirlenmiştir. Vizyon ve misyonun bilinilirliğini arttırmak için çeşitli kanallar ile duyurusu yapılmaktadır.

Bergama Yönetim Planı'nda "Gelecek Kuşaklara Emanet Bergama" başlığı (Ekinci, 2017, s. 10) altında Bergama'nın çok katmanlı kültürel peyzajı ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bergama'nın Unesco Dünya Mirası Listesi'ne alınma kriterleri (s. 33) ile birlikte bütünlük ve özgünlük durumu (s. 40) belirtilmiştir. Yönetim planının başarısını ortaya koyan bölümlerden birisi olan "Bergama Ve Çevresinde Yaşam: Somut Olmayan Kültürel Değerler" başlığı altında, çok azı resmi prosedür içinde tespit edilerek tescillenmiş olan Bergama'nın sahip olduğu ve kentte halen aktif şekilde yaşatılan (yaşanan) somut olmayan kültürel etkinlikler derlenmiştir (s. 41). Somut olmayan kültürel değer unsurları; adı, uygulayan grup, topluluk ve kişilere örnekler, kısa tanımı, coğrafi dağılımı, unsurun korunmasına yönelik olarak önerilen koruma önlemleri, konu ile ilgili bulunan kurum/kuruluşlar (üniversitelerin ilgili bölümleri, araştırma merkezi, enstitü, sivil toplum kuruluşları), unsur ile ilgili bu güne kadar yapılmış faaliyetler, unsur ile ilgili elde bulunan yayınların listesi bilgileri ile birlikte derlenerek sunulmuştur. Bu sayede somut ve somut olmayan değerlerin tespiti, korunması ve geliştirilmesi için uygulamaya dönük çalışmalara teorik altlık oluşturulmuştur.

Bergama Yönetim Planı'nda sürdürülebilirlik; alan için önemli bir risk teşkil eden madencilik faaliyetleri ve tüketim odaklı modern yaşamın karşısına, kültürel ve doğal sürdürülebilirlik ile sağlanacak olan doğal, arkeolojik, kentsel miras ve somut olmayan kültürel mirasın Bergama'da binlerce yıldır zemin oluşturdukları toplumsal kalkınmayı koymaktadır (Ekinci, 2017, s. 77). Ayrıca geleneksel üretim tekniklerinin devamını

sağlamak amacı ile çevresel sürdürülebilirlik eylemleri tanımlanmıştır. Bu eylemler sürdürülebilir çevre korumasının sağlanabilmesi için oluşturulan “Çevrenin Korunması” başlığı altında yer almaktadır (s. 98). Ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması için İzmir Büyükşehir Belediyesi ile Bergama Belediyesi’nin birlikte yürüttüğü projeler örnek olarak gösterilmiş ve arıcılık, ipek böcekçiliği, süt ve süt ürünleri üretimi, organik tarım, zeytin ve zeytinyağı üretimi, mantarlar ve otların toplanması ve pazarlanması, kırsal turizm vb. konularında ortak çalışmaların geliştirildiği belirtilmiştir (s. 118).

Bergama Yönetim Planı’nda, paydaşlar içinde yer alan resmi kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, STK’ler ve gönüllüler tarafından sadece fiziki koruma değil, kültürel değerlerin yaşatılması, gelecek nesillere tanıtılması, turizm olgusu ile kentin barışık bir ilişki geliştirmesi amaçlanmıştır (Ekinci, 2017, s. 5). Yönetim Planı, hazırlanmasından ve uygulanmasından yine Bergama Belediyesi’nin sorumlu olduğu Bergama Koruma Amaçlı İmar Planı temel alınarak hazırlanmıştır (s. 8) ve bu durum yönetim planına koruma için meşruiyet kazandırdığı gibi planlanan eylemlerin gerçekleştirilme kapasitesini de arttırmıştır. Somut değerlerin korunması için yapılan planlamanın yanında alanda bulunan somut olmayan değerlerin korunması için de koruma önerileri getirilmiştir. Bu sayede bütüncül ve sürdürülebilir koruma gerçekleştirilebilecektir.

Bergama Yönetim Planı’nda özellikle somut olmayan mirasın yaşatılabilmesi için alanda sürdürülen zanaatlar için eğitim faaliyetleri önerilmiştir (Ekinci, 2017, s. 42 ve 54). Ayrıca alanın üstün evrensel değeri hakkında bilincin artırılması ve teorik çalışmaların desteklenebilmesi amacı ile “Bergama’nın üstün evrensel değerlerinin eğitim ve bilimsel çalışmalarda bütüncül şekilde ele alınması” hedefi (s. 80) belirtilmiştir. Uzmanların eğitimi ile ilgili geliştirilen “Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL akademi tarafından sürdürülen Alan Yönetimi Eğitim Programında Alan Yönetimi Birimi elemanlarının sürekli yer alması ve güncel yönetim ve koruma sistemleri konusunda farklı deneyimleri öğrenmesi” eylemi (s. 93), yönetim planının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için önemli bir çalışmadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde bilincin arttırılabilmesi için “Alana araştırma veya eğitim için gelen bilim insanlarına, öğrencilere gerekli lojistik ve rehberlik hizmetlerini vermek, alana araştırma için gelen

bilim insanlarının UNESCO Dünya Miras Alan Yönetimi Birimi kütüphanesine ve dijital arşivine erişimini sağlamak” eylemi (s. 95) planlanmıştır.

Bergama Yönetim Planı’nda katılım sadece eşgüdümün sağlanması amacı ile değil planın sahiplenilmesi ve planın stratejik amaçlarına ulaşabilmesi için planlanmıştır. Bu kapsamda paydaş analizinin yapılması plan hazırlıklarının önemli unsurlarından birisi olarak ele alınmıştır. Ayrıca, planın stratejik amaçları çerçevesinde; Bergama’nın korunması ve yaşatılması için çalışan resmi ve gönüllü kişiler, çalışmalardan etkilenen kişiler ve çalışmaları ve alınan kararları etkileyen, şekillendiren kişiler plan hazırlıkları içinde yer alırken, planın uygulanmasında da kendi yasal veya gönüllü olarak yürüttükleri çalışmalarda nasıl daha iyi işbirlikleri geliştirilebileceği konusunda ilk deneyimlerini kazanmaları sağlanmıştır (Ekinci, 2017, s. 64). Yönetim planı hazırlıklarının en başında kurulan katılımcı mekanizmanın düzenli olarak işleyebilmesi için gerek Danışma Kurulu gerekse Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu senede en az iki kez Bergama’da bir araya gelmesi planlanmıştır (s. 68). Planın uygulama sürecindeki iletişimin ve tüm paydaşlara açık katılımın sağlanması için Bergama Belediyesi tarafından yürütülen web sayfası çalışmaları sürdürülmektedir (URL-17, 2019).

Bergama Yönetim Planı’nda yönetişimin sağlanabilmesi için gerekli organizasyon tanımlanmıştır (Ekinci, 2017, s. 80 ve 84). Ayrıca, “doğal afet ve diğer risklere hazırlıklı olmak için, vatandaşlar, ziyaretçiler ve kültürel varlıkları merkeze alan kapsamlı bir risk yönetimi planı geliştirmek” eylemi (s. 91) ile risk yönetimi çalışmaları planlanmıştır. Oluşturulması planlanan “koordinasyon ve bilgilendirme sistemi” ile kamu kurumlarının Yönetim Alanı sınırları içinde olan veya Yönetim Alanı sınırları içinde olmamakla birlikte Bergama’nın Üstün Evrensel Değerlerine etkisi olacak, alanın yakın çevresindeki faaliyet ve projelerinin alana yönelik olumsuz etkilerinin önlenmesi veya mümkün olduğunca aza indirgenmesi hususunda farkındalık yaratılması amacıyla genel bilgilendirmelerin ve görüş alışverişinin düzenli olarak yapılması hedeflenmiştir (s. 94).

Bergama Yönetim Planı’nda geniş bir şekilde ele alınmış olan somut olmayan miras değerleri, alanın gelişim potansiyelinin sürdürülebilmesi için de değerlendirilmiştir. Alandaki geleneksel zanaatların yaşatılabilmesi için önerilen “Somut Olmayan

Kültürel Miras uygulamalarının modern tasarımlar ve yeniden işlevlendirmeler ile güncel yaşama adapte edilmesi” hedefi (Ekinci, 2017, s. 102) ile koruma ve geliştirme birlikte planlanmıştır.

Bergama Yönetim Planı için izleme çalışmalarının sorumluları ve izlemenin hangi yöntemlerle yapılacağı tanımlanmıştır (Ekinci, 2017, s. 82). UNESCO Dünya Miras Listesi adaylık sürecinden itibaren çalışmalarını devam ettirmekte olan Alan Başkanlığı Birimi, izleme faaliyetleri kapsamında rapor çalışmalarından sorumlu kurum olarak belirlenmiştir. Planın yıllık eylemlerinin izlenmesi için yöntem (s. 83) ve sorumluluk şeması (s. 84) belirtilmiştir. Tüm bu çalışmalara rağmen eylem planlarında tanımlanmış performans göstergelerinin izlemeye dönük beklenen performans verileri plan kapsamında belirtilmemiştir.

3.3.4 Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Alan Yönetim Planı

Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı (Diyarbakır Alan Yönetim Planı), yönetim planı alanı ve Dünya Miras varlıkları ile ilgili bilgileri kapsamlı bir şekilde barındıran, oldukça detaylı bir şekilde hazırlanmış bir yönetim planıdır. Ancak, yönetim planı raporunda (İkarya Danışmanlık, 2013) alan yönetim planları ile ilgili ulusal ve uluslararası gelişmeler ve mevzuata yer verilmesine rağmen Diyarbakır Alan Yönetim Planı hazırlık süreci ile ilgili bilgi paylaşılmamıştır. Yönetim planı kapsam olarak oldukça geniş olmasına rağmen sunum formatı olarak gözden geçirilmesi gereken ve anlaşılması zor bir rapordur.

Yönetim planı, hizmet alım usulü ile İkarya Danışmanlık tarafından hazırlanmıştır. Şehir plancısı Serdar M. A. Nizamoğlu koordinatörlüğünde, ekonomist ve sosyolog iki uzmanın katılımı ile oluşturulmuş çalışma grubuna şehir planlama konusunda uzman 6 kişilik ekip destek vermiştir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Alan Yönetim Başkanlığı biriminde Alan Başkanı ile birlikte 5 kişilik ekip görev yapmaktadır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı sınırları, Dünya Miras Alanı olan Diyarbakır kalesi ve Surları, İçkale, Diyarbakır Surları Koruma Bandı, Hevsel Bahçeleri, Hevsel Bahçeleri

Etki Alanı ve Dicle Nehri kamusal Kıyı Kullanımı bölgelerinden oluşan alana ek olarak Suriçi ve Surdışı tampon bölgesinden (etkileşim bölgesi) oluşmaktadır (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 3). Yönetim planının büyük bölümü sınırlar tarif edilirken varlıklar ile bilgilerin verildiği “Alan Yönetim Planı Alanı” bölümünden oluşmaktadır. Sınırların belirlenmesi sürecinde yürütülen detaylı çalışmalar yönetim planının uygulama safhalarında paydaşlar için olumlu etkiler barındırmaktadır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı vizyonu, her ne kadar vizyonun “plan hazırlık dönemi boyunca sürdürülen analiz çalışmaları, odak grup toplantıları, çalıştaylar, arama konferansları, yüz yüze yürütülen görüşmeler ve saha araştırmalarına dayalı olarak geliştirilmiş” olduğunu belirtse de vizyon metni oldukça kısa ve yönetim planı stratejisini ve alan ile ilgili geleceğe dair önerilen beklentileri ve koruma/gelişme yaklaşımını açıklamaktan uzak bir metindir. Vizyon metninde yer alan Dicle Nehri’nin bir bölümü alan yönetim planı sınırları içerisinde yer alsa da vizyon metninde tüm nehir alanı söz konusu edildiği anlamı çıkmaktadır (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 10).

Diyarbakır Alan Yönetim Planı’nda, Dünya Miras varlıkları ile ilgili detaylı analizler ve bilgiler yer almaktadır. Alandaki varlıkların bölgede yaşayan yerel halk için önemi ve değeri vurgulanmıştır. Ancak, alanın üstün evrensel değeri ve özgünlük durumunun “Yönetim Planı Alanı Evrensel Değerlerin ve Özgünlüğün Ortaya Çıkarılması” eylemi (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 70) ile tanımlanması öngörülmüştür. Aynı bölümde “Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler”²⁸ belgesinde, alan yönetim planlarında üstün evrensel değer ve özgünlüğün yer alması gerektiğini belirten bölümüne yer verilmiş olmasına rağmen Diyarbakır Alan Yönetim Planı sınırları içerisindeki Dünya Miras varlıklarının üstün evrensel değeri, bütünlük ve özgünlük durumu yönetim planı metni içinde sunulmamıştır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı’nda, sınırların tanımlandığı “Alan Yönetim Planı Alanı” bölümünde varlıkların sınırları, sahip oldukları değerler, tarihi, tanımları, mevcut durumları ve gerekli görülen eylemler belirtilmiştir. Bu eylemler içerisinde Hevsel

²⁸ Bahsedilen belgenin (UNESCO World Heritage Center, 2005) Türkçe adı tez kapsamında “Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Rehber” olarak kullanılmıştır.

Bahçelerinde verimli ve sürdürülebilir tarımın geliştirilmesi (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 42) bulunmaktadır. Yönetim planının “Çevresel Riskler” bölümünde (s. 129) Hevsel Bahçelerinde devam etmekte olan kentsel tarımın sürdürülebilirliği ile ilgili riskler ortaya konmuştur. Ayrıca, “Yönetim Alanı Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi” bölümünde (s. 167) belirtilen “Ekolojik Taşıma Eşiği” kavramı ile sürdürülebilir bir yönetim çerçevesinin oluşturulması amaçlanmıştır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı sınırları, Dünya Miras varlıklarının ve alandaki kültürel değerlerin sürdürülebilir koruma anlayışının sağlanabilmesi için oluşturulmuştur. Dünya Miras varlıklarının sınırları ve etkileşim alanı bölgesi etkin koruma politikalarının uygulanmasına olanak sağlayacak şekilde belirlenmiştir. Yönetim planında, “Diyarbakır Kale Surları, Burçlar ve İçkale Bölgesi Miras Alanı Koruma Politikaları” bölümünde (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 81) uygulamaya dönük hedefler belirtilmiştir. Planın koruma yaklaşımı “korumaya yönelik tüm çalışmalarda, uygulamalarda ve yapılacak restorasyonlarda özgün işlemlere uygun düzenleme yapılması plan kararıyla zorunlu kılınmıştır” ifadesi (s. 84) ile vurgulanmıştır. Alanda uygulanan koruma çalışmalarının yönetim planı kapsamında bütünlük bir biçimde düzenlenebilmesi için “...birbirinden bağımsız bir biçimde hazırlanmış plan ve projelerin alan bütününde yeniden ele alınarak bütüncül bir koruma dili ve yaklaşımının geliştirilmesi” stratejisi (s. 89) önerilmiştir.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı’nda eğitim öncelikli olarak, yönetim planı kapsamında önerilen eylemlerin başarılı bir şekilde ulaşması için ele alınmıştır. “Koruma ve restorasyon uygulamalarında çalışan insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesi, restorasyon uygulamalarında çalışacak iş gücünün eğitilmesi” eylemi (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 91), “Çevre dostu tarım uygulamalarının üreticiler tarafından kabul görmesi ve yaygınlaştırılabilmesi için kamusal uygulama alanlarının oluşturulması” eylemi kapsamında “Çevre dostu tarım uygulamaları eğitimi” (s. 106) bu yaklaşıma örnek gösterilebilmektedir. Ayrıca, yönetim planı kapsamında sosyal dokunun geliştirilebilmesi amacı ile “Kadınların toplumsal yaşama katılımının artırılması ve eğitim düzeyinin yükseltilmesi” stratejisi (s. 124) ve “Çocuk işçiliğini ve çocuk istismarını önlemede ailelerin çocuklar üzerindeki etki ve kontrolünün artırılması çalışmalarının yapılması, Yönetim Planı Alanı’nda yaşayan çocukların

kentsel, sosyal ve kültürel gelişimlerini arttıracak, eğitimin önemine ilişkin farkındalıklarını yükseltecek ve eğitimlerine destek olacak çalışma ve faaliyetlerin desteklenmesi" eylemi (s. 125) önerilmiştir. Yönetim Planı Alanı'nda yer alan kurum ve kuruluşların, işyerlerinin ve turizm işletmelerinin, atıklardan kaynaklı çevresel riskler ile mücadele için eğitimi (s. 130), iyi tarım uygulamaları konusunda çiftçi ve üreticiye yönelik eğitim faaliyetleri (s. 131) de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı hazırlık sürecinde katılım, odak grup çalışmaları ile sağlanmış, alan ile ilgili hedef ve stratejiler düzenlenen katılım toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda geliştirilmiştir (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 5). Yönetim planının uygulama süreci için "katılımcı yönetim süreçlerine uygun davranma ve kurumsal paydaşlar dışındaki sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının ve alanda yaşayan nüfusun eleştirisi ve önerilerine olan açıklığın da sınanacağı bir süreç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır" ifadesi (s. 168) belirtilmiştir. "Yönetim Planının Paydaşları ve Aktörleri" bölümünde (s. 234), yönetim planı hazırlık ve uygulama süreçlerinde paydaş olan yerel ve ulusal kurum ve kuruluşların isim ve görevleri verilmiştir²⁹. Ancak bu bölümde belirtilen paydaşların listelenmesine rağmen, yönetim planı dâhilinde iletişime geçilen, görüş alışverişinde bulunulan ve planın hazırlık ve uygulama süreçlerinde aktif rol alan paydaşlarla ilgili; iletişim yöntemi, katılım düzeyleri, katılım araçları ve yöntemlerinin belirlendiği ve sunulduğu katılım planlaması plan metninde bulunmamaktadır. Mevcut Alan Başkanlığı ile iletişimin sağlanabileceği ve alan ile ilgili gelişme ve düzenlenen faaliyetlerin takip edilebileceği bir iletişim kanalı da bulunmamaktadır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı'nda "Yönetimsel Riskler" tanımlanmış (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 137), bu kapsamda eğitim ve izleme faaliyetleri önerilmiştir. Ayrıca, "Koruma çalışmaları sürecinde ortaya çıkabilecek yönetimsel risklerin giderilmesi" stratejisi (s. 139) doğrultusunda eylemler tanımlanmıştır. Yönetim planı kapsamında, alandaki ziyaretçilerin tanımlandığı, taşıma kapasitesinin belirlendiği, alandaki varlıkların koruma durumlarının ve geliştirme potansiyellerinin

²⁹ "Yönetim Planının Paydaşları ve Aktörleri" bölümünde uluslararası kuruluşlara yer verilmemiştir.

değerlendirildiği, uygulamaya dönük ve kapsamlı bir ziyaretçi yönetim planı sunulmuştur (s. 143). Ayrıca, “Kurumsal Örgütlenme ve Yönetimsel Yeterliliğin Geliştirilmesi” başlığında (s. 221) alan yönetim planı ile ilgili kurum ve kuruluşlar belirlenmiş ve kurumsal örgütlenme ve yönetimsel yeterliliğin geliştirilmesi amacı ile eylemler tanımlanmıştır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı’nda, “İktisadi Sektör Yapılanması Ve Yönetimi” başlığında (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 94), alanda bulunan somut ve somut olmayan değerlerden etkilenen iktisadi sektörlerin iktisadi etkinliklerinin arttırılması ve sektör temsilcilerinin gelişim/değişim taleplerinin plan vizyonu doğrultusunda yönetilmesi amacı ile hedefler tanımlanmıştır. İktisadi sektör yapılanması tarım, turizm, yerel zanaatlar için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Diyarbakır Alan Yönetim Planı’nda izleme yöntemi olarak raporlama önerilmiştir (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 266). Hazırlanmasında içerik, sorumluluk ve yöntemin tanımlandığı raporlar, “Yıllık Faaliyet Değerlendirme Raporu” ve “Yıllık Faaliyet ve Bütçe Raporu” olarak belirtilmiştir. Yönetim planında, bu raporların hazırlanması sorumluluğu; ilgili mevzuatta “...alana yönelik yapılan çalışmaların yıllık performans değerlendirmelerini yapar ve bir sonraki yılın çalışma programını hazırlayarak eşgüdüm ve denetleme kuruluna sunar” (URL-09, 2005) şeklinde görev tanımı ifade edilmiş olan Denetleme Birimi yerine Danışma Kurulu’na bırakılmıştır³⁰. “Değerlendirme, İzleme ve Ölçüm Göstergeleri” başlığı (İkarya Danışmanlık, 2013, s. 271) altında yönetim planının ana temalarına ilişkin hedef, strateji ve eylemlerin izlenmesi, değerlendirilmesine yönelik olarak “5 Kavram Seti” tanımlanmıştır ancak, eylemler ile ilişkilendirilmiş göstergelere yönetim planı metninde yer verilmemiştir.

3.3.5 Afrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı

Afrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı (Afrodisias Alan Yönetim Planı), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Geyre Vakfı arasında 08.11.2007 tarihinde imzalanan protokol kapsamında Mimar Sinan Güzel

³⁰ Bu görev tanımı, Diyarbakır Alan Yönetim Planı kapsamında kurulması önerilen Eğitim Kurulu ve Bilim Kurulu ile birlikte yürütülecek, yönetim planına özgü bir görev tanımıdır.

Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi çalışma ekibi tarafından 2011 yılında çalışmalara başlanılarak hazırlanmıştır. Afrodisias Antik Kenti'ne ilişkin literatür incelemesi, yerinde yapılan araştırma ve değerlendirmeler, katılım ve uzman toplantıları sonucunda elde edilen bilgiler ışığında yapılan analiz çalışmaları ile başlayan hazırlık aşamasında ilk uzman toplantısı 22 Mart 2011 tarihinde düzenlenmiştir. Yönetim planı 2013 yılında onaylanmış ve UNESCO Dünya Miras Listesi başvuru dosyası 2015 yılında sunulmuştur. Krakow (Polonya)'da düzenlenen 41. Dünya Miras Komitesi toplantısının 9 Temmuz 2017 tarihli oturumunda Afrodisias görüşülmüş ve komite kararıyla antik kent Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Böylece Afrodisias Türkiye'deki 17. Dünya Miras Alanı olarak listede yer almıştır (Karaman, 2017).

Afrodisias Alan Yönetim Planı, mimar ve şehir plancısı Aykut Karaman yönetiminde, koruma konusunda uzman 12 kişilik ekip tarafından hazırlanmıştır. Afrodisias Alan Başkanlığı idari olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapmakta olan Alan Başkanı ile temsil edilmektedir.

Afrodisias Alan Yönetim Planı sınırları; Afrodisias Antik Kenti, Geyre yerleşmesi ve Palamutçuk Köyü yolu üzerinde bulunan antik taş ocaklarının içinde bulunduğu alanı kaplamaktadır. Alan sınırlarının belirlenmesinde yasal dayanak olarak sit alanı sınırları kabul edilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 15.2.1978 gün ve A-1254 sayılı kararı ile Afrodisias Antik Kent yerleşmesi ve çevresi 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. 1957 yılına kadar Antik Kent sınırları içerisinde bulunan Geyre Köyü, Antik Kent surlarının yaklaşık 600mt batısında yeniden kurulmuştur (Karaman, A., vd., 2014, s. 87). Ancak Geyre Köyü yeni yerleşmesinin 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde kalması nedeni ile kentsel gelişimin kötü yönde etkilenmesinden dolayı Geyre yerleşmesinin bulunduğu alanlar³¹, İzmir II numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10.01.2001 tarihli ve 9756 sayılı kararı ile 3. Derece Arkeolojik Sit Alanına

³¹ 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içerisinde halen Geyre yerleşmesinin küçük bir bölümü bulunmaktadır.

dönüştürülmüştür (s. 67). Alan yönetim planı sınırları 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları dayanak gösterilerek belirlenmiş ve Antik Kent ile tarihi olarak ilişkisi bulunan Antik Mermer Ocaklarının bulunduğu alan bu sınırlara dâhil edilmiştir. Dünya Miras Listesi başvuru sürecinde 30 Eylül 2016 tarihli ICOMOS raporunda (URL-18, 2016, s. 265) koruma statüsü bulunmayan Antik Mermer Ocakları için de 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı koruma statüsü verilmesi tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye kararı neticesinde, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu 27 Ekim 2016 tarihli ve 5580 sayılı kararı ile Antik Mermer Ocaklarının bulunduğu alan 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir (URL-19, 2016, s. 4). Bu sayede alan yönetim planı sınırları yasal dayanağa kavuşarak son halini almıştır. Her ne kadar Afrodisias Alan Yönetim Planı sınırları yaptırım gücü bulunan yasal bir dayanağa bağlı olarak belirlenmiş olsa da Antik Kentin içinde bulunduğu havza geneli dikkate alınarak belirlenebilecek olan etkileşim alanı sınırı, alan ve çevresinin tarihi olarak ilişkide bulunduğu doğal peyzajın da plan çerçevesinde tanımlanmasına ve yönetilmesine olanak sunabilecektir.

Afrodisias Alan Yönetim Planı vizyonu; Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilileri, Danışma Kurulu üyeleri, Alan Başkanlığı ile kamu kurumları yöneticileri ve özel sektör temsilcileri, yerel yönetimler, ilgili sivil toplum kuruluşları, yerel halk, kazı ekibi ve kazı çalışanları gibi alana özgü çalışma yapan ya da alanla doğrudan ilgili kişi ve kurumlarla birlikte düzenlenen arama konferansı ve katılım konferansları sonucunda belirlenen çerçevede, Afrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı ile kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplumun katılımının sağlanması, alanın mekânsal ve kültürel kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar ve kültürel zenginliğinin korunması, alana özgü bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında çağdaş yöntemlerin uygulanması için bütünsel bir yaklaşımın benimsenmesi hedeflenerek oluşturulmuştur (Karaman, A., vd., 2014, s. 131). Yönetim planı vizyonu, alana dair belirlenen stratejileri ifade eden açık ve net bir metin şeklinde sunulmuştur.

Afrodisias Alan Yönetim Planı'nda, Afrodisias Antik Kenti ve çevresindeki varlıkların üstün evrensel değeri olarak Afrodit Kültü, Heykel Sanatı ve Heykel Okulu, Kentin Mekânsal Kurgusu ve Kentsel Tasarım Özellikleri, Tarihsel ve Kültürel Katmanlar belirtilmiştir (Karaman, A., vd., 2014, s. 130). Alanın özgünlük ve bütünsellik durumu yönetim planı dâhilinde ele alınmış ancak açık bir metin olarak UNESCO Dünya Miras

Listesi başvuru dosyasında ifade edilmiştir. Alanda bulunan Dünya Mirası varlıkları ayrıntılı bir biçimde çok katmanlı olarak ele alınmış ve taşıdıkları değerler belirtilmiştir. Somut ve somut olmayan değerler ayrıntılı bir şekilde yönetim planında derlenmiştir.

Afrodias Alan Yönetim Planı'nda, uzun vadede arkeolojik alan ve kırsal karakterli çevreyi de içine alan bir milli park düzenlemesi ile her iki yerel kültürel değer korunarak ekonomik bir varlık olarak sürdürülebilir toplumsal kalkınma hedeflendiği belirtilmiştir (Karaman, A., vd., 2014, s. 124). Ayrıca yönetim planı amaçlarından birisi de "Afrodias Antik Kenti'nin yakın çevresi ve bölgesindeki sosyal yaşam, toplumsal faaliyetler, eğitim ve turizm potansiyellerinin yerel ekonomi ve topluluklar adına sürdürülebilir gelişmesini sağlamak" (s. 129) olarak tarif edilmektedir. Yönetim planında belirtilen bu yaklaşımlar sonucunda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Ancak Antik Kent ve çevresini ilgilendiren sürdürülebilir çevre yaklaşımı plana dâhil edilmemiştir³².

Afrodias Alan Yönetim Planı'nda koruma amaçlı olarak mevcut plan, proje ve koruma uygulamalarına ilişkin araştırmalar yapılmıştır (Karaman, A., vd., 2014, s. 77). Koruma çalışmaları kapsamında Antik Kentte sürdürülmekte olan anastilosis çalışmaları, varlıkların sunum yöntemleri, kazılarak açığa çıkartılmış olan kalıntıların korunması, yer altı sularının ve Antik Kent içindeki bitki örtüsünün varlıklara etkisi değerlendirilmiştir (s. 127). Yönetim planı kapsamında ele alınan koruma stratejileri uygulamaya dönük, mevcut yasal mevzuata göre belirlenmiş ve alanın korunması kadar mevcut kullanımını da geliştirerek sürdürmeyi hedefleyen yaklaşımlardır.

Afrodias Alan Yönetim Planı'nda eğitim faaliyetleri, Antik Kentte 1961 yılından bu yana devam eden kazı çalışmaları neticesinde elde edilen bilgi birikiminin bilimsel çevrelerin ötesinde daha geniş kitlelerle paylaşılması için planlanmıştır. Yönetim planı

³² Alanın kırsal karakterini kısa ve orta vadede etkileyebilecek olan Karacasu Sulama Barajı'nın etkilerinin değerlendirilmesi "Risk Yönetimi" başlığı altında ele alınmıştır (Karaman, A., vd., 2014, s. 139). Ancak, "Karacasu Sulama Barajı'nın, Aphrodisias Antik Kentine ve içinde olduğu havzaya etkilerinin saptanması" eylemi, sürdürülebilir çevre yaklaşımı kapsamında değil, alana ilişkin risklerin tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınması amacı ile önerilmiştir.

kapsamında, araştırmalarla ilgili en g¼ncel verileri içeren resmi web sitesinin oluşturulması ¼nerilmiřtir (Karaman, A., vd., 2014, s. 138). Ayrıca, yerel halkın Antik Kenti sahiplenmesi ve gelecek nesillerde aidiyet duygusunun oluşması için evre okullarda d¼zenli eğitim faaliyetleri planlanmıştır. Yerel, ulusal ve uluslararası d¼zeyde eğitim sağlanması ve bilincin arttırılması için konferans ve benzeri etkinliklerin d¼zenlenmesi, T¼rke ve yabancı dillerde kitap, kitapçık, harita, vb. yayınlanması ve Aphrodisias Antik Kenti'nin arkeolojik değerlerini ele alan belgesel film yapılması eylemleri (s. 161) y¼netim planında yer verilen eğitim stratejilerinin uygulamaya d¼n¼k ¼nerileridir.

Afrodisias Alan Y¼netim Planı hazırlanma biçimindeki temel yaklaşım, katılımcı bir y¼ntemin benimsenmesidir. Y¼netim planı hazırlık s¼recini başlatan 22 Mart 2011 tarihli uzman toplantısında alana dair temel analiz konuları aktarılmış ve planlamaya dair temel konular tartışılmış, paydaşlar belirlenmiş ve tartışma konuları her katılımcıdan yazılı olarak alınarak değerlendirilmiştir. Y¼netim planı hazırlık s¼recinde d¼zenlenen katılım toplantısında alana dair paydaşların rolleri ve beklentileri ¼zerinde durulmuş ve bu toplantıda tartışılan konular planda ele alınmıştır. Katılımın sağlanmasına verilen ¼nem, s¼rece çeşitli biçimde katkı sunacak akt¼rlerin bir araya gelmesi ile alana dair t¼m paydaşların g¼r¼řlerinin alınmasını ve katkılarını sağlamak, işbirliği alanlarının açılmasını kolaylaştırmak ve belirlemek amacından kaynaklanmaktadır (Karaman, A., vd., 2014, s. 4). Y¼netim planında katılımın sağlanabilmesi için "Paydaş Değerlendirme Formu" hazırlanmış ve "Paydaş ile Korunan Alan Arasındaki İlişkinin ¼zellięi", "İşbirliği için Fırsatlar ve Olumlu Y¼nler" ve "Dikkat Gerektiren Konular" başlıklarında farklı gruptaki paydaşlar değerlendirilmiştir (s. 8). Y¼netim planı kapsamında, paydaş katılım stratejisinin belirlemesi için; geniş kapsamlı bir literat¼r taramasına dayanan araştırma çalışmaları, yerinde inceleme ve değerlendirmeler çerçevesinde analiz çalışmaları, yerinde yapılan kurum ziyaretleri, uzmanların katıldığı toplantılar, ilgili kurum ve kuruluşların katılımının sağlandığı katılım konferansları, yerel halkın da katılımının sağlandığı arama konferansları gerçekleştirilmiştir. Yapılan toplantılar ve çalışmalar neticesinde katılım y¼ntemi belirlenmiş ve yapılacak iş ve işlemlerde katılımın nasıl sağlanacağına dair "Paydaş Gruplarının Katılımın Planlanması" tablosu

oluşturulmuştur (s. 11). Bu tabloda paydaş grupları, paydaş alt grupları ve önerilen katılım biçimi belirlenmiştir. Yönetim planı hazırlık aşamasında detaylı bir şekilde hazırlanmış olan katılım planı, yönetim planının uygulamaya dönük olarak hazırlanmasında da etkili olmuştur. Yönetim planlarında geniş katılımın sağlanması, planların hazırlık sürecini uzatabilmektedir, ancak onay ve uygulama aşamalarında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları ve motivasyon eksikliği riskini azaltabilmek için katılım planlamasının, planın ilk aşamasında yapılarak ilgili tüm paydaşların yönetim planı içerisinde yer almalarını sağlamak gereklidir.

Afrodias Alan Yönetim Planı'nda, yönetim planı sınırları içerisindeki mevcut yönetim yapısı ve somut veya somut olmayan kültür varlıkları ve tabiat varlıklarının korunması ve planlamasına yönelik olarak alanın yönetsel yapısı içinde yer alan tüm aktörler "Yönetsel Yapı" başlığı altında belirtilmiştir (Karaman, A., vd., 2014, s. 59). Alanın yönetimi ile ilgili olarak idari sınırlar, ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatlar ve mülkiyet durumu derlenmiştir. Etkin yönetimin sağlanabilmesi amacı ile "Bütünleşik Bilgi Sisteminin Geliştirilmesi Projesi" önerilmiştir (s. 143). Yönetim planı kapsamında önerilen tüm proje paketlerinde sorumluluklar ve sorumlular belirlenmiş ve finans kaynakları eylem paketleri ile ilişkili olarak sunulmuştur. Alan ile ilgili sorumlulukları bulunan paydaşların eşgüdüm ile çalışabilmesini sağlamak amacı ile Alan Başkanlığı biriminin oluşturulmasına dair eylem tanımlanmış olsa da (s. 144), Alan Başkanlığı oluşturulması idari yapı olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı sorumluluğundadır ve yönetim planı dâhilinde eylem paketi olarak sunulmaması gerekir.

Afrodias Alan Yönetim Planı'nın temel araçlarından birisi de "alandaki ziyaretçi kapasitelerini arttırarak bölgenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmak" (Karaman, A., vd., 2014, s. 129) olarak belirtilmiştir. Alan etrafındaki kentsel yerleşmenin sahip olduğu ekonomik ve sosyal potansiyellerin değerlendirilebilmesi amacı ile turizm odaklı bir gelişme plan kapsamında geliştirilmiştir (s. 135). Sosyokültürel gelişimin sağlanabilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde katılımcıların bulunacağı "heykel yaz okulları düzenlenmesi projesi" (s. 168) önerilmiştir.

Afrodias Alan Yönetim Planı'nda, izlenebilirliğin sağlanması amacı ile, Türkiye'de yapılmakta olan alan yönetim planlarına da örnek teşkil eden formatta "Aphrodisias

Yönetim Planı Projeler Değerlendirme Tablosu” hazırlanmıştır (Karaman, A., vd., 2014, s. 228). Sorumlu kurumlar, sorumlu oldukları her bir proje için, her yıl düzenli olarak tabloyu hazırlayarak Alan Başkanlığı'na iletirler. Bu tablonun hazırlanmasında projeler için tanımlanan gösterge ve ölçütler kullanılarak projelerin başarıları ölçülür. Projelerde herhangi bir değişiklik talebi, tablonun açıklama kısmındaki performans ölçütlerine göre değerlendirilerek yapılacaktır (s. 230). Planın, 5 yıllık süreç sonunda Alan Başkanlığı tarafından değerlendirilmesinde de kullanılabilir olan bu tablo, Alan Başkanlığı ile paydaş kurumlar ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasındaki iletişimin etkin bir hale gelmesini sağlamıştır. Yönetim planı kapsamında “Performans analizine ilişkin örgütlenme modeli ve yöntem önerisi” (s. 226) getirilerek, katılımcıların, eylemlerin ve alan yönetim planının performansı ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3.4 Bölüm Sonucu

1972 yılında UNESCO tarafından sunulan Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme, Dünya Miras Listesinin temelini teşkil etmektedir. Dünya Miras Listesinde bulunan ve bu listeye aday varlıkların korunmasında kullanılacak alan yönetim planları zorunlu kılınmıştır. Türkiye’de yürütülmekte olan alan yönetim planı çalışmalarının da Dünya Miras Listesinde bulunma durumu doğrultusunda ilerlediği görülmektedir (Tablo 3.3). Her ne kadar alan yönetim planları, Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları için tanımlanmış olan yasal yaptırımlara sahip olmasa da kültürel mirasın korunmasında sosyal dokunun önemi alan yönetim planı aracılığı ile vurgulanarak korumanın bütüncül bir katılım ile yapılması konusunda motive edici olabilmektedir. Ancak, Türkiye’de alan yönetim planı yapma yetkisi sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisindedir ve bakanlığın bu konudaki yaklaşımı da Dünya Miras Listesinde veya aday listede bulunma durumuna göre belirlenmektedir.

Tablo 3.3 Türkiye’de Alan Yönetim Planı Uygulamaları ve Dünya Miras Listesi Süreci İlişkisi

Onaylı Planlar	Devam Eden Planlar	Yönetim Alanı Sınırı Belirlenmiş Olan Alanlar
Afrodiasias Antik Kenti (2013)	Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	Ahlat Selçuklu Mezarlığı
Ani Arkeolojik Alanı (2015)	Sinop Tarihi Cezaevi ve çevresi	Beyşehir Eşrefoğlu Camii
Bursa ve Cumalıkızık (2013)	Şanlıurfa Harran Yerleşimi	Eskişehir, Odunpazarı Kentsel Sit Alanı
Çatalhöyük Neolitik Kenti (2013)	Alanya Kalesi ve Tersanesi	Kütahya Kentsel Sit Alanı
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (2013)	İstanbul Küçükalyalı Arkeopark	Niksar Kalesi ve Çevresi
Efes (2014)		
İstanbul Tarihi Yarımada (2011)		
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı (2017)		
Nemrut Dağı (2014)		
Selimiye Camii ve Külliyesi (2012)		
Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (2018)		
Mudurnu Kültürel Miras (2014)		

	UNESCO Miras Listesi’ndeki Alanlar
	Geçici Miras Listesi’ndeki Alanlar
	Miras Listesi’nde Bulunmayan Alanlar

Kaynak: (Erbey, 2018) kullanılarak tez kapsamında güncellenmiştir.

Alan yönetim planı süreci Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın alan yönetim planı hazırlanacak varlığı belirlemesi ile başlamaktadır. Alan yönetim planı ile ilgili ilk uygulama alan yönetim planı sınırlarının belirlenmesi ile başlamaktadır. Bu süreçte belirlenen taslak sınırlar hakkında ilgili kurum ve kuruluşlardan görüşleri istenmektedir. Bu sayede ilk aşamasından itibaren planın hazırlanmasında katılımın sağlanmasına çalışılmaktadır. Alan yönetim planı sınırları, sit alanı sınırları gibi herhangi bir kurul tarafından belirlenmiş kesin sınırlar değildir. Planın koruma stratejisine, hazırlık aşamasında elde edilen bilgilere ve paydaş görüşlerine göre yönetim planı sınırları revize edilebilmektedir³³.

³³ Yönetim planı sınırı, planın çalışma sınırını belirler ve sit alanı değildir. Koruma Kurulları tarafından tescillenmemiş alan veya yapılar ile ilgili planlarda Koruma Kurullarının onay zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak, korunmaya çalışılan kültür mirasının sürdürülebilir bir şekilde korunabilmesi ve ulusal ve uluslararası koruma araçlarının, ilke ve standartların kullanılabilmesi için “sit sınırı” plana dâhil edilmelidir.

Alan sınırlarının Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmasının ardından, bakanlık tarafından yetkilendirilecek olan kurum veya kuruluş aracılığı ile plan hazırlanmaktadır. Türkiye’de, doğal sit alanlarındaki tüm yönetim planı hazırlama yetkisi evre ve Şehircilik Bakanlığı yetkisindedir. Eğer yönetim planı içerisinde doğal sit sınırları bulunmakta ise her iki bakanlık eşgüdüm içerisinde planın hazırlanmasını sağlamaktadır.

Plan çalışmalarının başlaması ile birlikte danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ve alan başkanlığı teŐkilatlanması da belirlenir. Bu kurullarda görev alacak personel alan ile ilgili olan Koruma Kurulları, kazı başkanlığı, müze müdürlüğü gibi alan ile ilgili kurum ve kuruluŐlarda görevli kişilerden seçilebilir.

Bu bölümde, alan yönetim planı süreçleri; Türkiye’de bulunan Dünya Miras alanlarından, onaylı alan yönetim planına sahip ve kentsel peyzaj içerisinde bulunan yapı gruplarının oluşturduğu varlıklar için hazırlanmış olan beş alan yönetim planı üzerinden değerlendirilmiştir. Tez alıŐması kapsamında yapılan bu değerlendirmeler Tablo 3.4’te özetlenerek karŐılaŐtırılmıŐtır.

Tablo 3.4 Örnek Alan Yönetim Planlarının Değerlendirme Kriterlerine Göre Karşılaştırması

	İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı	Bursa ve Cumalıkızık Alan Yönetim Planı	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Alan Yönetim Planı	Afrodiasis Antik Kenti Alan Yönetim Planı
Alan Sınırları	Tarihi Yarımada dahildir ancak, etki alanı silüet değerine yönelik etkiler düşünülerek oluşturulmamıştır	Değerler, potansiyeller, riskler gözetilerek tanımlanmış, kapsayıcı ve etkili, süreç açıklanmış	Değerler, potansiyeller, riskler gözetilerek tanımlanmış, kapsayıcı ve etkili, süreç açıklanmalı	Değerler, potansiyeller, riskler gözetilerek tanımlanmış, kapsayıcı ve etkili, süreç açıklanmış	Değerler, potansiyeller, riskler gözetilerek tanımlanmış, kapsayıcı ve etkili, süreç açıklanmış
Vizyon	Kapsayıcı metin, gelişme ve entegrasyon vurgusu	Vizyon, misyon ve temel ilkeler dahil edilmiş, kapsayıcı ve anlaşılır metin	Kapsayıcı ve açık metin, katılımcı koruma ve çok katmanlılık vurgusu	Kapsayıcı olmayan ve kısa bir metin, ifadeler geliştirilerek güncellenmelidir	Kapsayıcı ve açık metin, katılımcı koruma ve tanıtım vurgusu
Değerler	Alandaki değerler açıklanmıştır, güncellenmesi gerekmektedir	Tüm alanlar için değerler ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır	Çok katmanlı kültürel peyzaj ayrıntılı olarak açıklanmıştır	Değerler ayrıntılı olarak açıklanmış, üstün evrensel değer ve özgünlük planda açıklanmalı	Değerler, üstün evrensel değer ayrıntılı açıklanmıştır, özgünlük ve bütünlük planda açıklanmalı
Sürdürülebilirlik	Koruma ve turizm konuları için var ancak çevre konusunda plana özgün karar bulunmamakta	Tarihi ve gelişme potansiyelleri ile çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik belirtilmiştir	Tarihi ve gelişme potansiyelleri ile çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik belirtilmiştir	Değerleri gözetilen, gelişme ile korumayı bir arada ele alan çevresel sürdürülebilirlik	Ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik belirtilmiştir, çevre yaklaşımı güncellenmelidir
Koruma	Detaylı ve kapsamlı, yenilikçi yaklaşımlar belirtilmiş	Mevcut mevzuat ile koruma, plana özgü yaklaşım ile güncelleme yapılmalıdır	Bütüncül ve sürdürülebilir koruma araçları tanımlanmıştır	Plan kapsamında korumanın bütüncül hale getirilmesi hedeflenmiştir	Bütüncül ve sürdürülebilir koruma araçları, bilinçlendirme gözetilerek tanımlanmıştır
Eğitim	Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri belirtilmiş	Yerel düzeyde, ulusal ve uluslararası eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri olmalıdır	Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri belirtilmiş	Koruma, tarım ve turizm odaklı eğitimler, ulusal ve uluslararası faaliyetler geliştirilmelidir	Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri belirtilmiş
Katılım	Geniş katılım, bilgiye kolay ulaşım ve güçlü iletişim, bilgilendirme ve karar verme düzeyinde	Geniş katılım listesi, ancak katılım düzeyi ve yöntemleri de belirtilerek güncellenmelidir	Geniş katılım, bilgiye kolay ulaşım ve güçlü iletişim, bilgilendirme ve karar verme düzeyinde	Geniş katılım listesi, ancak katılım düzeyi ve yöntemleri de belirtilerek güncellenmelidir	Geniş katılım, bilgiye kolay ulaşım ve güçlü iletişim, bilgilendirme ve karar verme düzeyinde
Yönetişim	Yerel yönetim sorumluluk sahibi, Alan Başkanlığı birimi kurulmuş, entegrasyon tanımlanmış	Yerel yönetim sorumluluk sahibi, Alan Başkanlığı birimi kurulmuş, entegrasyon tanımlanmış	Yerel yönetim sorumluluk sahibi, Alan Başkanlığı birimi kurulmuş, entegrasyon tanımlanmış	Yerel yönetim sorumluluk sahibi, Alan Başkanlığı birimi kurulmuş, entegrasyon tanımlanmış	Alan Başkanlığı sorumluluk sahibi, entegrasyon tanımlanmış, ancak yönetim birimi bulunmamakta
Gelişme Potansiyeli	Kültürel, sosyal ve ekonomik gelişme potansiyelleri belirtilmiştir	Turizm odaklı gelişme planlanmış, 6 ayrı alanı da kapsayan bütüncül yaklaşım ile güncellenmeli	Geleneksel zanaatlar odaklı ekonomik gelişme, koruma ve gelişme birlikte ele alınmış	Kentsel tarım, turizm ve geleneksel zanaatlar odaklı iktisadi gelişme planlanmıştır	Turizm ve kültür odaklı iktisadi ve sosyokültürel gelişme planlanmıştır
İzlenebilirlik	Alan Başkanlığı sorumluluğunda, Denetleme Birimi mevcut değil, izleme yöntemi mevcut	Alan Başkanlığı sorumluluğunda, izleme yöntemi ve göstergeleri mevcut değil	Alan Başkanlığı sorumluluğunda, izleme yöntemi mevcut ancak göstergeleri mevcut değil	Danışma Kurulu sorumluluğunda, izleme yöntemi mevcut ancak göstergeleri mevcut değil	Alan Başkanlığı sorumluluğunda, izleme yöntemi mevcut ancak göstergeleri mevcut değil

Tablo 3.4'te hazırlanan değerlendirmelerin incelenmesi sonucunda, alan yönetim planlarının uygulanabilme düzeyleri, yönetim planlarının hazırlık aşamasında alandaki ilgili paydaşların "karar verme" düzeyinde katılım göstermeleri ve sorumlular için eşgüdüm yönteminin tanımlanması ile artmaktadır. Ancak, kentsel peyzajın içerisinde yer alan birden fazla varlığın sürdürülebilir koruma ve gelişmesinin yönetimi söz konusu olduğunda, alandaki sosyal ve ekonomik ilişkilerin daha geniş bir açı ile ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Alan yönetim planı hazırlık ve uygulama süreçleri her ne kadar mevzuatta tanımlanmış olsa da kentsel peyzaj içerisindeki kültürel miras alanlarının bütüncül korunmasında görülen eksikliklere yeterli seviyede cevap veremediği görülmektedir. Alan yönetim planı hazırlık, uygulama ve izleme süreçleri; mevcut mevzuatın oluşturduğu bürokratik uygulamaların, alanlardaki yerel ve ulusal kurumların yapıları ile tanımlanmış olan idari yapının, alan yönetim planı hazırlanması için önemli bir motivasyon olan UNESCO Dünya Mirası Listesi başvuru sürecinin, alan yönetim planı sorumlularının teknik kapasitesinin ve alan ile ilgili paydaşların katılım yaklaşımının ve düzeylerinin etkisi altındadır.

Yukarıda belirtilen faktörlerin alan yönetim planları yapım süreci üzerinde oluşturduğu olumlu ve olumsuz durumlar Tablo 3.5'de gösterilmiştir. Bu süreç yönetim planının hazırlık sürecini doğrudan etkilemektedir. Alan yönetim planlarının etki değerlendirmesi olarak değerlendirilebilecek olan bu tablodan edinilen veriler doğrultusunda, kentsel peyzaj içerisinde bulunan kültürel miras alanlarının koruma yönetiminde, kültürel değerlerin tüm katmanları ile ele alındığı, kentsel sosyoekonomik gelişmeleri destekleyen, katılımcı ve bütünlük bir koruma yaklaşımının, alan yönetim planlarının hazırlık ve uygulama aşamalarında gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu veri doğrultusunda bir sonraki bölümde Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı ele alınmaktadır.

Tablo 3.5 Alan Yönetim Planı Yapım Sürecinde Etkili Olan Faktörler

	Bürokratik Süreçler	İdari Süreç	Dünya Miras Listesi Adaylık Süreci durumu	Teknik Kapasite	Paydaş Katılım Düzeyi
Etki Tanımı	Tüm plan süreci bürokratik temelde ilerlemektedir, planın her aşaması onaya tabidir	Alan Yönetimi sürecindeki en önemli iki aktör; yetkili idarenin üst düzey yöneticisi ve alan başkanıdır, idarenin ortaya koyduğu irade ve alan başkanının tecrübe ve teknik kapasitesi süreci belirlemektedir	2015 yılından bu yana Dünya Miras Listesi Adaylık başvurusu için Alan Yönetim Planının onaylı olması zorunludur	Kültürel Miras Yöneticisi finansman, denetim, bütçeleme, personel yönetimi, iletişim, proje planlaması, halka ilişkiler gibi temel yönetim becerileri yanında miras yönetiminin hukuk, planlama, sağlık ve güvenlik gibi konularında eğitilmiş olmalıdır	Paydaşlar arasında plan kararları üzerinde uzlaşma sağlanması, katılım toplantılarının plana veri oluşturabilecek düzeyde organize edilmesi, tüm ilgili paydaşların sürece dahil edilmesi gerekmektedir
Olumlu Durum	Her aşamanın yetki ve teknik yeterliliği olan bir kurum tarafından denetlenerek onaylanıyor olması aşamaların en az hata ile tamamlanmasını sağladığı gibi, plana ulusal ve uluslararası ölçekte meşruiyet kazandırmaktadır.	Plan hazırlama sürecinde; yeterli bütçe kaynağı, irade koyan ve süreci sahiplenici kurum, plan süreci konusunda deneyimli ve teknik kapasitesi olan ekibin bulunması sürecin kısa sürede başarı ile tamamlanmasını sağlamaktadır. Alan Başkanlığı yetkisi, yerel idare üst düzey yöneticisinde olması durumunda planın hazırlama süreci ve sahiplenme durumu artmaktadır.	Dünya Miras Listesi Adaylık Sürecinde zorunlu olan onaylı Alan Yönetim Planı, kültür mirasının korunması için plan hazırlanmasını öncelikle gündeme getirmekte ve plan süreci açısından olumlu bir motivasyon yaratmaktadır.	Plan sürecini yönetecek Alan Başkanının; alanın değerlerini bilen, paydaş ilişkilerini yönetebilecek, kamu yönetimi ve personel yönetimi tecrübesine sahip olması durumunda plan başarılı ve hızlı bir şekilde tamamlanmaktadır. Ayrıca yerel idare tarafından kurulacak olan Alan Yönetimi Birimi de koordinasyona olumlu katkı sunmaktadır.	Yönetim planı sürecinde her düzeyde katılımın sağlanması ile oluşturulan platformlarda, ilgili tüm paydaşların görüşleri alınabilmekte ve alan ile ilgili yerel, ulusal ve uluslararası farkındalık artmakta, alan ile ilgili üstün evrensel değerlerin yanında yerel duyarlılıkların ve ilişkilerin önemi de ortaya çıkmaktadır.
Olumsuz Durum	Planda yapılması düşünülen değişikliklerin tekrar onay sürecine girmesi durumunda süreç uzamaktadır ve bazı durumlarda değişiklik taleplerinin gündeme gelmesini engellemektedir.	Yetkili idarenin tüm süreci sahiplenici ve katılımın sürekliliğini sağlayan yapısının bulunmaması veya Alan Başkanlığı ile uyumlu çalışmaması durumunda süreç uzamaktadır, Alan Başkanlığı yetkisinin yerel idare üst düzey yöneticisinde bulunması durumunda süreç kişiye bağlı hale gelebilmekte, kurumsal sürdürülebilirlik sağlanamaması riski oluşmaktadır.	2015 yılından önce bu esneklik durum Aday Listeye dahil olmasına rağmen onaylanmamış Alan Yönetim Planlarına sebep olmuştur, plan süreci adaylık durumuna göre ilerlemektedir, adaylık sürecinin olumsuz ilerlemesi plan sürecinin askıya alınmasına sebep olabilmektedir.	Plan sürecinin yönetimi, teknik anlamda donanımlı olsa dahi Alan Yönetimi kavramını içselleştirmemiş ve/veya yönetim tecrübesi bulunmayan bir yönetici tarafından idare edildiği zaman sektöre uğramakta ve plan süreci olumsuz etkilenmektedir.	Paydaşlar arasında plan kararları üzerinde uzlaşma sağlanması, katılım toplantılarının plana veri oluşturabilecek düzeyde organize edilmesi durumu ve ayrıca dikkate alınmayan paydaş görüşü sonucu oluşan uzlaşmazlık planın onama sürecini uzatabilmektedir.

4 TARİHİ KENTSEL PEYZAJ YAKLAŞIMI

Peyzaj kelimesi, Fransızca *paysage* kelimesinden Türkçe'ye geçmiş, "kır resmi, bir yerin doğal görünüşü" anlamında kullanılan bir kelimedir (URL-14, 2019). Kelimenin kültür varlıklarının oluşturduğu doku ile ilgili kullanımının uluslararası kuruluşların kelimenin İngilizcesi olan "landscape" tanımını kullanmaları ile başladığı söylenebilir. İngilizce "landscape" tanımı "bir alandaki görünür olan tüm özellikler, genellikle estetik çekicilikleri bakımından göz önünde bulundurulmuş"³⁴ şeklindedir. Kelimenin İngilizce karşılığındaki 'tüm özellikler' tanımının içeriğinde sadece doğal değerlerin değil insan yapısı olan somut ve somut olmayan tüm değerlerin bulunmasını sağlamıştır. Bu kapsayıcı tanım ile birlikte bir coğrafyadaki korumaya konu olan tüm değerlerin biraradalığının da bir peyzaj oluşturduğu düşünülmüştür. Bu ifadedeki anlamı ile doğal peyzaj içerisinde yaşantısını devam ettiren veya ettirmiş bulunan toplulukların kendi kültürlerinin yaşadıkları coğrafyayı etkilemesi sonucu ortaya çıkan yerin sahip olduğu tüm unsurlar ise kültürel peyzaj olarak tanımlanmıştır³⁵.

Kültürel peyzaj çalışmalarının başlangıcı olarak coğrafyacı Carl Orwin Sauer'ın 1925 yılında yayınladığı "Peyzajın Morfolojisi" (The Morphology of Landscape) kitabı gösterilmektedir. Belirli bir coğrafya içerisindeki tüm değerlerin incelenmesinde pozitif bilimler kadar sosyal bilimlerin de ilişkili olduğunu öne süren Sauer, bu düşüncesi ile peyzaja dair araştırmalar söz konusu olduğunda hem doğal hem de kültürel faktörlerin bir arada incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Özsüle, 2005, s. 10-11).

³⁴ Oxford Dictionary, landscape karşılığı olarak "All the visible features of an area of land, often considered in terms of their aesthetic appeal" belirtmektedir (URL-15, 2019).

³⁵ Tam olarak kültürel peyzaj tanımı kullanılsa da kültürün içinde bulunduğu coğrafyaya yaptığı etkileri doğal çevre değerleri ile birlikte ele alma fikri 19. Yüzyılda Alman tarihçiler ve Fransız coğrafyacıların yazılarında kullanılmıştır. Terimi, günümüzde kullanılan anlamı ve kültürel peyzaj olarak ilk kullanan Carl Sauer olmuştur (Fowler, 2002, s. 18).

Geniş bir ifade ile “belirli bir coğrafya içerisinde bulunan doğal ve kültürel değerlerin tümü” tanımlanabilecek olan kültürel peyzaj ifadesi, 1990’lı yıllarda sıkça kullanılmaya başlanmış ve 1992 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi kültürel kategoride yapılan bir değişiklik ile tanım önemli ölçüde revize edilmiştir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Dünya Mirası Kültürel Peyzaj Kategorileri

Kültürel Peyzaj Kategorisi	Tanım
(i)	Tasarlanmış olan peyzaj (yapılı çevre) insan tarafından tasarlanmış ve yapılmış olan unsurlardan oluşur. Bu grup, estetik, sosyal ve rekreasyon amaçlı inşa edilmiş, genellikle (fakat zorunlu olarak değil) dini veya anıtsal yapılar veya yapı grupları ile ilişkili olarak inşa edilen bahçe ve parkları kapsar.
(ii)	Doğal olarak gelişmiş peyzaj sosyal, ekonomik, idari ve/veya dini gereksinimler sonucu olarak ve içinde geliştiği doğal ortama bağlı olarak gelişir. Bu tür peyzajlar geçirdikleri gelişim sürecinin izlerini kendi formlarında ve bileşenlerinin özelliklerinde yansıtırlar. İki alt kategoride değerlendirilirler: Kalıntı (veya fosil) peyzajı; evrimsel bir sürecin geçmişte aniden veya bir zaman periyodu içinde sona erdiği kalıntıları barındıran peyzajdır. Belirgin ayırt edici özellikleri hala görülebilir özelliktedir. Yaşayan Peyzaj; çağdaş toplumda geleneksel bir yaşam biçimi ile yakından ilişkili, aktif bir sosyal rolü ifade eden peyzajdır. Gelişmeye devam ederken aynı zamanda tarihi gelişimi hakkında somut değerleri de sergiler.
(iii)	Birleşik kültürel peyzaj; doğanın bir parçası ile güçlü ve tanımlanabilir dini, estetik veya kültürel bir ilişki kurmuş olan peyzajdır.

Kaynak: (Fowler, 2002, s. 19)

Kentsel yapılaşmanın oluşturduğu fiziksel ve sosyal dokunun kompozisyonu kentsel peyzaj olarak tanımlanmaktadır. Kentsel çevrenin belirli bir bilinç ile düzenlenmiş hali kentsel peyzajı ifade etmektedir. Kentsel bütünde yapıların tek tek değil, birlikte bir bütün olarak birbirleriyle ve yapılanmamış mekânlarla olan ilişkisi kentsel peyzajın fiziksel dokusunu oluşturur. Kentsel çevreyi oluşturan tüm kentsel öge ve elemanlar gibi, sosyal ilişkiler ve gündelik hayat da kentsel peyzajın parçasıdır. Karaman, kentsel peyzajı oluşturan fiziki unsurlar kadar sosyal dokunun da önemli bir etkisi olduğunu “kent peyzajının oluşmasında, fiziksel yapının yanı sıra, sosyokültürel yapıya ilişkin verilerin de önemli etkisi bulunmaktadır (Karaman, 1992)” şeklinde ifade etmektedir.

Tarihi kentler doğaları gereği tarih boyunca içinde barındırdıkları yaşamın dinamikleri ile şekillenmiş ve bu yaşamın (etkileşimde olduğu diğer kültürlerle birlikte)

oluşturduğu kültürün de şekillenmesinde etkili olmuştur. Kentleşmenin hız kazandığı Sanayi Devrimine kadar kendi iç dinamiklerini koruyabilen kent olgusu, yoğun nüfus artışı ve gelişen sanayinin ihtiyaç duyduğu mekânsal büyümeler karşısında hem biçim olarak hem de sahip olduğu soyut değerler olarak değişime uğramaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren değişen tarih algısı, tarım çağından gelen kent biçimine farklı bir değer kazandırılmasına sebep olmuş ve kent olgusu yerini “tarihi kent” olgusuna bırakmıştır. Kültürün geleneksel yaşam biçimi şeklinde devam edebildiği tarihi kentlerdeki mekânsal değişimler, kültürü oluşturan önemli parçalardan birinin de toplumun gündelik yaşam alışkanlıkları olduğunun ve mekânsal değişimlerin bu alışkanlıklarla beraber sosyokültürel altyapıyı da etkilediği anlaşılmıştır. II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sonucu insanlığın ortak politika geliştirme zorunluluğunun anlaşılması üzerine kurulan UNESCO, insanlığın ortak değeri olarak ele alınan tarihi kentlerin uğradığı kayıpların engellenebilmesi için yapılan araştırmalar sonucunda tarihi kentleri bütünsel olarak etkileyen sorunlar konusunda çalışmalar başlatmıştır.

Tarihi kentler üzerindeki baskıların etkileri sadece mekânsal değişimleri değil, tarihi kent mekânı içerisinde gelişmiş olan kültürün de değişmesine/yok olmasına sebep olabilmektedir. Ülkemizde 1983 yılından itibaren uygulanmakta olan 2863 no.lu Koruma Yasası, parçacı ve statik koruma anlayışına sahip bir politika neticesinde tarihi kent dokularını, bu bölgelerdeki geleneksel yaşantıyı koruyamayan bir duruma gelmiştir. Kentlerin bütünlük korunmasında uygulamaya yönelik araçlara ihtiyaç duyulduğu açıktır, bu durum neticesinde koruma becerilerine sahip ve kentsel ihtiyaçlara hızlı bir şekilde yanıt verebilmek amacı ile yeni mevzuat çalışmaları yapılmaktadır. Ancak, koruma anlayışının teorik altyapısının olmayışı ve somut ve somut olmayan değerleri bir arada ele alabilecek bütünlük bir politikanın eksikliği yeni koruma araçlarının da kısa sürede uygulanamaz hale geleceği öngörüsünü getirmektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun %50'sinden fazlası kentlerde yaşamaktadır ve 2030 yılında bu oranın %75'e kadar çıkacağı tahmin edilmektedir. Kentlerdeki bu nüfus artışı ve gelişen küresel ekonominin yarattığı turizm baskısı, fiziki yapısı kadar kültürel ve sosyal yapısını da koruyabilmiş tarihi kentlerde değişim baskısını oluşturmaktadır. Son 50 yılda gelişen koruma kavramları bu baskı sonucu oluşan kentsel dönüşümlerin

tarihi kent peyzajı üzerindeki etkisini kontrol etmeye yetmemektedir. Ülkemizde de kültürel mirasın korunması konusunda mevcut koruma politikalarının yetersiz kaldığı anlaşılmakta, bu politikaların kullanmakta olduğu mevzuatı uygulanabilir kılmak için kullanılan yeni kavramlar ve etkilerinin beklenen sonucu vermeyeceği düşünülmektedir. Günümüzde Türkiye’de uygulanan koruma amaçlı imar planları, kentsel dönüşüm yasası ve yenileme alanları gibi mevzuat yaklaşımlarının deskriptif, parçacı ve teorik olarak yetersiz olduğu, bu nedenle tüm koruma çabalarını bütünleştirici, yenilikçi ve katılımcı uygulama araçları ile operasyonel, yaşayan tarihi kentlerin doğal yapısına uygun statik koruma yerine dinamik koruma anlayışını getiren yeni bir kavramsal koruma anlayışına ihtiyaç olduğu tezi öne çıkmaktadır. Bu nedenle, 2010 yılında UNESCO tarafından ilgili tüm paydaşlara duyurusu yapılan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı, yenilikçi ve etkili bir koruma stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır.

4.1 Tarihi Kentsel Peyzaj; Tanımı, Süreç ve Bileşenler

Tarihi Kentsel Peyzaj, bir kentsel yerleşmenin, “tarihi kent merkezi” veya “tarihi yapılar topluluğu”³⁶ kavramlarından öte, içinde bulunduğu ve canlı bir şekilde ilişkide olduğu kentsel bağlam ve coğrafya ile ilişkisini ortaya koyacak şekilde, kültürel ve doğal değerlerin tarihi katmanlar şeklinde bir arada bulunduğu yer olarak tanımlanabilmektedir. UNESCO tarafından 10 Kasım 2011 tarihinde düzenlenen Genel Kurul toplantısında “Tarihi Kentsel Peyzaj ile İlgili Tavsiye” kararında Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımını, “dinamik ve sürekli değişen ortamlarda kültürel mirasın sahip olduğu değerlerin kentin bütünleşik olarak yönetimi içinde bulunduğu bir

³⁶ 12 Mayıs 2014 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi (ŞUAM) tarafından İstanbul’da düzenlenmiş olan HUL Dimensions: The Historic Urban Landscape Recommendation; from the Proposal to the Implementation başlıklı konferans bildirisinde (Jokilehto, 2014) Prof. Dr. Jukka Jokilehto; “topluluk” (ensemble) kavramını “bir arada bulunan” olarak kullanmaktadır ve 1972 yılındaki Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Fransızca versiyonunda “ensemble” olarak yer alan bu tanımın İngilizce versiyonda “binalar topluluğu” olarak çevrildiğini belirtmektedir. “Binalar grubu” tanımı, binaların tek tek değerlerine daha fazla vurgu yaptığını belirten Jokilehto, kentsel dokunun bütünsel değerine gerekli önemin verilmesini engellediğini, bu durumun “topluluk” ifadesinin Fransızca karşılığı olan “ensemble” kavramının kullanımında daha kapsayıcı bir halde olduğu için anlatılmak istenilene daha yakın olduğunu vurgulamaktadır.

yaklaşımıdır” olarak tanımlamaktadır. “Herhangi bir tarihi kentte bulunan doğal ve kültürel, somut ve/veya somut olmayan, dünya çapında bilinen veya yerel değerlerin farklı tarihi katman ve sosyal/kültürel ilişkilerinin tanınması ve gelişmenin bir aracı olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır” şeklinde ifade edilen bu yaklaşıma göre, bu değerler tarihi kentlerin yönetimi ve gelişmesinde bir çıkış noktası olarak değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır (UNESCO, 2011).

Tarihi şehirlerin korunması modern dünya mirası politikalarının önemli bir parçasıdır. 50 yıldan fazla süreden beri, tarihi kentler modern yaşamda ve dünya üzerindeki farklı kültürlerde geçmişle kıyaslanamaz bir önemde yere sahiptirler. Elbette bu durumunun oluşmasını; bu kentlerin sahip oldukları, tarihi olayların veya estetik değerlerin kentlilerin zihinlerinde yaratmış olduğu kimliği yansıtan, buldukları yerden bağımsız düşünölemeyecek mimari eserler ve fiziki çevre sağlamıştır. Bu eserler sayesinde kentler küresel turizmin odak noktaları haline gelmişlerdir. Bu gelişmelere rağmen tarihi kentsel değerlerin bütün olarak korunmasında, gelişmekte olan küresel ekonomiyi ve kentlerin gelişme hızları göz önüne göz önüne alındığında kültürel miras değerlerinin korunmasında oluşan tehditleri ve bu tehditlere karşılık oluşturulması ve uygulanması gereken yeni koruma politikalarının gerekliliğini ortaya çıkmaktadır.

Tarihi kentin sahip olduğu ekonomik ve sosyal rol zaman içinde değişmekte ve kentin kullanımına devam edilen esas işlevleri günümüzde kentlilerden daha çok turizm veya emlak endüstrisi gibi küresel güçler tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle kentsel tarihi değerlerin korunması kavramı ve korumada uygulanacak yöntemlerin de yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Tarihi kentlerin korunması için öne çıkan engeller; artan kent nüfus ve buna bağlı olarak uluslararası göçler, iç ve dış turizmin yarattığı baskı, kentsel dönüşüm projeleri ve bu projelerin belirlenmesindeki politik eğilimler şeklindedir.

Tarihi kentsel alanların korunması konusunda yeterli sayıda mevzuat ve yönetmelik yürürlüğe koyulmuş olsa da az olan kamusal kültürel yatırımların daha da azaldığı bir ortamda korumaya yönelik sürdürülebilir bir kamu ve özel sektör iş birliği henüz sağlanamamıştır. Dünya Mirası Sözleşmesi, uluslararası kabul görmüş ve sözleşmeye

dâhil devletlerin yetkili organları tarafından uygulanmakta olan önemli bir koruma aracı haline gelmiştir.

Ancak, Dünya Mirası Sözleşmesi dahi, dünya genelindeki değişim süreçlerine ve bu süreçleri etkileyen güçlere karşı, bütünsel koruma kavramı ve geleceği konusunda etkisiz kalabilmektedir. Avrupa, Asya ve Latin Amerika'daki pek çok önemli kentsel tarihi mekânlar turizm ve kentsel dönüşüm baskısı altındadır ve kullanılmakta olan planlama ve düzenleme araçları yeni sorunlara karşı her zaman yeterli olmamaktadır.

Küresel gelişmeler, tarihi kentlerin kimliği, görsel bütünlüğü ve daha geniş çerçevede kentte yaşayan insanlar üzerinde etkilidir. Bazı kentler katlanarak büyürken bazıları küçülmekte ve değişen ekonomik gelişmeler ve göç dalgalarına göre her iki gruptaki kentler de yeniden şekillenmektedirler. Bu gelişmelere bağlı olarak sorunları tanımlamak ve karşılamak için yerel stratejiler, kentsel gelişme planlamasının temel anahtarı konumuna gelmektedir. Ekonominin artan küresel etkisi pek çok modern kentin ekonomik yapısının değişimine de sebep olmakta, bu değişim bazı grupların avantajına olurken bazı grupların ise marjinalleşmesine sebep olmaktadır. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak kentler yeni tehditler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu tehditler; artan arazi maliyetleri nedeni ile artan yüksek bina yoğunluğu ve kentsel saçaklanma gibi kentin yapısal karakterine zarar veren kentsel planlama yaklaşımları, kontrolsüz, zayıf bir planlamaya sahip ve kötü uygulanmış kentsel gelişim stratejileri, yoğun ve yüksek hızda kentleşme ve kaynakların sürdürülemez bir şekilde tüketimi gibi genellikle hızlı büyüme ve bu büyümenin plansız, kontrol edilemez bir şekilde devam ediyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Kentsel mirasın korunması konusunda karşılaşılan yeni tehditler, kültürel mirasın korunması konusunda yaşanan sorunların ve yenilikçi yaklaşımların tartışılmasını gerektirmiştir. Ron van Oers, kültürel mirasın korunması konusundaki başlıca sorunları aşağıdaki başlıklar ile tanımlamaktadır (Oers, 2010, s. 12):

“Yapılı ve doğal çevrenin etkileşim noktası olarak tüm tarihi katmanları barındıran kentsel dokunun kültürel açıdan öneminin anlaşılabilmiş olması”: Korumaya konu olan bir varlığın içinde bulunduğu alandaki tüm değer algıları ile birlikte sahip olduğu öneme vurgu yapılmaktadır. Hiçbir varlık sahip olduğu değere tek başına

ulaşmamıştır. Varlığın hatıra değeri sadece ait olduğu kültürden kaynaklanan bir değer değil, tüm kültürler tarafından üstün evrensel değer olarak atfedilmiş değerdir. Dolayısıyla koruma, varlığın içinde bulunduğu coğrafya ve kültüre ait olan tüm tarihi katmanlar, fiziki ve sosyal doku ile birlikte ele alınmalıdır. Tüm tarihi katmanların tanımlandığı ve değerlendirildiği bütünsel yaklaşım, çok katmanlı yapıdaki tarihi kentsel çevrenin gelişiminin yönetiminde uygun bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Yerel verilerin değerlendirilmesi ile gelişecek olan bu yaklaşım, somut ve somut olmayan değerler kadar yerel sosyal dokuyu ve bölgede yaşayan kişilerin gündelik yaşantılarındaki dinamikleri de içereceği için daha çok paydaşlı bir yaklaşım olacaktır.

“Çağdaş yapılaşma gereksinimlerinin tarihsel yapı içerisinde değişen rolü”: Çağdaş yapılaşma gereksinimleri gelişmekte olan her kent için geçerlidir. Ancak, gelişme, kentin dinamikleri doğrultusunda kentsel mekâna uygun planlamanın aracı olarak değil, kentin küresel veya ulusal ekonomi boyutunda gelir yaratması için pazarlama aracı olarak görülebilmektedir. Çağdaş yapılaşma gereksinimlerinin ekonomik getiriler göz önünde bulundurularak karşılanması şeklinde ortaya konacak olan bakış açısı, geleneksel kent dokusuna müdahale edilmesi ve kentin somut kimliğini olduğu kadar geleneksel sosyal yapısının da hızla yok edilmesi risklerini yaratmaktadır.

“Küresel ekonomi ve yoğun turizm baskısı altında tarihi kentlerin değişen ekonomik rolleri”: Tarihi kentlerin gelişimi için hazırlanan yerel planlarda genellikle yerel değerlerin önemi tüm paydaşlar tarafından paylaşılmakta ve bu değerler gözetilerek gelişme yönlendirilmektedir. Fakat küreselleşen dünya ekonomisinde daha fazla kent uluslararası sermayeyi çekebilmek için çaba sarf etmekte, bu çabanın sonucu olarak da yerel değerleri tanımayan, daha kolay göz ardı edebilen sermaye grupları, daha fazla kar elde edebilmek amacı ile tarihi kentler içerisinde veya etrafında yatırım yapmaktadır. Yerel yönetimler açısından hem uluslararası sermayeyi yatırım amacı ile kente çekmek hem de kendi özgün tarihsel değerlerini korumak zor bir görevdir. Bu noktada tarihi kentler için sahip oldukları değerleri ekonomik olarak değerlendirebilmek gibi bir avantaj bulunmaktadır. Bu avantaj konusunda Oers,

“özgün pazarlanabilir değere³⁷ sahip olmak, kentlerin gelişimlerinde bu değerlerin göz önünde bulundurulması ve gelişim planlarının kentin tarihi değerlerini koruyacak şekilde yönlendirilebilmesini sağlayacaktır” (Oers, 2010, s. 13) demektedir.

Kentlerin bugün ve gelecekte sahip olduğu küresel sorunlar tanımlanmaya çalışılırken, dünyanın farklı bölgelerindeki kentsel tarihi mekânların evrimleşme süreçlerini yönlendirebilecek bir üst politikanın, evrensel değerler ışığında yerel bazı değerleri ön plana çıkarır nitelikte olması, farklı kültürlerdeki farklı yaklaşım ve farklı değer yargılarının gözetilerek ve koruma kavramının, araçlarının özel durumlara göre de uygulanabilir olduğu bir yaklaşım sergilenmesi gerekmektedir.

Kentsel mirasın korunması ile bağlantılı olarak kentin sahip olduğu değerlerin ve bu değerlerdeki değişimin tanımlanması, bu değerlerin korunması için kullanılacak olan yöntemlerin sistematüğini oluşturacaktır. Kentsel miras değerlerinin tek bir ant boyutundan daha ziyade, “yapılı çevre”, “sosyal kompleks”, “yaşanılan miras alanı” kavramları çerçevesinde anlaşılmasının sağlanması gerekmektedir. Günümüzde uygulanan koruma çalışmaları, kentsel değişimin limitini kontrol edemeyen, korunacak eser ile sınırlandırılmış prensiplere sahiptirler. Tarihi kent merkezinin değişen bu rolü aynı zamanda sosyoekonomik değişimlerin de bir yansımasıdır ve koruma kavramı içerisinde ekonomik gelişmelerin de koruma stratejileri bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kentler dinamik organizmalardır ve dünya üzerinde kendi “orijinal” karakterini taşıyan tek bir tarihi kent bulunmaz (Bandarin & Oers, 2012, s. 10). Tarihi yapılar ve alanlar, tek bir dönemde inşa edilip hiç değişmeden günümüze ulaşmış olarak bulunmazlar. Karakterleri gereği farklı dönemlerin, farklı yaşantıların izlerini taşıyacak şekilde değişime, onarıma uğramış olarak günümüze ulaşmışlardır. Her ne kadar günümüzde binaların onarımı, değişimi için oldukça kısa zaman dilimleri geçmesi yeterli olsa da geçmişte üslubu, formu, strüktürel özellikleri ve estetik anlayışı ile kendi dönemini, kültürünü yansıtan bir binanın değişimi için oldukça uzun bir zaman geçmesi gerekmekte idi. Bu durağanlık, yapının bulunduğu ‘yer’e kazandırdığı kimliğin

³⁷ “Unique selling point” İngilizce ifadesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır.

devamlılığını ve sağlamlığını sağlamakta idi. Ancak günümüz dünyasında artık gelişmeler, kent ölçeğinde olsa bile, oldukça hızlı bir biçimde gerçekleşebilmektedir.

Dünyadaki küreselleşme, kentsel koruma çevrelerinde de fark edilir bir zıtlama yaratmıştır. Bir taraftan koruma alanında Batı düşünce sistemi ve deneyimleri ile şekillenmiş kriterler ve prensipler çerçevesinde oluşturulmuş olan bir koruma anlayışının farklı gelenekler ile uyumsuzluğu, diğer taraftan ekonomik ve politik değişimler neticesinde şekillenen sosyal yapının etkisi, koruma alanındaki görüşlerin tekrar ve tekrar gözden geçirilmesine sebep olmaktadır. Soylulaştırmanın artması, turizm ve emlak sektörlerinin tarihi kentler ve çevrelerinde baskısının artması, tarihi kent için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Kentlerde yaşayan dünya nüfusunun mevcut büyüklüğü ve öngörülebilir artışı, tarihi kent olgusunun tanımlanması ve sürdürülebilir kullanımı için oluşturulmuş politikaların eksikliğiyle birlikte, tarihi kentler üzerinde artan bir baskı oluşturmaktadır. Bu baskılar tarihi kentlerdeki mekânsal yapının ve geleneksel ilişkilerin bir arada korunmasını da güçleştirmektedir.

Yoğun göç ve küresel turizm baskısı ile artan/hızla değişen nüfus, yüksek katlı yapıların inşası ve kent merkezlerindeki büyük çaplı fonksiyon değişiklikleri gibi, genelde birbirleri ile bağlantılı ve giderek daha karmaşık hale gelen pek çok sorun, tarihi kentlerin tarih boyunca katmanlar halinde gelişmiş ve bir arada buldukları için de farklı bir değer yapısı oluşturan kültürel yapısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonominin hızla küreselleşmesine bağlı olarak, tarihi kent merkezlerindeki kentsel dönüşüm ve yeni geliştirilen projelere eğilimin arttığı görülmektedir. Bu gelişmeler giderek artan bir şekilde tarihi kentlerin özgün bütünsel yapısına tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde bir tehdit haline gelen projeler sonucunda dünya mirası olarak belirlenmiş kentlerin üstün evrensel değerleri tehlike altında kalmaktadır.

Günümüzde tüm dünyadaki kentler için ortaya çıkmış olan tehditler, Dünya Mirası Komitesinin, tarihi kentlerdeki özgün değerleri tehdit altında bırakan gelişmeler üzerinde yaptığı görüşmelerin sayısında yaşanan artış ile de ortaya çıkmaktadır. 2007 yılında Yeni Zelanda'da yapılan 31'inci Oturum'da, Dünya Mirası Merkezi tarafından, ICOMOS, IUCN ve ICCROM gibi danışma kurulları ile iş birliği içerisinde hazırlanmış olan 84 koruma amaçlı rapor ele alınmıştır. Bu raporların 33 tanesi söz konusu tarihi

kentlerin sahip olduğu değerler üzerinde, genellikle içeriği yeni altyapı yatırımları, yeni yapılaşma projeleri ve yüksek katlı binalar olan kentsel gelişim ve dönüşüm projelerinin yaratmış olduğu tehditlere yöneliktir (UNESCO, 2007).

Açıkça görölmektedir ki, Dünya Mirası alanlarının gelişimi ve korunmasındaki geleneksel bakış açısı değişmektedir ve hem gelişmiş hem de az gelişmiş ölkelerdeki yerel otoriteler bu konudaki sorunların tanımlanması ve çözümü konusunda zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu konuda söz sahibi tüm paydaşların, alanın önemi ve sahip olduğu bütün değerler üzerindeki etkisini sistematik ve objektif bir yaklaşımla ele alacak, yerel otoritelerin ve karar vericilerin pratik bir şekilde kullanabileceği yeni ve güçlü bir yöntem ihtiyacı duyulmaktadır.

2005 yılında Dünya Mirası Komitesi, Tarihi Kentsel Peyzajın korunması konusunda mevcut tavsiyelerin güncellenmesi ve eksiklerin giderilmesi için, kentsel tarihi değerler ile çağdaş mimari arasındaki bağlama duyulan ihtiyaca özel atıfta bulunarak, yeni bir çalışma başlatılması için karar almıştır. Bu konuda süregelen pek çok çalışma ve tartışma olmasına rağmen, kentsel gelişim ve dönüşüm projelerinin ele alış biçiminin son yıllarda büyük bir hızla değişmesi ve bu konuda UNESCO tarafından yayımlanan son tavsiye kararının üzerinden 30 yıla yakın bir zaman geçmiş olduğu (UNESCO, Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas, 1976) göz önüne alındığında yenilikçi bir yaklaşıma duyulan gereksinim ortaya çıkmıştır.

4.2 Tarihi Kentsel Peyzaj Yaklaşımı ile ilgili Uluslararası Düzeyde Gelişmeler

1976 yılında UNESCO tarafından düzenlenen “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü ile İlgili UNESCO Tavsiyesi” bildirisinde (UNESCO, 1976) Tarihi Kentsel Peyzaj ifadesinde geçen “kentsel peyzaj” kavramı; “arkeolojik ve paleontolojik alanlar da dâhil olmak üzere doğal ve ekolojik bağlamda, herhangi bir grup bina, yapı ve açık alandan oluşan topluluklar” olarak ifade edilmektedir. Kentsel bir alanı oluşturan bu “topluluğun”, belirli bir zaman diliminde insan yaşamı için değeri arkeolojik, mimari, tarih öncesi, tarihi, bilimsel, estetik, sosyokültürel veya ekolojik açıdan incelenerek anlaşılabilenliği belirtilmiştir.

Kasım 2005 tarihinde Dünya Miras Sözleşmesine Taraf Devletler Genel Kurulunda, tarihi kentlerin gelişmesine ve tarihe kentlere yapılacak olan yatırımlara rehberlik eden ve destekleyen, aynı zamanda tarihi kentlerin sahip olduğu tüm değerleri, kentin karakterini ve sosyal dokusunu dikkate alan ve öne çıkaran yenilikçi ve bütünlük bir koruma aracının geliştirilmesi için çalışma yapılmıştır (UNESCO, 2005a, s. 1).

Bu çalışma, Mayıs 2005 tarihinde Viyana'da düzenlenmiş olan Dünya Mirası ve Modern Mimarlık-Tarihi Kentsel Peyzajın Yönetimi (World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape) başlıklı UNESCO toplantısında UNESCO organları olan ICOMOS ve ICCROM, ortak kuruluşlar olan Dünya Mirası Kentler Organizasyonu (OWHC /Organization of World Heritage Cities), Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu (IFLA /International Federation of Landscape Architects), Uluslararası Mimarlar Birliği (IUA/International Union of Architects) ve Uluslararası Konut ve Planlama Federasyonu (IFHP/International Federation for Housing and Planning) katılımı ile Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili taslak bir çalışma kararı alınması üzerine gerçekleştirilmiştir (UNESCO, 2005).

Dünya Miras Listesinde bulunan Üstün Evrensel Değere sahip alanlar için öncelikle değerlendirilmesi gereken kararlarda Tarihi Kentsel Peyzaj ilkeleri olarak aşağıdaki maddeler belirtilmiştir (UNESCO, 2005a).

Kullanım ve işlev değişiklikleri, sosyal yapı, politik bağlam ve ekonomik gelişmelerden kaynaklanan değişiklikler nedeni ile Tarihi Kentsel Peyzaja yönelik yapısal müdahaleler, kent geleneğinin ve süregelen doğal gelişmenin bir parçası olarak kabul edilebilir. Kentin bir bütün olarak ileriye dönük değişimi, kentin bir bütün olarak ele alındığı, karar vericiler ile diğer tüm paydaşların bir araya geldiği ve tüm eylemlerin bütünlük olarak değerlendirildiği bir vizyonunu gerektirebilir.

Tarihi Kentsel Peyzaj içerisinde yer alan çağdaş mimarlık uygulamalarının esas zorlayıcısı; sosyoekonomik değişimlere ve büyümeye uygun bir şekilde kentin gelişme dinamiklerini destekleyen bir biçimde uygulanmasına rağmen yarattığı değişimin kentin dokusuna, Tarihi Kentsel Peyzajın tüm unsurlarına saygılı ve bu değerleri destekleyici şekilde olması gerekliliğidir. Tarihi kentlerin, özellikle de Dünya Mirası Kentlerinin yönetimi, korumayı önemli bir başlangıç noktası olarak alan bir şehir

planlama ve yönetim politikası gerektirmektedir. Tarihi Kentsel Peyzaj, bütünsel bir yaklaşımın uygulanması için bir yol haritası sunarak yerel ve ulusal merkezi yönetimlerin çağdaş sosyoekonomik dönüşümleri ele alması için daha donanımlı olmalarına imkân vermektedir (Veldpaus, 2015, s. 51)

Yapısal ve işlevsel müdahalelerin temel kaygısı, barınma, çalışma ve dinlenme koşullarını iyileştirerek yaşam kalitesini ve üretim verimliliğini arttırmak ve aynı zamanda tarihi kent dokusunun ve biçiminin karakterinden ve öneminden kaynaklanan mevcut değerlerden ödün vermeden çağdaş kullanımları uyarlamak olmalıdır. Bu, sadece teknik standartların iyileştirilmesi değil, aynı zamanda, tarihi çevrenin detaylı bir envanter çalışmasına ve kültürel değerlerin oldukça kaliteli bir şekilde ifade edilmesine ek olarak sahip olduğu değerlerin ön plana çıkarılmasına dayanan rehabilitasyon ve çağdaş gelişimi anlamına gelmektedir.

Kasım 2005 tarihli sözleşmede (UNESCO, 2005a) belirtilmiş olan prensipler, yirminci yüzyılın son yarısındaki, özellikle Dünya Miras Listesinin ilanıyla oluşturulmuş olan yaklaşımlara, tarihi kentlerin gelişmesini engellemeyecek bir koruma anlayışı getirebilmek için bir müdahale olarak görülebilir. Özellikle birinci maddede yer alan *“Tarihi Kentsel Peyzaja yönelik yapısal müdahaleler, kent geleneğinin ve süregelen doğal gelişmenin bir parçası olarak kabul edilebilir”* ifadesi ile değişim (gelişim), tarihi kentin kaçınılmaz bir parçası/unsuru olarak değerlendirilmektedir. Değişimin tarihi kentin doğal gelişim süreci içerisinde, sahip olduğu kültürel miras değerleri ile birlikte ele alınması ve desteklenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım değişimi hem olumlu bir potansiyel hem de kontrol edilmesi gereken bir risk olarak ele almaktadır. İkinci maddede çağdaş mimarlık uygulamalarının değişimin olumlu potansiyeli içerisinde oynayabileceği etkili role vurgu yapılmaktadır; *“kentin dokusuna, Tarihi Kentsel Peyzajın tüm unsurlarına saygılı ve bu değerleri destekleyici şekilde olması”* şeklinde ifade edilen çağdaş mimari uygulamalarındaki olması gereken yaklaşım, günümüzde çağdaş mimari uygulamalarının kentin karakteri, sahip olduğu değerleri ile uyumlu olması durumunda yaratacağı olumlu etkinin Tarihi Kentsel Peyzajın korunmasındaki önemini ortaya koymaktadır.

Üçüncü maddede belirtilen uygulamanın nasıl yapılabileceğine dair prensip, Dünya Miras Listesinde bulunan alanlarda hazırlanan Alan Yönetim Planlarının esas amacını da tariflemektedir. Gündelik yaşamın dinamiklerini geliştirirken tarihi mirasın kente kattığı değerin anlaşılması, korunması ve gelişme için değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ancak tarihi kent karakterinin uzmanlar tarafından tespit edilmesi, geniş katılımlı bir yönetim planının parçası olarak değerlendirilerek yönetilmesi ve kültürel miras değerlerine saygılı bir biçimde uygulanması ile mümkün olabilecektir.

Kasım 2005 tarihli Sözleşmede (UNESCO, 2005a) belirtilmiş olan prensipler doğrultusunda hazırlanan ve UNESCO tarafından düzenlenen toplantılarda alınmış olan kararlar doğrultusunda, 10 Kasım 2011 tarihinde düzenlenen Genel Kurul toplantısının sonuç bildirisi olarak ilan edilen “Tarihi Kentsel Peyzaj ile İlgili Tavsiye” kararında; “demografik değişim, küresel pazarın serbestleşmesi ve hareketli süreçlerinin yanı sıra kitlesel turizm, kültürel mirasın sömürülen bir piyasa haline gelmesi ve iklimsel değişimlerin etkisi altında koşulların değişmiş olduğu ve kentlere yönelik gelişme baskısının, 1976 yılında UNESCO tarafından tarihi kentlerin korunmasına yönelik kararların alındığı tarihten farklı bir ortam yarattığı” belirtilmektedir. Bu nedenle Dünya Mirası Komitesi, Tarihi Kentsel Peyzajın korunması konusunda mevcut tavsiyelerin güncellenmesi ve eksiklerin giderilmesi için, kentsel tarihi değerler ile çağdaş mimari arasındaki bağlama duyulan ihtiyaca özel atıfta bulunarak, yeni bir çalışma başlatılması için karar almıştır (UNESCO, 2011).

UNESCO’nun 1972 tarihli Paris Bildirgesi, tarihi kentlerin yönetiminde sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için kararlar benimsenmesi yönünde bir değişimin yanı sıra, kentsel mirasın doğası hakkında daha geniş bir vizyonu yansıtmaktadır (UNESCO, 2005a). 11 Kasım 2005 tarihli Viyana Bildirisinde tarihi kentsel alanların, anıtların ve kentsel dokunun bir toplamı değil, tarihi, jeomorfolojik yapısı ve hem kendi yapısında hem de çevresindeki sosyal dokunun oluşturduğu kapsamlı bir sistem olduğunu belirtilmektedir. Bu anlam ve değerlerin ifade edildiği çok katmanlı karmaşık yapı tarihi kentin karakterini de belirlemektedir. Bu çok katmanlı kültürel peyzaj yapısı aynı zamanda sürekli değişmekte ve gelişmekte olan sosyal, kültürel ve ekonomik sistemler toplamını da ifade etmektedir (UNESCO, 2005)

Viyana Bildirisinin kabulünden sonra ICOMOS tarafından Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı konusunda bir tartışma forumu başlatılmıştır (Bandarin & Oers, 2012, s. 63). Tarihi kentlerin sahip olduğu kültürel mirasın korunması için düzenlenen toplantılar sonucunda Dünya Miras alanlarının gelişimi ve korunmasındaki geleneksel bakış açısı değişmekte olduğu ve hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerdeki yerel otoritelerin bu konudaki sorunların tanımlanması ve çözümü konusunda zorluklarla karşılaştığı tespit edilmiştir. Bu konuda söz sahibi tüm paydaşların, korumaya konu olan alanın önemi ve sahip olduğu bütün değerler üzerindeki etkisini sistematik ve objektif bir yaklaşımla ele alacak, yerel otoritelerin ve karar vericilerin pratik bir şekilde kullanabileceği yeni ve güçlü bir metoda duyduğu ihtiyaç ortaya çıkmış olduğu tespit edilmiş ve “Tarihi Kentsel Peyzaj ile İlgili Tavsiye” (UNESCO, 2011) kararı 30 madde ile ilan edilmiştir.

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı, koruma yaklaşımlarının ‘değişimin yönetimi’ ilkesine dayanması gerektiği düşüncesi üzerine kuruludur (Fairclough, 2003, s. 42). Tarihi Kentsel Peyzaj; “arkeolojik, tarihi ve kültürel açıdan bakılarak oluşturulan bütünleşik peyzajın korunması yaklaşımı” olarak tarif edilmektedir. Bu tarife göre Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının temelini oluşturan kavramlar şu şekildedir (Bandarin & Oers, 2012, s. 66):

Değişimin yönetimi amacı ile korumanın esas konusu peyzajın günümüzdeki durumu olmalıdır.

Peyzajın ve onu çevreleyen tüm ilişkili bölgenin kapsamlı bir bakış açısı ile ele alınarak karakterinin ortaya konması gerekir.

Tarihi peyzaj, zaman içerisinde insanın doğal ve yapılı çevre ile kurduğu ilişkinin bir sonucudur ve bu zaman içerisinde yaşanan değişimleri yansıtır. Kültürel ve tarihi gelişmelerin tarihsel derinliği, peyzajı, geçirmiş olduğu değişimleri ve doğal bir süreç olarak yaşamakta olduğu değişimi anlamak için önemlidir.

Tarihi peyzaj, bir algılama ve anlayış yöntemidir. Bu yöntem, günümüzde birçok farklı unsuru olan ve kültürel davranışları içeren yapıyı anlamamızı sağlayan bir araçtır.

Tarihi peyzaj dinamik ve canlıdır. Bu sebeple tüm koruma çalışmalarında zaman içerisindeki değişimlerin kültürel peyzajın dokusunu nasıl etkilediği anlaşılmalı ve değişimin doğal süreci içerisinde bu etki göz önünde bulundurulmalıdır.

Tarihi peyzaj karakterinin bir gereği olarak; değişimin yönetilmesinde demokratik bir katılım sürecine dayanmalıdır. Kültürel bir yapı olarak peyzaj, insanların algılarını ve değerlerini yansıtır ve bu nedenle değişimin yönetilmesinde tüm bakış açıları tespit edilerek dikkate alınmalıdır.

Tarihi Kentsel Peyzaja yönelik bu prensipler, genel bir yaklaşımı tariflemektedir. Tek bir alan veya peyzaj üzerinden bu prensiplere ulaşılmamış, Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına uygun alanların bütününde yere özgü hale getirilebilecek şekilde tarif edilmiştir.

Ancak, Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının bir yere özel olarak uygulanabilmesi için Francesco Bandarin and Ron van Oers, aşağıdaki başlıklarda korumaya konu olan alanın peyzaj niteliklerinin ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir³⁸ (Bandarin & Oers, 2012, s. 68)

Değerler ve Yerin Anlamı,

Tarihi Kentsel Peyzajın Özgünlüğü ve Bütünlüğü,

Farklı Değer Katmanları,

Değişimin Yönetimi,

Sosyal ve Ekonomik Gelişme,

Çevresel Sürdürülebilirlik,

Yenilikçi Kentsel Koruma Araçları:

Tarihi Kentsel Peyzaj niteliklerinin ele alınması için ifade edilen başlıkların uygulanabilmesi için sistemler ve araçlar tanımlanmıştır. Her biri bir dizi yerleşik yaklaşımın, uygulamanın ve araçların ana hatlarını sunan dört farklı kategoride

³⁸ Başlıkların açıklamaları EK-4'te verilmiştir.

düzenlenebilecek disiplinlerarası ve yenilikçi araçlar şu şekilde belirtilmiştir (Bandarin & Oers, 2012, s. 144)

Düzenleyici araçlar, sosyal ve çevresel değerleri de dâhil olmak üzere, kentsel mirasın somut ve somut olmayan bileşenlerini yönetmek için özel düzenlemeler, eylemler veya mevzuatı içermelidir. Mevcut kullanılan düzenlemeler korumaya konu olan için kullanılabileceği gibi alana özel yeni bir düzenleyici uygulama da geliştirilebilir.

Katılım planı, farklı paydaşların bir arada bulunduğu kentsel alanlardaki kültürel miras değerlerini belirlemek ve korumak, vizyon geliştirmek, hedefler koymak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için eylemler üzerinde anlaşmaya varmak üzere tüm paydaşların yönetim sürecine hangi düzeyde nasıl katılacağını tariflemelidir. Bu plan, paydaşlardan geçmişleri, gelenekleri, değerleri, ihtiyaçları ve istekleri hakkında bilgi edinerek ve çalışma durumunda gruplar arasında arabuluculuk ve müzakereyi kolaylaştırarak kültürler arası diyalogu kolaylaştırmalıdır.

Teknik araçlar, kentsel mirasın yapısal, morfolojik ve oluşturduğu dokudan kaynaklanan özelliklerini, bütünlüğünü ve özgünlüğünü korumaya yardımcı olmalıdır. Kültürel değerlerin ve çeşitliliğin ifade edilmesine izin vermeli ve yaşam kalitesini ve kentsel alanı iyileştirmek için değişimin izlenmesini ve yönetilmesini sağlamalıdır. Kültürel ve doğal özelliklerin teknik araçlar ile belgelenmesine özen gösterilmeli, miras etkisi, sosyal ve çevresel etki değerlendirmeleri planlama ve tasarımda sürdürülebilirliği desteklemek için kullanılmalıdır.

Finansal araçlar, miras değerlerini korurken kentsel alanları iyileştirmeyi amaçlamalıdır. Kapasite geliştirmeyi ve geleneğe dayanan yenilikçi gelir getirici kalkınmayı desteklemeyi amaçlamalıdır. Uluslararası ve ulusal fonlara ek olarak, yerel düzeyde özel yatırımları teşvik etmek için finansal araçlar kullanılmalıdır.

Farklı katmanların ve paydaş beklentilerinin bir arada değerlendirilmesini gerektiren Tarihi Kentsel Peyzaj yönetimi etkili ve tanımlı bir araç olarak belirlenmelidir. Ancak Francesco Bandarin and Ron van Oers tarafından önerilen (URL-12, 2016, s. 15) dört farklı kategoride düzenlenebilecek disiplinlerarası ve yenilikçi araçların yenilikçi bakış açıları ile eleştirilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda Steven Moore

tarafından önerilen 'Rejeneratif Bölgeselcilik', politik değışkene estetiğe ekleyerek, bir mekanın tektonik tarihinde rejeneratif mimarinin kullanıldığı yapılı çevre yönetimine, kültürel ve ekolojik planlama süreçlerini entegre etmekte ve bu yeni anlayış ile yapılı çevrenin yönetiminin gelecekteki yansıması için bir dizi ilke tanımlamaktadır (Moore, 2009). Farklı sosyal grupların yaşam biçimlerini ifade edebilecekleri sosyal ortamların oluşturulması, farklı katmanları olan kent tarihinde tüm katmanlara ait değerlerin tek tek ve birlikte ele alınması, mevcut yapılı çevreyi de olumlu etkileyecek şekilde tarihi kentin gelişimi için nesne üretiminden çok sosyal ve kültürel dokunun yeniden tanımlanması ve geliştirilmesi üzerine odaklanması, yerel işgücü kapasitesine, kaynaklara ve ekolojik verilere dayalı üretime geçilmesi, tüm mekânsal müdahale ve üretimlerin paydaşlar arasında karşılıklı görüş alışverişi ve işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi, toplum hafızasının önemli noktalarını dikkate alan ve gündelik hayatın dinamiklerini göz önünde bulunduran mekân üretiminin tercih edilmesi bu ilkelerdendir.

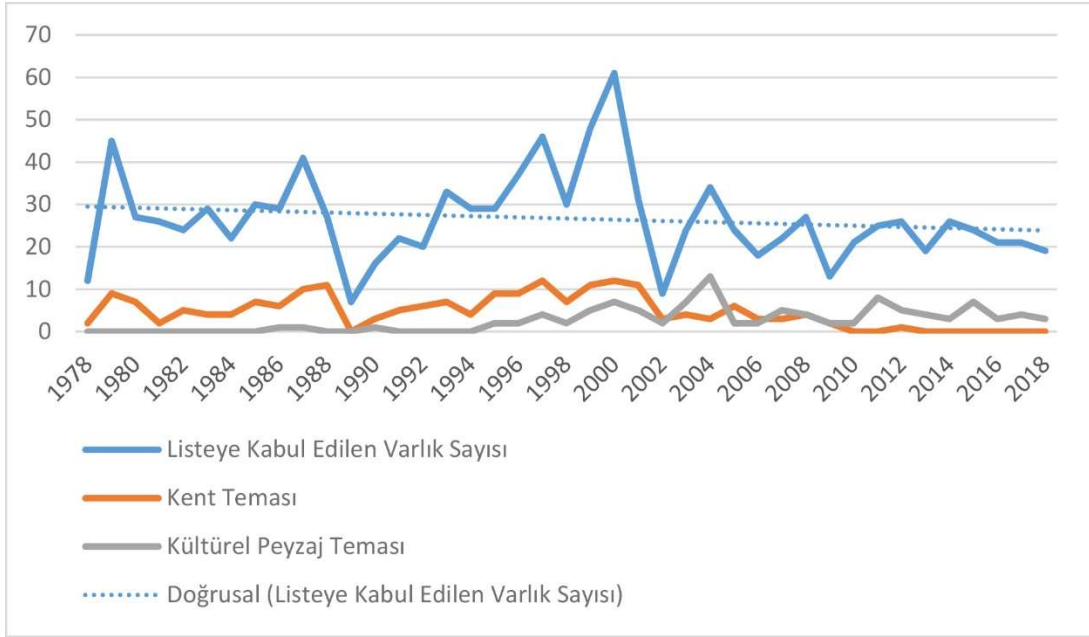
Steven Moore tarafından önerilen rejeneratif mimari yaklaşımının Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımına etkisi, tarihi kentteki bölgesel yapısal müdahalelerin sosyal yapıyı değiştirebileceğinin, gündelik pratiklerin tarihten gelen değer katmanları gibi toplum hayatında önemli olduğunun ve yapısal çevreye müdahalenin mutlaka fiziki olması gerekmediği, sosyal, kültürel ve ekonomik müdahalelerin de yapılı çevreyi olumlu bir biçimde geliştirebileceğinin anlaşılması şeklinde olmaktadır.

10 Kasım 2011 tarihinde, kültürel mirasın korunmasındaki evrensel yaklaşımın gelmiş olduğu son noktada, UNESCO Genel Konferansı'nda ilan edilen bildiri ile "Tarihi Kentsel Peyzaj" kavramı tanımlanmıştır. Temel olarak mevcut koruma amaçlı politika ve uygulamaların entegrasyonunu sağlamayı hedefleyen Tarihi Kentsel Peyzaj önerisi; genel anlamda, farklı kültürel bağlamdaki geleneksel değerler gözetilerek kentsel gelişmenin sağlanması amacı ile oluşturulmuş bir üst politikadır ve bir tavsiye kararı niteliğindedir³⁹. Dünya Mirası Listesine kaydedilen varlıklar temalarına göre

³⁹ UNESCO kararı açıklamasında, bu tavsiye kararının milletler üstü yapısından bahsedilmiş ve yerel uygulamada herhangi bir bağlayıcılığı olmadığı "soft-law" tabiri kullanılarak vurgulanmıştır.

değerlendirildiğinde 1995 yılına kadar kültürel peyzaj teması ile listeye dâhil edilen varlıkların sayısının (1978-1995 arası 5 varlık) özellikle 2004 yılından sonra artma eğiliminde olduğu (1996-2018 arası 101 varlık) görülmektedir. Aynı değerlendirmede kent teması ile kabul edilen varlıkların özellikle 2009 yılından sonra azaldığı gözlemlenmektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Dünya Miras Listesine Kabul Edilen Varlıkların Temalarına Göre Değişimi

Kaynak: (URL-13, 2019)

4.3 Bölüm Sonucu

1950’li yıllardan itibaren, UNESCO çatısı altında devletlerin bir araya gelerek kültürel mirasın korunması konusunda geliştirdikleri evrensel koruma anlayışı; kültürlerin farklı şartlarda ürettikleri, her biri insanlığın gelişmesinin temsili olan ve kendi içlerinde olduğu kadar tüm insanlık için taşıdıkları değerler nedeni ile ön plana çıkmış eserlerin korunması için “dünya mirası” kavramını getirmiştir. UNESCO çatısı altında fikir birliği yapmış olan devletler, kendi coğrafyalarındaki kararlarında ve uygulamalarında evrensel düşünceyi temsil ettiği kabul edilmiş olan ortak kararları gözetmekle yükümlü kılınmışlardır. 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’de de bu ortak kararların sonucu olan koruma anlayışın sonucu olan mevzuatın uygulanmakta olduğu görülmektedir. Ancak, kültürel mirasın korunması amacı ile oluşturulmuş olan 2863 no.lu Koruma Yasası’nın, zaman içerisinde gelişmelere göre revize edilmiş

olmasına ve tek yapı ölçeğinde yaptırım gücü yüksek, korunması istenilen yapıya herhangi bir müdahaleyi engelleyebilen yapısına rağmen; tarihi kentin kendi dinamiklerini ele almada ve devam etmekte olan yaşamın gerekliliklerini yapılı çevre içerisinde değerlendirmede yetersiz kaldığı, kentin yaşamsal dinamikleri için gerekli olan onarıcı, koruyucu müdahaleleri ve gelişen ve değişen yaşam şartlarının gereği olan çağdaş uygulamaları engelleyici olduğu ve koruma anlayışının gelişmesi için öneme sahip kullanıcı ve paydaş katılımını değerlendiremediği için bu yasanın uygulamadaki sorunlarını aşmaya yönelik yeni yaklaşımlar getirilmiştir. Ülkemizdeki mevcut, yapı üretimine odaklı politika sonucu, kent nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde, olası gayrimenkul fiyat artışının özel sermayeyi harekete geçirebileceği düşüncesi ile getirilen “kentsel dönüşüm” yasası ve koruma amaçlı imar planı uygulanmakta olan kentsel sit alanları içerisinde, 2863 no.lu yasanın uygulanmasını sağlayan koruma kurullarının idari yaptırımını aşabilecek şekilde yetkilendirilen “yenileme kurullarının” yetkili olduğu “yenileme alanlarını” tanımlayan “yenileme yasası” tarihi kent dokularının değişimi üzerindeki kontrolsüz baskıyı arttıracı uygulamalardan ikisidir. Kentsel dönüşüm uygulamaları, küresel sermayenin ve inşaat piyasasının, değeri yükselmekte olan tarihi kent merkezlerindeki olası fiyat artışlarından kaynaklanan geliri maksimize etme çabası nedeni ile mevcut yaşam standartlarının ve yapı dokusunun değerlendirilmeden, mevcut olanı tamamı ile ortadan kaldırıp, yeni bir mekân tanımı ile yeni bir yaşantı yaratma çabası sonucu, özellikle İstanbul gibi “eski” ve “yeni” mekânın fiyatlandırılmasında oldukça yüksek fiyat farklarının olabildiği bir kentte, kentsel sit olarak ilan edilmemiş dahi olsa kendine has değerleri, mekân kalitesi bulunan ve geleneksel yaşam biçimlerinin sürdürüldüğü mahalle boyutunda kent parçalarının tamamen ortadan kaldırılıp yeniden inşa edilmesine yol açmaktadır. Küresel ölçekte turizmin bu değişim baskısına yoğun bir biçimde katılmasıyla birlikte tarihi kentlerin geleneksel yaşam alanları kentin bütününden ayrı ele alınarak, geleneksel yaşam biçimlerini dışlayacak şekilde, mevcut devam eden yaşamı oluşturan kullanıcının değil, turizm sektörünün gelişerek devamını sağlayacak olan kullanıcının beklentileri öne çıkarılmaktadır. Salt maddi kazanç odaklı bu yaklaşımlar, ekonomik kalkınmayı tetiklerken bu kalkınmayı sağlayan değerlerin, ortadan kaldırılmakta olan bu mekânsal yapı içerisinde

oluşmuş/gelişmiş olduğunu ve aslında kalkınmanın üzerine inşa edilmekte olduğu kültürel altyapıyı tahrip edecek bir biçimde yukarı doğru değil aşağıya doğru büyümekte olduğunu göz ardı etmektedirler. Mevcut durum analizinde de görüldüğü üzere ülkemizdeki mekânsal koruma mevzuat yaklaşımları deskriptif, parçacı ve teorik olarak yetersizdir. Koruma çalışmalarının yasalaştırılmasından bu yana görülen uygulamaların sonucunda; tarihi kentlerin içinde buldukları mekânsal ve sosyal yapı anlaşılmadan, devam etmekte olan gündelik yaşantının dinamikleri göz ardı edilerek, kültürel mirası içinde bulunduğu bütünden ayrı ele alarak, yaşantının gelişen/değişen beklentilerini karşılamadan ve toplumun katılımı ile ortak değerler üzerinden bir koruma anlayışı oluşturulmadan sürekli ve bütüncül bir koruma yapılması mümkün olmamaktadır. Tekil anıtların veya yapıların korunması ve bunların bir arada ele alınması, tarih boyunca oluşmuş olan kültürün devamlılığını sağlayamamaktadır. Mekânsal parçacı koruma çabaları tüm dokunun korunmasında yetersiz kalmakta, bazı durumlarda korunan tek yapı dışındaki dokunun dahi yok olmasına sebep olabilmektedir. Bu durum sadece ülkemiz için değil, küresel gayrimenkul ve turizm sektörlerinin baskısı altında olan, koruma anlayışının hayatın bir parçası olmadığı, eylem süreçler ile koruma yapılmaya çalışılan, koruma uygulamalarını gerçekleştirecek idarenin zayıf yapıda olduğu, özellikle Uzak Doğu ülkeleri için de geçerlidir.

Bu süreç içerisinde tüm çabalara rağmen kültürel mirasın korunması konusunda görülen yetersizliğe sebep olarak; tüm koruma çabalarını birleştirecek-bütünleştirici, kültürel mirası tehdit eden unsurlar karşısında ortak bir söylem geliştirebilecek, teorik olarak ortaya koyulmuş olan koruma beklentilerini ortak bir toplumsal uzlaşa haline getirebilecek ve mekânsal olarak uygulanabilir koruma araçlarına sahip bir ortak bir anlayışın ortaya koyulmamış olduğu önerilebilmektedir. II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin sonuçları, milletlerin ortak değerlerin oluşturulmasına doğru çalışmalar yapmasını sağlamıştır ve UNESCO'nun üyesi olan ülkelere uzmanların katılımı ile gerçekleştirdiği çalışmalar, tüm milletlerin ortak düşünceleri ve beklentileri olarak kabul görmektedir. Günümüzde kültürel mirasın korunması konusunda yapılan çalışmaların gelmiş olduğu noktada kültürel mirasın; tüm insanlığın varlığını temsil eden, insanlık tarihi boyunca farklı kültürlerin etkileşimi ile zenginleşmiş ve geri

dönüşümü olmayan üstün evrensel bir değer olduğu kabul edilmiştir. Bu evrensel bakış açısının bir sonucu olarak tüm dünyada kültürel mirasın kaybedilmesine sebep olabilecek tehditlerin bir değerlendirilmesi yapılarak ortak bir koruma çabası geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu nedenle tüm koruma çabalarını bütünleştirici, yenilikçi ve katılımcı uygulama araçları ile uygulanabilir, yaşayan tarihi kentlerin doğal yapısına uygun statik koruma yerine dinamik koruma anlayışını getiren yeni bir kavramsal koruma anlayışına ihtiyaç olduğu görülmüş ve UNESCO tarafından önerilen “Tarihi Kentsel Peyzaj” kavramının tanımlanan bu koruma anlayışı olabileceği öne sürülmüştür. Evrensel kültürel miras anlayışını ve herhangi bir coğrafyadaki bir topluluğa ait değerlerin tüm insanlığı temsil ettiği anlayışı ortaya koymaya çalışan UNESCO, kültürel miras üzerindeki bu tehdidin analizini yaparak tarihi kentlerin küresel gayrimenkul endüstrisi, yoğun turizm ve göç etkisi altında görebileceği zararı kontrol edebilmek amacı ile bu tehdit altındaki kentlerin korunmasında yeni bir yaklaşım geliştirerek TKP kavramını bir tavsiye kararı olarak ilgili kurumlar ile paylaşmıştır.

Bu doğal sürecin dinamizmini göz ardı ederek, sadece fiziksel planlama ve koruma kararları ile soyut ve somut değerlerin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün değildir. Tarihi kentte hayat bulmuş olan geleneksel yapıyı korumanın esas yöntemi sürekli uzlaşma ve uyum için bir istek yaratmak olmalıdır. Toplumsal kimlik ve hafızayı yaratan değerlerin korunması için toplum tarafından çaba sarf edildiği sürece, geleneklerin yaşatılması ve tarihsel devamlılığa bağlı olarak, değerlerini yitirmeden gündelik yaşantıya uyarlanması sağlanabilir. Bütün bu değerler yapılı çevrenin kendi değerleri ile inşa edilmiş olmasını sağladığı kadar doğal ve yapılı çevreden de etkilenerek gelişmiştir. Soyut ve somut değerler bu dinamik süreç içerisinde birbirleri ile olan doğal bağları nedeniyle birlikte ele alınıp değerlendirilmelidirler.

Tarihi kentlerin sahip oldukları kültürel mirasın korunmasında, yenilikçi kentsel miras koruma ve yönetim araçlarının geliştirilmesi sürmektedir. Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı bu süreçte, 21’inci yüzyılın koruma çalışmalarını temsil eden bir teorik yaklaşım sergilese de, getirmiş olduğu teorik yaklaşım politika geliştirme düzeyindedir ve tarihi kentlerin yönetiminde uygulanabilmesi için sistemli bir şekilde uygulama

araçları ile birlikte tarif edilmesi gerekmektedir. Mevcut koruma araçlarının Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı çerçevesinde bir koruma politikası doğrultusunda uygulanabilir olması günümüz koruma yaklaşımlarında yenilikçi teorilerin uygulanabilir olmasını sağlayacaktır. Bu amaç doğrultusunda uygulanmakta olan yenilikçi kentsel miras koruma ve yönetim uygulamalarından öne çıkanlar Sonkoly tarafından bir arada değerlendirilerek ‘Kentsel Miras Rejimleri’ olarak tanımlanmaktadır (Sonkoly, 2017, s. 153) (Tablo 4.3).

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının tanımlamış olduğu yenilikçi, bütünleştirici ve katılımı sağlayan koruma politikası anlayışının, Türkiye’de uygulanmakta olan alan yönetim planı süreçleri için, kültürel mirasın korunmasını sağlayan, kentlerin sahip oldukları kültürel değerleri kentsel gelişme ile birlikte değerlendiren, fiziki dokuda sahip olunan avantajlar ile sosyal dokunun da korunduğu ve geliştirildiği bütünlük ve katılımcı bir koruma kültürü üretebileceği düşünülmektedir.

Tablo 4.3 Yenilikçi Kentsel Miras Koruma ve Yönetim Uygulamaları

Yenilikçi Koruma Yaklaşımı	Uygulayan Kurum	Uygulanmakta olan Kentler	Ülke
Tarihi Kentsel Peyzaj HUL (Historical Urban Landscape)	UNESCO	Dujiangyan	Çin
		Shanghai	
		Suzhou	
		Tongli	
		Ajmer-Pushkar	Hindistan
		Hyderabad	
		Varanasi	Pakistan
		Rawalpindi	Avustralya
		Ballarat	Fiji
		Levuka	Ekvador
Cuenca			
Yaşayan Kentsel Miras LUH (Living Urban Heritage)	ICCROM	Hoi An	Vietnam
Somut Olmayan Kentsel Kültürel Miras IUCH (Intangible Urban Cultural Heritage)	UNESCO	Brugge	Belçika
		Cordova	İspanya
		Marrakesh	Fas
		Pekin	Çin
		Palermo	İtalya
Viyana	Avusturya		
Sürdürülebilir Kent SC (Sustainable City)	Delhi Kalkınma Kurumu (Delhi Development Authority)	Hauz Khas Köyü, Delhi	Hindistan
Tarihi Köylerde Katılım Odaklı Kentsel Stratejiler CLUSHT (Community-led Urban Strategies in Historic Towns)	Avrupa Komisyonu (European Commission)	Gori	Gürcistan
		Gyumri	Ermenistan
		Lutsk	Ukrayna
		Soroca	Moldova
Zaqatala	Azerbaycan		
Bütünleşik Kentsel Kültürel Miras Yönetim Planı IUCHMP (Integrated Urban Cultural Heritage Management Plan)	Avrupa Komisyonu (European Commission)	Graz	Avusturya
		Liverpool	İngiltere
		Lublin	Polonya
		Napoli	İtalya
		Poitiers	Fransa
		Regensburg	Almanya
		Sighisoara	Romanya
		Valencia	İspanya
		Valletta	Malta
Vilnius	Litvanya		
Katılım Odaklı Koruma CDC (Community-driven Conservation)	ICOMOS	-	-
Kapsamlı Kentsel Gelişim CUD (Comprehensive Urban Development)	Havana Kent Tarihi Ofisi (Office of the City Historian of Havana)	Havana	Küba
Görsel Bütünlük VI (Visual Integrity)	UNESCO	Dünya Miras Listesindeki tarihi kentlerin tümü	

Kaynak: (Sonkoly, 2017, s. 154)

5 KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA TARİHİ KENTSEL PEYZAJ ODAKLI ALAN YÖNETİM PLANI YAKLAŞIMI

Ginzarly, Houbart ve Teller (Ginzarly, Houbart, & Teller, 2018) tarafından Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili literatür üzerine yapılan sistematik araştırmada toplam 125 yayın incelenerek sıklıkla kullanılan ifadelerle göre (s. 9) Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı analiz edilmiştir⁴⁰. Araştırmada elde edilen sonuçlar; Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı ile ilgili olarak en çok tartışılan kavramın 'eşgüdüm' olduğunu ve bunu 'bütünsel' kavramı ile birlikte 'değere dayalı yaklaşım' kavramının izlediğini ortaya koymaktadır (s. 13). Tarihi Kentsel Peyzaj ile ilgili tartışmaların ortak noktaları olarak ortaya çıkan eşgüdüm, bütünsel ve değer odaklı kavramları kullanılarak Tarihi Kentsel Peyzaj uygulamaları analiz edilebilir (Tablo 5.1). Her ne kadar değer odaklı yaklaşımın sağlanabilmesi için paydaş yönetimi gerekli olsa da, Tarihi Kentsel Peyzajın tarihi bir kent ve içinde bulunduğu bağlam için uygulanmasında 'katılımcı yaklaşım' dikkate alınması gereken bir konudur. Katılımcı yaklaşımın, bir politika olarak Tarihi Kentsel Peyzaj içerisinde değerlendirilebilmesi için, Tarihi Kentsel Peyzajın başlıca yaklaşımlarından birisi olarak ele alınması gerekmektedir.

Tablo 5.1 Tarihi Kentsel Peyzajın Odak Kavramlara Göre Analizi

Politika	Yaklaşım	Uygulama Araçları				
Tarihi Kentsel Peyzaj	eşgüdümü sağlayan	kültürel miras yönetimi	kentsel tasarım	kentsel planlama	mimari uygulamalar	sürdürülebilir gelişme yönetimi
	bütünsel	farklı kültürel katmanlar	değişimin yönetimi	kültürel etki değerlendirmesi	fiziki ve sosyal analizler	saha çalışmaları
	değer odaklı	paydaş yönetimi	idari yönetim	yenilikçi bütünsel politikalar	mirasın özgünlüğü	değerler
	katılımcı	tarihi kentler ağı	yerel temsiliyet örgütlenmesi	mahalle temsiliyeti	yönetime teknolojik katılım	medya yönetimi

Kaynak: Ginzarly, Houbart ve Teller (2018, s. 13) analiz tablosundan faydalanarak oluşturulmuştur.

⁴⁰ 'Corpus linguistics' tekniği kullanılarak yapılan araştırmada 50 makale, 39 kitap bölümü, 5 kitap, 3 konferans yayını, 3 akademik tez, 2 inceleme, 1 Tarihi Kentsel Peyzaj tavsiye kararı incelenmiştir (Ginzarly, Houbart, & Teller, 2018, s. 9)

Tarihi kentler, sahip oldukları tüm değerler ve içinde buldukları alan ile birlikte bir peyzajı oluştururlar ve sürekli bir koruma için peyzajın tüm unsurları ile birlikte ele alınarak yönetilmesi gerekmektedir. Kültürel mirasa sahip peyzaj öğelerinin yönetimi için yönetim araçları aşağıdaki başlıklarda ele alınabilecektir (Jokilehto, 2014, s. 6-7):

“Peyzaj Boyutu”; tarihi kent, sahip olduğu fiziki (doğal ve insan yapımı) ve kültürel-sosyal değerler ile bir bütün olarak ele alınmalıdır.

“Kültürel Katmanlar Boyutu”; tarihi kentlerin önemi barındırdıkları kültürel, tarihi ve fiziksel bağlamın tek tek ve birlikte, bütün özellikleriyle değerlendirilmesinden gelmektedir.

“Çoklu Kimlik Boyutu”; alandaki tüm paydaşların kendilerini ait hissettikleri kimlikler kültürel peyzajın zenginliğini arttıran değerler olarak temsil edilebilmelidirler.

“Kentsel Kültür Boyutu”; tarihi kentin karakterini oluşturan tarihsel evrimleşme sürecinde tüm toplumun birlikte edindiği kent kültürü, geçmişten gelen ve yaşayan kentsel referanslarla uyumlu bir şekilde ele alınmalıdır.

“Süreklilik ve Değişim Boyutu”; özgünlük ve bütünlüğü ile var olan tarihi kentsel alanların yönetiminde süreklilik ön planda olmak üzere değişimi de göz ardı etmemek gerekmektedir, ancak değişimin hızı ve kapasitesi bu süreçte dikkate alınmalıdır.

“Katılım Boyutu”; tarihi kentsel miras alanlarının değerlerini anlayan ve koruyan bir sosyal yapı amaçlanmalı, kültür mirasını korunmasına yönelik sorumlulukların paylaşılması için katılımın yöntemi ve düzeyi belirlenmeli ve katılım yönteminin kendisi de kültürel peyzajın önemli bir değeri haline getirilmelidir.

“Çok Disiplinli Ortaklıklar ve Kapasite Geliştirme Boyutu”; tarihi peyzajın yönetiminde geniş paydaş katılımıyla karar sürecinin yönlendirilmesi için katılımın verimli ve etkin olması önemlidir. Bu kapsamda kapasite geliştirme programları geliştirilmelidir

Korunmaya konu olan kültürel miras alanlarının yönetim anlayışında yaşanmakta olan değişim, yenilikçi kültürel peyzaj yönetim yaklaşımları için yol gösterici olmaktadır. Koruma anlayışı, varlıkların statik bir şekilde sadece fiziki unsurları ile korunduğu anlayış yerine, gelişmenin ve sosyoekonomik değişimlerin yapılı çevreyi de etkilediği ve birbirlerini destekledikleri bir koruma anlayışına doğru evrimleşmektedir. Önceleri

peyzajı sadece doğal bir manzara olarak ele alan yaklaşımlar artık kenti tüm unsurları ile birlikte peyzaj olarak değerlendirmekte ve ekonomik ve kültürel potansiyelleri bu birlikteliğin yarattığı zenginlikte aramaktadır. Koruma eylemleri turizmi geliştirmek ve ziyaretçi sayısını arttırmak için yapılırken artık kentlerin karakterini koruyabilmek turizmin de önemli bir artışı olmaktadır. Kentin gündelik yaşam karakterini devam ettirmeden, sadece fiziki müdahaleler şeklinde uygulanan koruma eylemleri kentleri, ruhunu kaybetmiş sahne dekorları haline getirmektedir. Koruma çalışmalarındaki doğallık artık tarihi kentin olağan gündelik yaşantısındaki yapılı çevreyi ve sosyal yaşantıyı ifade etmektedir.

Koruma eylemlerini, bütünlüklü kentsel peyzaj yönetim anlayışı içerisinde ele alabilmek için yönetim planının yapılması ve önceliklerin belirlenmesi, karar verme sürecinin merkezinde yerel kültürel değerler ve mirasın yanı sıra paydaşların sorumluluklarının tanımlandığı bir dizi adımla sağlanabilir. Bu adımlar (UNESCO, 2011):

Kapsamlı literatür ve saha araştırmaları yapmak ve kentin doğal, kültürel ve sosyal kaynaklarını sunulabilir bir biçimde ifade etmek,

Katılımcı planlama ve paydaş toplantılarının kullanılması yoluyla, değerlerin gelecek nesillere aktarımının yanı sıra günümüzde kültürel miras ile ilişkili tüm paydaşların ilham alması için hangi kültürel miras değerlerinin korunacağına ve bu değerleri taşıyan nitelikleri belirlemeye yönelik makul bir fikir birliğine varmak,

Uygulanacak olan tüm koruma eylemlerinin sosyoekonomik baskılara ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı kırılganlığının değerlendirilmesini yapmak,

Kentsel miras değerlerinin ve sürdürülebilirliğinin, gelişme projelerinin planlanmasına, yapılı çevrenin tasarlanmasına ve tüm somut ve somut olmayan uygulamalara dikkat edilerek, kültürel miras değerlerinin bir peyzaj olarak değerlendirildiği daha geniş bir çerçevede ele alınan kentsel gelişim planına uyarlamak,

Koruma ve geliştirme için yenilikçi politikalara ve stratejik eylemlere öncelik vermek,

Koruma ve geliştirme için belirlenmiş projelerin her biri için uygun ortaklıklar ve yerel yönetim çerçevelerinin kurulması ve farklı aktörler olan; kamu, özel ve sivil toplum arasında çeşitli faaliyetlerin koordinasyonu için mekanizmalar geliştirmek.

Bu adımlar göz önünde bulundurularak önerilen Tarihi Kentsel Peyzaj, kent dokularının kendi içinde halen devam eden gündelik yaşantı ile değerli olduğunu ve kentin doğal bir parçası olan gelişmenin/değişimin göz ardı edilemeyeceğini belirtmektedir. Tanımlanmış ve ortak paydada kabul edilmiş olan tüm değerlerin gözetildiği bir biçimde değişimin yönetimi söz konusudur.

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı ile birlikte değişimin yönetilmesi ele alındığı zaman, günümüzde kentleri etkileyen küresel ekonominin, yoğun turizm baskısının ve kentin fiziki ve sosyal dokusunu etkileyecek ölçüde gerçekleşen kentsel projelerin yaratmış olduğu riskleri değerlendirip karşılayacak tedbirlerin ele alınması gerekmektedir. Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı bu riskleri tanımlamakta ancak bu risklere karşı koruma amaçlı olarak yapılması gerekenleri tarif etmemektedir.

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı, korumaya konu olan alanın hangi kapsamda ele alınması gerektiğini ve farklı katmandaki değerlerin nasıl ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu yenilikçi bütüncül koruma anlayışı her bir alan için kendi karakterine, aktörlerin durumuna, yerel ve ulusal şartlara göre yeniden belirlenmelidir. Bütüncül koruma anlayışının belirlenmesinde yapılacak olan eylemlerin tanımlanması ve uygulama yöntemlerine dair yaklaşımın sergilenmesi gerekmektedir. Karaman, Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının uygulama adımlarında çok paydaşlı ve çok disiplinli bir süreç olduğunu ve yaklaşımın özetle aşağıdaki gibi tarif edilebileceğini belirtmektedir (Karaman, 2017, s. 2):

- 1.Tarihi Kentsel Peyzaj odaklı koruma olgusu tarihi kentleri ve kentsel alanları sınırları ötesine taşıyan daha kapsamlı bir ele alışı getirmektedir.
- 2.Kenti ve sit alanlarını özgün katmanlardan oluştuğunun kabul etmektedir.
- 3.Kimliğin çok boyutluluğu ve topluluk duygusunu güçlendirmesi gerçeği vurgulanmaktadır.
- 4.Somut olmayan miras boyutunun kentsel kültüre eklenmesi gerekmektedir.

5.Değişim, kentsel gelişmenin ve korumanın doğasında olan bir durumdur. Dolayısıyla tarihsel çevrenin evrimsel değişiminin yönetimi, süreklilik duygusunun oluşması, tutarlı ve uyumlu bir yeni bütünleşme hedefi gözetlenmelidir.

6.Koruma ve geliştirme sürecinde çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel sürdürülebilirlik sağlama esas olmalıdır

7.Miras alanı planlama sürecinin başarısında ülke ve yerel düzeyde tüm paydaşların, uzmanların, devlet temsilcilerinin katılımı önemlidir. Katılım sürecinin verimi eğitim programları ile güçlendirilmelidir.

8.Yerel kültürel sistemi oluşturan değerler ve öncelikli konuların verimli olmasında çok disiplinli bir yaklaşım önemlidir

Kentsel mirasın korunmasında çok katmanlı ve farklı kimliklerde yerel paydaşların bir arada buldukları tarihi kentsel alanlarda başarılı yönetimin uygulanabilmesi için doğru yapıda, yerel ihtiyaçlara ve beklentilere uygun ve sürekli gelişen bir yönetim aracı gerekmektedir. UNESCO (UNESCO, 2011) tarafından önerilen ilkeler doğrultusunda eşgüdümün, bütünselliğin, değer odaklı yaklaşımın ve katılımcılığın yansıtıldığı, yerel potansiyellerin, beklentilerin ve aktörlerin dikkate alındığı, dört farklı kategoride düzenlenebilecek bir dizi disiplinler arası ve yenilikçi araç önerilebilmektedir. Kentsel miras yönetiminin başarılı olması için, bu dört kategorideki politika ve eylemlerin yerel uygulamaya adapte edilmesi ve birbirinden bağımsız olduğu kadar aynı süreçte birbirlerine bağlı olarak da geliştirilmeleri ve uygulanmaları gerekmektedir. “Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı” olarak adlandırılacak bu yönetim aracının uygulama başlıkları;

- Planlama Araçları
- Katılım Araçları
- Yönetim Araçları
- Finansal Araçlar

olarak ifade edilebilir. Bu dört başlık ve uygulama alt başlıkları Tablo 5.2’de gösterilmiştir.

Tablo 5.2 Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı Önerisi

Planlama Araçları			Katılım Araçları		
	Aktör	Kaynak		Aktör	Kaynak
Kültürel Miras Yönetimi	A1	F2, F3, F4	Kentsel Peyzaj Birliği Kurulması	A1, A2, A3, U1	F2
Uluslararası düzeyde politikaların geliştirilmesi	A1, A3, M1	F1, F2, F3	Yerel tanıtım faaliyetleri	A1, A2, A3	F2, F3, F4
Ulusal düzeyde politikaların geliştirilmesi	A1, A2	F2, F4	Ulusal düzeyde tanıtım faaliyetleri	A1, A3, M1	F2, F3, F4
Kültürel miras değer analizi geliştirilmesi	A1, A2, A3, A6	F2, F3, F4	Uluslararası düzeyde tanıtım faaliyetleri	A1, M1, U1	F2, F3, F4, F6
Kültürel miras etki analizi geliştirilmesi	A1, A2, M1	F1, F2	Diyalog ve danışma platformu oluşturulması	A1, A2, A3, A6	F2, F3
Kentsel Tasarım ve Planlama Yönetimi	A1, A2, A3, A4	F2	Tarihi Kentler ve Rotalar Ağı Oluşturulması	A1, A2, M1	F1, F2
Koruma Amaçlı İmar Planlarının kültürel peyzaj yaklaşımı ile hazırlanması	A2	F2	Kültür ve turizm amaçlı rotaların oluşturulması	A1, A2, M1	F1, F2
GIS sistemlerinin peyzaj alanı bütününde uygulanması	A2, A4	F1, F2	Ortak altyapı ve donatıların kullanımının planlanması	A1, A2	F2
Fiziksel ve sosyal değer analizi haritaları hazırlanması	A1, A2, A3	F2, F3	Yerel ölçekte ulaşım ağı analizi geliştirilmesi	A1, A2	F2
Kentsel Tasarım Rehberlerinin hazırlanması	A1, A2	F2	Ulusal ölçekte turizm rotaları ağına katılımın gerçekleştirilmesi	A1, A2	F2
Sürdürülebilir Gelişme Yönetimi	A1	F2	Mahalle ve Değer Odaklı Birliklerinin Kurulması	A1, A2, A3, A6	F2, F3
Çevresel etki analizi geliştirilmesi	A2, A3, A4, A5	F1, F2	Temsil araçlarının ve aktörlerin belirlenmesi ve örgütlenme	A1, A2, A3, A6	F2, F3
Çevresel potansiyel analizi geliştirilmesi	A2, A3, A4, A5	F2	Sürekli olarak tanıtım ve yönetim toplantılarının organize edilmesi	A1, A2, A3, A6	F2, F3
Risk analizi geliştirilmesi	A2, A3, A4, A5	F2	Kültürel miras değerleri ile ilgili faaliyet planlaması	A1, A2, A3, A6	F2, F3, F6
Etki ve kırılabilirlik analizi gerçekleştirilmesi	A2, A3, A4, A5	F2			
Kamusal İlişkiler Yönetimi	A1	F2, F3, F4	Teknolojik Katılım Araçlarının Uygulanması	A1, A2	F2, F4
Büyük veri depolanması ve değerlendirilmesi	A1, A2, A4, M1	F1, F2	Yönetime yerel katılımı sağlayan mobil uygulamalar	A1, A2	F2, F4
Akıllı kent sistemlerinin uygulanması	A1, A2, A3, A6	F2, F4	Akıllı kent sistemlerinin uygulanması	A1, A2, A3, A6	F2, F4
Medya yönetim ofisinin kurulması	A1	F2, F4	Medya yönetim ofisinin kurulması	A1	F2, F4

Yönetim Araçları			Finansal Araçlar		
	Aktör	Kaynak		Aktör	Kaynak
Mevcut Yasa ve Yönetmeliklerin Uygulanması	A1, A2, M1	F1, F2	Merkezi Yönetim Finansman Araçları	A1, A2, M1	F1
Mevcut Yasa ve Yönetmeliklerin tanımlanması	A1, A2	F2	Merkezi yönetimden sabit kaynak aktarımı tanımlanması	A1, A2, M1	F1, F2
Merkezi yönetim ile işbirliği ve eşgüdümün sağlanması	A1, A2, M1	F1, F2	Merkezi yönetimden kaynak aktarımının denetlenmesi	A1, A2, M1	F2
Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin İşlerliğinin Sağlanması	A1, A2, M1	F1, F2	Yerel Yönetim Finansman Araçları	A1, A2	F2
Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin hazırlanması	A1, A2	F2	Yerel ölçekte sabit kaynak aktarımı tanımlanması	A1, A2	F2
Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin uygulanması	A1, A2	F2	Yerel ölçekte sabit kaynak aktarımının denetlenmesi	A1, A2	F2
Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin denetlenmesi	A1, A2, A3, A4	F2			
Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların İşlerliğinin Sağlanması	A1, A3, A5, U1	F2, F4, F6	Sivil Toplum Finansman Araçları	A1, A3	F2, F3
Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların hazırlanması	A1, A3, A5, U1	F2, F4, F6	Vakıf sisteminin oluşturulması	A1, A3	F2, F3
Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların uygulanması	A1, A3, A5	F2, F4	STK'ların gelir getirici faaliyetlerinden kaynak aktarımı	A1, A3	F3
Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların denetlenmesi	A1, A3, A5, U1	F2, F4	Bağış gelirleri için kamuoyu oluşturulması	A1, A2, A3, A5	F2, F3, F5
Uluslararası Yönetmelikler ve Uygulamaların İşlerliğinin Sağlanması	A1, A3, M1, U1	F1, F2, F3, F6	Kamu-Özel Sektör İşbirlikleri	A1, A2, A3, A5	F2, F3, F4
Uluslararası Yönetmelikler ve Uygulamaların tanımlanması ve uygulanması	A1, A2, M1	F1, F2	Katılımcı kaynak destekleri sağlanması	A1, A2, A3, A6	F2, F3, F5
Uluslararası kuruluşlar ile işbirliği ve eşgüdümün sağlanması	A1, A3, M1, U1	F1, F2, F3, F6	Kültürel miras değerlerini gözetken gelir getirici girişimlerin sağlanması	A1, A2, A3, A5	F2, F3, F4

Aktörler için kısaltmalar

Yönetim Birimi
A2: Yerel Yönetim
A3: Sivil Toplum Kuruluşları
A4: Kamu Kurumları
A5: Özel Sektör Temsilcileri
A6: Yerel Toplum Temsilcileri
M1: Merkezi Yönetim
U1: Uluslararası Kuruluşlar

Finans kaynakları için kısaltmalar

F1: Merkezi Yönetim Finansmanı
F2: Yerel Yönetim Finansmanı
F3: Sivil Toplum Kuruluşları Finansmanı
F4: Kamu-Özel Sektör İşbirlikleri Sonucu
F5: Katılımcı Kaynak Desteği
F6: Uluslararası Kuruluş Finansmanı

Kaynak: Tez kapsamında hazırlanmıştır.

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için yaklaşım önerisi; aynı düzlemde planlama araçları ve yönetim araçlarının bulunduğu, her iki aracın gerektirdiği eylemlerin katılım araçları ile yürütüldüğü ve finansal araçlar ile buluşarak gerçekleştirildiği toplam dört düzlemde gerçekleştirilebilmektedir. Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için önerilen araçların alt başlıkları olarak gösterilen bu düzlemlerin bütçe ve sorumlu/ilgili aktörleri detaylı olarak tablo Tablo 5.2’de “Aktör” ve “Kaynak” başlıkları ile gösterilmiştir.

Türkiye’deki önceki koruma çalışmalarından edinilen tecrübeler göstermektedir ki yasal olarak tanımlanmamış ve mevzuatta bulunmayan koruma eylemlerinin sonuca ulaşma şansı bulunmamaktadır. Bu nedenle, tez çalışması kapsamında, kültürel mirasın korunması konusunda sadece akademik bilimsel çalışmalara fayda sağlamak amacı ile değil aynı zamanda uygulamaya dönük olarak Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı Yaklaşımı önerisi sunulmuştur. Kültürel mirasın bir peyzaj olarak ele alınması gerektiği düşüncesini yansıtan bu araç önerileri, kent zaman içinde değiştikçe ve geliştikçe sürekli olarak uyarlanabilecektir.

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşım önerisinin gelişiminde peyzajın bir unsuru olarak “çok katmanlı sosyal değer” esas alınmıştır (Angrisano, ve diğerleri, 2016). Bir varlığın “çok katmanlı sosyal değeri”, peyzaj içerisinde bulunan farklı ekonomik değerlerin ve bu varlığın belirli bir sosyal / kültürel / kurumsal bağlamdaki rolüyle ilgili bilgidен çıkarılabilecek gerçek değerinin bir birleşimi olarak tanımlanabilir ve bu değer yalnızca bir ekonomik talebin ihtiyaçlarını karşılanması için değil, aynı zamanda mevcut, olası ve gelecekteki kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayan, zaman ve mekânla ilişkili tanımlanacak olan benzersiz, estetik / sanatsal nitelikler içermelidir (s. 169).

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşım önerisinin, kültürel miras değerlerini koruyan, kentsel gelişmeyi sağlayan, bütüncül ve geniş katılımlı bir şekilde uygulanabilmesi için;

- Koruma kavramı bütüncül olarak, fiziki ve sosyal dokunun tüm bileşenleri ile birlikte ele alınmalıdır.

- Kültürel mirasın korunmasında tüm aktörleri ve sorumluluklarını tanımlayan, farklı değer katmanlarını bir arada ele alan, yere özgü yönetim anlayışı geçerli olmalıdır.
- Korunmaya konu olan alanın karakteri alanın fiziki bileşenleri olan morfoloji, tipoloji ve topolojinin çözümlenmesi ile anlaşılabilir ve koruma eylemleri bu anlayış çerçevesinde ele alınmalıdır.
- Kültürel mirasın korunmasında yenilikçi bütüncül bir politika olarak Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı, korumaya konu olan alanın tüm bileşenleri ile ele alınmasını tavsiye etmektedir. Sadece kültürel değerler (doğal veya insan yapımı) veya somut olmayan değerler ayrı ayrı değil, kültürel değerlerin alanın karakterini oluşturan tüm fiziki, sosyal ve kültürel bileşenler ile birlikte, tanımlanmış olan 'peyzaj' içerisinde ele alınmalıdır.

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için yaklaşım önerisinde aktörler plan kapsamında aldıkları rollere göre gruplanmışlardır ve aktörlerin hiyerarşik olarak bir ilişkileri bulunmamaktadır. Her bir kültürel miras alanı için aktörleri değerlendirmekte kullanılacak liste hazırlamak mümkündür. Hazırlanan listedeki gruplarda yer alan tüm aktörlerin katılımı ve temsiliyeti sağlayabilecek kapasitede olması gerekmektedir. Ayrıca bu listede aktörlerin katılım düzeylerine ve plan kapsamında kurulan ilişkinin biçimine de yer verilmelidir. Ancak katılımı sağlanan aktörlerin niceliksel olarak yüksek olmasının yüksek niteliği sağlamayacağı açıktır.

Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımı ile tavsiye edilen kavramların alan yönetim planı sürecinde yeniden değerlendirilmesi ile önerilmiş olan Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için Yaklaşım önerisi, Tarihi Kentsel Peyzaj alanlarının yönetim mekanizmaları için oluşturulmuştur ve her alanın kendi karakterine uygun olarak geliştirilebilmesi için esnek yapıdadır.

Türkiye'de kentsel alanlarda kültürel mirasın korunması için üretilmiş ve üretilecek olan alan yönetim planlarının Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için Yaklaşım önerisi kapsamında yeniden ele alınması ile kültürel mirasın korunmasında bilimsel ve pratik fayda sağlanabileceği düşünülmektedir.

6 SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışması kapsamında geliştirilen Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için Yaklaşım önerisi, Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının kültürel mirasın korunması çalışmalarında getirmiş olduğu yenilikçi bakış açısı doğrultusunda; mekânın ruhunu yansıtabilecek, fiziki değerler kadar sosyal ve kültürel değerlerin de gözetildiği, tarihi kentlerin gelişmesini destekleyen ve sahip oldukları potansiyeli tarihi kentte yaşamakta olan toplumların gündelik yaşamlarına olumlu etki edecek şekilde hem fiziki hem de sosyal dokuyu korumanın bir parçası haline getiren bir yaklaşım ile hazırlanmıştır.

Önerilen planın başlıklarından planlama araçları;

Kültürel Miras Yönetimi; uluslararası düzeyde kültürel mirasın korunması için geliştirilmiş olan güncel politikaların alana uyarlanarak geliştirilmesi, ulusal düzeyde mevcut koruma yaklaşımlarının ve alandaki potansiyellerin ortaya konulması ile yerel koruma politikalarının geliştirilmesi, kültürel mirasın korunma yöntemlerinin ve kentsel gelişmeyi destekleyecek potansiyelinin tespit edilebilmesi için kültürel miras değer analizi geliştirilmesi, kültürel mirasın korunması için yürütülecek olan faaliyetlerin fiziki ve sosyal etkilerinin müdahaleden önce analiz edilerek değerlendirilebilmesi için kültürel miras etki analizi geliştirilmesi başlıklarını kapsamaktadır. Kültürel Miras Yönetimi, alan bütünü oluşturulan peyzaj için koruma yaklaşımını ortaya koyabilmek, mevcut koruma politikalarının yerelde uygulanabilirliğini sağlamak ve yürütülecek koruma faaliyetlerinin her aşamada değerlendirilerek analizini yapmak için Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi tarafından yürütülecektir.

Kentsel Tasarım ve Planlama Yönetimi; alanda planlanan veya uygulanmakta olan Koruma Amaçlı İmar Planlarının, peyzaj ölçeğinde yeniden ele alınan koruma yaklaşımları ile tekrar gözden geçirilerek revize edilmesi veya hazırlanması, alanda mevcut tüm coğrafi, morfolojik, topolojik ve tipolojik verilerin karşılaştırılabilir

katmanlar halinde tespit edilerek GIS sistemleri ile kullanılması, fiziksel ve sosyal değer analizlerinin haritalanması ile analiz edilmesi, fiziksel gelişmenin kültürel değerler korunurken sağlanabilmesi için kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanması başlıklarını kapsamaktadır. Kentsel Tasarım ve Planlama Yönetimi, Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları gibi yerel aktörler tarafından bir arada sorumluluk taşıyarak yürütülecektir.

Sürdürülebilir Gelişme Yönetimi; kentsel gelişmelerin ve korumaya dönük eylemlerin çevreye olan etkilerini değerlendirmek ve doğal ve insan yapımı kaynakların akıllı kullanımının sağlanabilmesi amacı ile çevresel etki analizi geliştirilmesi, mevcut potansiyellerin kullanabilmesi amacı ile çevresel potansiyel analizi geliştirilmesi, doğal ve insan kaynaklı risklerin önlenmesi, bu risklere karşı gerekli tedbirlerin alınabilmesi ve risk/maliyet karşılaştırılmasının yapılabilmesi için risk analizi geliştirilmesi, kentsel ölçekte sürdürülmekte olan yatırım ve eylemlerde etki ve kırılganlık analizi gerçekleştirilmesi başlıklarını kapsamaktadır. Sürdürülebilir Gelişme Yönetimi, yürütülecek koruma faaliyetlerinin her aşamasında sürdürülebilirlik açısından değerlendirilerek analizini yapacak şekilde Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi tarafından yürütülecektir.

Kamusal İlişkiler Yönetimi; toplumun her kesimi ile olan ilişkilerin sağlanması ve yürütülmesi, her düzeyde veri akışının sağlanması ve değerlendirilmesi ve başta koruma çalışmaları olmak üzere yerel yönetim tarafından gerçekleştirilecek her türlü faaliyetin bilgi aktarımı için veri (big data) depolanması ve değerlendirilmesi, hem katılımın sağlanması hem de altyapı ve üstyapı yatırımlarının kontrollü ve planlı bir şekilde yürütülebilmesi için akıllı kent sistemlerinin uygulanması, toplumun ve yönetim birimlerinin her düzeyde iletişimini sağlamak ve tanıtım/görünürlük faaliyetlerinin organize edilebilmesi için medya yönetim ofisinin kurulması başlıklarını kapsamaktadır. Kamusal İlişkiler Yönetimi, alan ölçeğinde ilişki yönetimi olmasından dolayı Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi tarafından yürütülecektir.

Önerilen planın başlıklarından bir diğeri olan yönetim araçları aşağıdaki alt başlıklarda uygulanacaktır;

Mevcut Yasa ve Yönetmeliklerin Uygulanması; korumaya konu olan alanda uygulanması zorunlu olan yasa ve yönetmeliklerin uygulanabilmesi için öncelikle tanımlanması, ardından uygulama ve denetimin sağlanabilmesi için eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Mevcut Yasa ve Yönetmeliklerin Uygulanması, merkezi yönetimin denetiminde yerel uygulayıcı aktörler olan Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi ve yerel yönetim tarafından yürütülecektir.

Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin İşlerliğinin Sağlanması; mevcut yasa ve yönetmelikler çerçevesinde, korumaya konu olan alanın özel statüsünde gerekli görülen yönetmeliklerin hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesi eylemlerini kapsamaktadır. Kentsel Peyzaja Özel Yönetmeliklerin İşlerliğinin Sağlanması, merkezi yönetimin danışmanlığında yerel uygulayıcı aktörler olan Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi ve yerel yönetim tarafından yürütülecek ve kamu kurumları tarafından denetlenecektir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların İşlerliğinin Sağlanması; özellikle korumaya konu olan alandaki somut olmayan kültürel miras değerlerinin ortaya çıkarılabilmesi, mevcut değerleri korunurken aynı zamanda taşıdıkları potansiyelin kullanılabilmesi için özel eylem/kural tanımları hazırlanabilmesi, uygulanması ve denetlenmesi eylemlerini kapsamaktadır. Somut olmayan mirasın tanımlanmasında uluslararası kuruluşların da rolü olması nedeni ile Somut Olmayan Kültürel Mirasa Özel Tanımların İşlerliğinin Sağlanması geniş aktör katılımını gerektirmektedir. Alanın korunmasında rol alan tüm paydaşların katılımı ile gerçekleştirilecektir.

Uluslararası Yönetmelikler ve Uygulamaların İşlerliğinin Sağlanması; uluslararası yönetmelikler ve uygulamalar, kültürel mirasın korunmasında somut olmayan yaptırım gücü yüksek etkidir. Koruma eylemlerinin kabul görmesi, yaygınlaştırılması ve uygulamasında eşgüdümün sağlanabilmesi için tanımlanmaları ve uygulama planlarının yapılması gerekmektedir. Bu konuda uluslararası kuruluşların önemli rolü olması nedeni ile Uluslararası Yönetmelikler ve Uygulamaların İşlerliğinin Sağlanması geniş aktör katılımını gerektirmektedir. Alanın korunmasında rol alan tüm paydaşların katılımı ile gerçekleştirilecektir.

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için önerilen planlama ve yönetim araçları bir arada işlerliğe geçtikten sonra bir diğer düzlem olan katılım araçları ile birlikte değerlendirilerek uygulanmalıdır. Katılım araçları aşağıda belirtilen alt başlıklarda uygulanabilecektir;

Kentsel Peyzaj Birliği Kurulması; korumaya konu olan alanın içinde bulunduğu peyzaj, benzer niteliklerin gruplanabildiği bir peyzajlar bütünü şeklinde tanımlanmalı ve coğrafi veya kavramsal ortaklık kurulan bu peyzajlar Kentsel Peyzaj Birliği olarak tanımlanmalıdır. Kurulacak olan birlikler, kavramsal olarak bütüncül bir ilişkiler ağını oluşturacak, bu ağ içerisindeki planlanan ve uygulanan koruma eylemlerinde çarpan etkisini sağlayacaktır. Kuvvetli çarpan etkisi, korumanın sürdürülebilir olmasını, mevcut potansiyellerin (fiziki altyapı ve üstyapı, sosyal birliktelikler, etkili koruma yaklaşımları, vs.) etkin kullanımını da sağlayacaktır. Düşük yönetim kapasitesine sahip birimlerin bir arada hareket edebilme kabiliyetlerinin artması ile etkin yönetim ve daha güçlü tanıtım mümkün olacaktır. Kurulacak olan birliğin çatısı altında diyalog ve danışma platformu oluşturularak farklı kültürel ve sosyal grupların bir araya gelmesi ve güçlü bir iletişim kurması sağlanacaktır.

Tarihi Kentler ve Rotalar Ağı Oluşturulması; kültür ve turizm amaçlı rotaların oluşturulması, oluşturulacak ağ içerisinde bulunan potansiyellerin (altyapı, üstyapı donatıları, ulaşım ağları, toplu ulaşım donatıları, vs.) ortak kullanımının sağlanması, ulusal ve uluslararası ölçekte tanımlanmış paydaş odaklarına katılımın sağlanarak tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesini kapsamaktadır. 2008 yılında ICOMOS tarafından önerilen ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü bu çalışma için belirleyici prensipleri oluşturmaktadır.

Mahalle ve Değer Odaklı Birliklerin Kurulması; katılımın her düzeyde ve etkin bir biçimde karar alma sürecine dâhil edilebilmesi için temsiliyetin sağlanabilmesi gerekmektedir. Bireysel olarak yerel yönetimde karar alma süreçlerine katılım güçlü bir şekilde sağlanamamaktadır. Yaşanılan yer veya önemsenen değer odaklı kurulacak olan birliklerin karar alma sürecindeki temsiliyet etkisi daha güçlü olacaktır. Aynı zamanda birliklerin kurulması ile, temsil araçlarının ve aktörlerin belirlenmesi, sürekli tanıtım ve yönetim toplantılarının düzenlenmesi, kültürel miras değerlerinin

korunması ve geliştirilmesi ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi de mümkün olacaktır.

Teknolojik Katılım Araçlarının Uygulanması; günümüzde mobil araçlarda internet kullanımının artması ile anlık iletişim ve bireylerin kendini ifade edebilme olasılıkları artmıştır. Kentsel ölçekteki örgütlenmelerde hızlı ve etkin iletişim olanaklarının kullanılması katılımın etkisini de arttırmaktadır. Yönetime yerel katılımı sağlayan mobil uygulamaların kullanımı, akıllı kent sistemlerinin uygulanması katılımı ve katılımın işlevliliğini arttırmak için bu kapsamda ele alınmalıdır.

Her düzeyde katılımın sağlandığı planlama ve yönetim araçları aracılığı ile gerçekleştirilen eylemler ancak doğru finansal araçların kullanımı ile gerçekleştirilebilecektir. Finansal araçlar aşağıda belirtilen alt başlıklarda ele alınmaktadır;

Merkezi Yönetim Finansal Araçları; merkezi yönetimin kontrolünde olan kaynaklardan bütçede tanımlı sabit kaynağın alanın yönetiminde kullanılmak üzere yerel yönetim aracılığı ile aktarılmasıdır. Sabit olmayan kaynaklar doğrudan eylemlere yönelik olarak da aktarılabilir ancak bu yönetim planı içerisinde tanımlı bir finans kaynağı olarak kullanılamamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden Alan Yönetim Başkanlıkları için özel bir bütçe tanımlanması gerekmektedir. Bu bütçe, alanların kapasitesine, sürdürülen faaliyetlere ve faaliyetlerin uygulanma durumlarına göre belirlenerek Alan Başkanlıkları kullanımına aktarılabilir. Ayrıca aktarılan kaynakların aktarım ve kullanımının denetlenmesi gerekmektedir. Kaynağın kullanım yetkisi Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Biriminde olacak şekilde yerel yönetim ve kamu kurumları tarafından denetlenmesi sağlanacaktır.

Yerel Yönetim Finansman Araçları; Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Yaklaşımı önerisinde en önemli finansal araç olan yerel yönetim finansmanı, dolaylı ve doğrudan gelirlerden tanımlanacak bir oranın tespit edilerek sadece Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi yönetiminde kullanılması için ayrılması ile oluşturulacaktır. Yerel yönetimler tarafından 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu (URL-21, 2019) uyarınca toplanmakta olan Emlak Vergilerinin belirli bir kısmı ve Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair

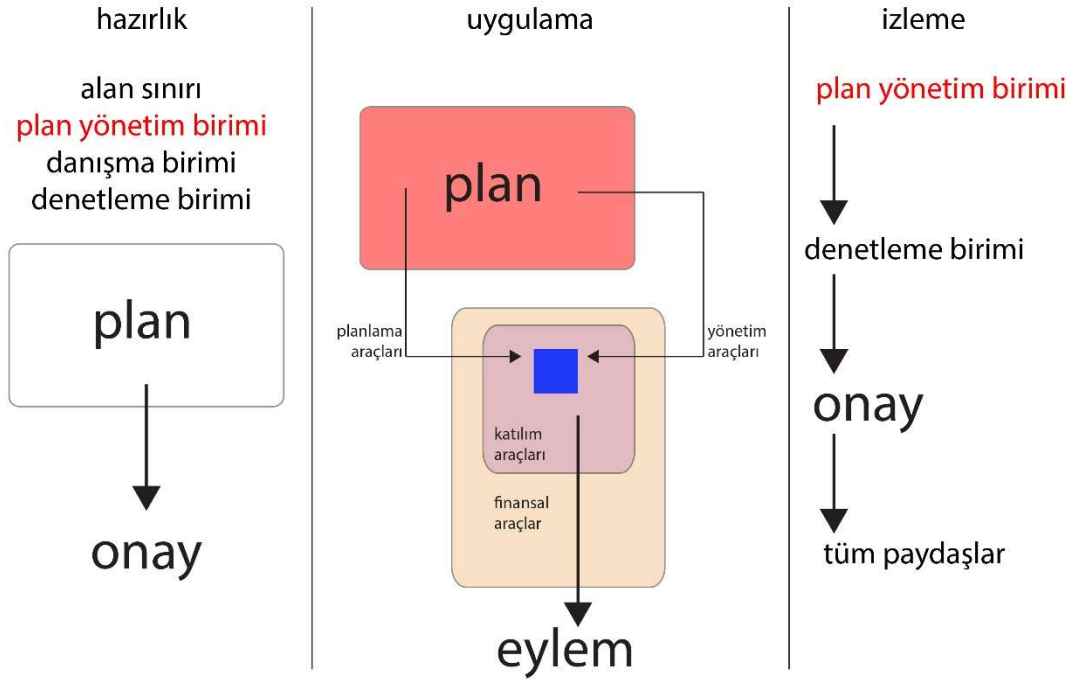
Yönetmelik (URL-22, 2015) uyarınca toplanmakta olan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payı, yerel yönetimlerin Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Birimi kullanımına aktarabilecekleri yerel kaynaklardır. Kaynağın kullanım yetkisi Bütünleşik Kentsel Peyzaj Planı Yönetim Biriminde olacak şekilde yerel yönetim ve kamu kurumları tarafından denetlenmesi sağlanacaktır.

Sivil Toplum Finansman Araçları; kültürel mirasın korunması konusunda farklı motivasyonlar ile faaliyet gösteren STK'ların yapacakları bağışlar ve aynı yardımların vakıf sistemi içerisinde değerlendirilmesi sürekli akarın sağlanarak koruma faaliyetlerinin sürekliliğine olanak verecektir. Ayrıca, STK'ların kültürel miras odaklı gelir getirici faaliyetlerinden oluşan gelirler de yine STK finansman aracı olarak değerlendirilebilecektir. STK'ların kültürel mirasın korunması odaklı bağış toplayabilmesi için kamuoyu oluşturma ve bağış toplama faaliyeti yürütmesi de bu başlık kapsamındadır.

Kamu-Özel Sektör İşbirlikleri; kültürel miras değerlerinin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilebileceği işbirliklerinin kurularak koruma ve tanıtım faaliyetlerini de destekleyen girişimlerin sağlanmasını kapsamaktadır. Proje odaklı yürütülebilecek işbirlikleri olduğu gibi sürekliliğin sağlanabilmesi amacı ile STK+Kamu+Özel Sektör birliktelikleri ile kurulacak devamlı işbirlikleri de bu kapsamda ele alınabilecektir. Ayrıca miktarı ve süresi tanımlanamayan ancak kültürel mirasın korunmasında bilincin arttırılmasında da etkili olarak kullanılacak katılımcı kaynak destekleri de bu kapsamda değerlendirilebilecektir.

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için yaklaşım önerisi, koruma eylemlerinin belirlenmesinde planlama araçlarının ve yönetim araçlarının kullanılması ile başlamaktadır. Katılım araçlarının değerlendirilmesi ile uygulanabilir hale gelen eylemler finansal araçların tanımlanması ile gerçekleştirilmektedir (Tablo 6.1). Türkiye'de uygulanmakta olan alan yönetim planlarının hazırlık, uygulama ve izleme süreçlerinde takip edilen yöntemin geliştirilmesi ile hazırlanmış olan bu safhalarda her süreç için sorumlu ve finans kaynağı tanımı yapılmıştır.

Tablo 6.1 Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı Uygulama Safhaları

Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı için yaklaşım önerisinde belirtilen aktörlerin ve finans kaynaklarının seçimi mevcut alan yönetim planlarının uygulama süreçlerinin incelenmesi sonucu yapılmıştır. 2012 yılında onaylanan Aphrodisias Alan Yönetim Planı (Karaman, A., vd., 2014) kapsamında hazırlanan “paydaş değerlendirme formu” (s. 8), yönetim planlarında katılım planlaması için öncelikli olarak yapılması gereken bir çalışmadır (Tablo 6.2).

Tablo 6.2 Paydaş Değerlendirme Formu

	Paydaş İle Korunan Alan Arasındaki İlişkinin Özelliği	İşbirliği için Fırsatlar ve Olumlu Yönler	Dikkat Gerektiren Konular
Merkezi Hükümet	Yetkili idare	Ulusal ve uluslar arası sözleşmeler çerçevesinde alana verilen destek	Birimler arası koordinasyonun sağlanması
Taşra Teşkilatları	Yereldeki yetkili idare	Alan Yönetimi kapsamında kendi rollerinin belirlenmesi	Birimler arası koordinasyonun sağlanması
Katma Bütçeli Kuruluşlar	Proje yatırımları	Kolaylaştırıcı altyapı desteği	Proje yatırımlarının alanla olan ilişkisi
Özel Statülü Kuruluşlar	Teknik destek programları	Kentsel ve bölgesel hizmet	Bütçenin kullanılması
Yerel Yönetim	Yereldeki yetkili idare	Kentsel servislerin sağlanması, yerel örgütlenme fırsatı	Servislerin sağlanmasında ekonomik, toplumsal ve çevresel gelişmenin bütün olarak dikkate alınması
Danışma Kurulları	Bilimsel destek	Sürecin izlenmesi ve değerlendirilmesi	Katılımcı bir yönetim süreci
Alanın Çevresinde ve Yakınında Yaşayan Halk	Kullanıcı ve yardımcı	Alanı sahiplenmesi, korunması ve geliştirmesi	Bilinçlendirme ve farkındalık sağlanması
Bölgesel ve Ulusal Nüfus	Ziyaretçi	Yerel ekonomiye katkı	Bilinçlendirme ve farkındalık sağlanması
Uluslararası Topluluklar	Yönlendirici	Alanın korunmasına yönelik ilkelerin belirlenmesi	İlişkilerin sürekliliğinin sağlanması
STK'lar	Destekçi	Alanın korunması ve geliştirilmesi için kaynak temini	Karar süreçlerinde yer alınması
Okullar, Üniversiteler, Müzeler, Araştırma Kurumları	Bilimsel destek ve kaynak geliştirici	Bilimsel çalışma, bilimsel - sanatsal ürün ve faaliyet desteği	Alanla ilgili bilimsel çalışmaların yönlendirilmesi
Özel Sektör Kuruluşları	Yatırımcı, destekçi ve düzenleyici	Alandaki ekonomik gelişmelerin sağlanması	Alana özgü yatırımların gerçekleştirilmesi
Medya	İletişim ve etkileşim desteği	Alanın tanıtılması ve kamuoyu oluşturulması	Alana özel dijital ve basılı yayın
Bağışta Bulunan Kuruluşlar	Kaynak geliştirici ve destekçi	Alanın korunması ve geliştirilmesi için kaynak temini	Destek mekanizması yaygınlaştırılması ve kurum-sallaştırılması

Kaynak: (Karaman, A., vd., 2014, s. 8)

Alan yönetim planları ve Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile birlikte tez kapsamında önerilen Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşımı, önceki bölümlerde ortaya konmuş olan değerlendirme kriterleri ışığında değerlendirilmesi sonucunda (Tablo 6.3) bu üç yaklaşımın birbirleri ile ilişkili olarak gelişimi görülebilmektedir.

Tablo 6.3 Alan Yönetim Planı, Tarihi Kentsel Peyzaj ve Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşım önerisinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi

	Alan Yönetim Planı	Tarihi Kentsel Peyzaj	Bütünleşik Kentsel Peyzaj Yönetim Planı
Alan Sınırları	Mevzuata bağlı olarak, sit sınırlarına göre, dar etkileşim alanı	Yerel değerlerin ilişki ağlarına bağlı olarak, somut olmayan verilere göre, çok geniş etkileşim alanı	Bölgesel ilişki ağlarına bağlı olarak, yasal dayanaklara göre alan sınırı, ilişki ağlarına göre geniş etkileşim alanı
Vizyon	Plan düzeyinde koruma ve gelişme yaklaşımı açıklaması, yerel düzeyde	Politika olarak koruma ve gelişme yaklaşımı açıklaması, bölgesel düzeyde	Politika düzeyinde geliştirilen koruma ve gelişme yaklaşımının uygulanma stratejilerinin açıklanması, bölgesel düzeyde
Değerler	Çok katmanlı olarak alanın üstün evrensel değeri, bütünselliği, özgünlüğü ve doğal, kültürel, sosyal, ekonomik değerler	Çok katmanlı olarak alanda bulunan tüm paydaşlara özgü değerler, somut ve somut olmayan değer ilişkileri	Çok katmanlı olarak alanda bulunan tüm paydaşlara özgü değerler, somut ve somut olmayan değer ilişkileri, değer olarak gelişme potansiyeli
Sürdürülebilirlik	Koruma ve gelişmenin sürdürülebilirliği, çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik planlaması	Koruma, gelişme ve katılımın sürdürülebilirliği, çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik planlaması	Koruma, gelişme ve katılımın sürdürülebilirliği, çevresel, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik planlaması
Koruma	Alandaki tüm varlıkların korunması için yaptırım gücü bulunan araçlar, mevzuat tanımlanmış koruma yaklaşımı	Alandaki tüm değerlerin korunması için kültürel politikalar geliştirilmesi, değerlerin ön planda olduğu koruma anlayışı	Alandaki tüm değerlerin korunması için kültürel politikaların, yerel paydaşlar tarafından, sosyoekonomik gelişme gözetilerek, mevzuata dayalı geliştirilmesi
Eğitim	Şimdiki ve gelecek nesiller için bilinç oluşturmaya sağlayacak yerel, ulusal ve uluslararası eğitim faaliyetleri	Ulusal eğitim politikası olarak çok katmanlı değerlerin toplumsal kültür halinde yerleştirilmesi anlayışı	Ulusal eğitim politikası olarak çok katmanlı değerlerin toplumsal kültür halinde yerleştirilmesi için bölgesel faaliyetler yapılması, uluslararası işbirlikleri kurulması
Katılım	Alan ile ilgili tüm paydaşlar için iletişim, katılım düzeyleri, katılım araçları ve yöntemlerinin belirlenmiş olduğu katılım planlaması	Mevcut paydaşların farkındalığını arttıracak, bölgesel yeni paydaşlar oluşturacak, geniş ve etkili katılım anlayışı	Mevcut paydaşların örgütlü hale gelmesini, bölgesel ölçekte yeni paydaşlar oluşturulmasını sağlayacak birlikteliklerin kurulması ve işbirliklerinin sağlanması, geniş ve etkili katılım anlayışı
Yönetişim	İlgili kurum ve kuruluşların tanımlandığı, sorumluların, sorumlulukların ve entegrasyonun belirlendiği yönetim planı	Mevcut yönetim araçlarının tanımlanması, farkındalığın artırılması, bölgesel işbirliklerinin sağlanması	Mevcut yönetim araçlarının entegrasyonunun sağlanması, katılıma dayalı yaptırım gücüne sahip (STK) yönetim araçlarının desteklenmesi, bölgesel işbirlikleri ile yenilikçi yönetim araçlarının geliştirilmesi
Gelişme Potansiyeli	Alan ile ilgili mekânsal, ekonomik ve sosyal gelişme için stratejileri belirlenerek uygulanması	Alanın sahip olduğu kültürel değerlerin, sosyal ve ekonomik kalkınma için yarattığı potansiyelin tanımlanması, gelişme odaklı koruma politikası	Alanın sahip olduğu kültürel değerlerin, sosyal ve ekonomik kalkınma için yarattığı potansiyelin tanımlanması, gelişme odaklı koruma politikası bağlamında faaliyetlerin uygulanması
İzlenebilirlik	Alan yönetim planının yıllık ve 5 yıllık izleme, gözden geçirme ve revizyon çalışmalarının tanımlanması	Koruma ve gelişmenin birlikte ele alındığı politikanın yerel ve bölgesel ölçekte kabul edilmesi ile tüm paydaşların etkin rol aldığı izleme ve revizyon anlayışı	Tüm paydaşların etkin rol aldığı izleme ve revizyon anlayışı için izlenebilir yönetim araçlarının uygulanması ve iletişimin sağlanması

Türkiye’de uygulanmakta olan alan yönetim planları mevzuatta tanımlanmış olan yöntemler ile hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Ancak sürecin tümü, edinilen deneyimlere göre yorumlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu nedenle, bütüncül koruma sağlanabilmesi için tüm yönetim sürecini tanımlayan, yenilikçi bir bakış açısı getiren ve tüm unsurların bir arada değerlendirilen bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Tarihi Kentsel Peyzaj yaklaşımının getirmiş olduğu bütüncül, katılımcı anlayış, alan yönetim planlarının hazırlık, uygulama ve izleme aşamalarında ihtiyaç duyulan politika olarak tanımlanabilmektedir.

Kültürel mirasın korunması çalışmalarında uluslararası düzeyde kabul görmüş uygulamaların Türkiye’de uygulanması ile alan yönetim planı çalışmaları ulusal mevzuatta yerini bulmuş ve uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de onaylı alan yönetim planlarının incelenmesinde, kentsel peyzaj içerisinde yer alan üstün evrensel değere sahip miras alanlarının yönetiminde çok katmanlı değer algısının ve ilgili paydaşların sayıca fazla olmasının getirdiği zorluklar ile bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyulmuştur. Kültürel mirasın korunmasında peyzaj kavramı ile kapsayıcı, bütünlük ve katılımcı bakış açısını tarif eden Tarihi Kentsel Peyzaj kavramının, alan yönetim planlarının hazırlık ve uygulama aşamalarında ihtiyaç duyulan vizyonu sunabileceği görülmektedir. Tarihi Kentsel Peyzaj bağlamında ele alınarak hazırlanacak olan alan yönetim planlarının uygulanabilir hale getirilmesi için tez kapsamında Bütünlük Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşımı önerilmiştir. Mevcut uluslararası ve ulusal düzeydeki yönetim araçlarının değerlendirilmesi sonucunda yenilikçi bir yönetim aracı olarak önerilen Bütünlük Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşımı, alan yönetim çalışmalarının bölgesel boyutta, çok katmanlı değer algısına sahip ve geniş katılımlı olarak yapılabilmesi için olanak yaratabilecektir.

Tez çalışması kapsamında; kentsel dokuda bulunan kültürel peyzaj alanlarının yönetim aracı olarak alan yönetim planları için, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi amacı ile geniş kapsamlı, katılım odaklı, bütünlük strateji yaklaşımı tanımlayan Tarihi Kentsel Peyzaj kavramı ile ele alınan yenilikçi bir alan yönetim planı yaklaşımı olarak Bütünlük Kentsel Peyzaj Yönetim Planı yaklaşımının önerilebileceği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (11. Baskı b.). İstanbul: YEM Yayın.
- Akan Mimarlık. (2013). *Bursa (Hanlar Bölgesi & Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018)*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.
- Angrisano, M., Biancamano, P., Bosone, M., Carone, P., Daldanise, G., Rosa, F., . . . Ragozino, S. (2016). Towards Operationalizing UNESCO Recommendations on "Historic Urban Landscape": A Position Paper. *AESTIMUM* 69, 165-210.
- Bandarin, F., & Oers, R. v. (2012). *The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century*. Oxford: Wiley&Blackwell Publishing.
- Barassi, S. (2007, Autumn). The Modern Cult of Replicas: A Rieglian Analysis of Values in Replication. *Tate Papers*(8). Mayıs 25, 2019 tarihinde <https://www.tate.org.uk/research/publications/tate-papers/08/the-modern-cult-of-replicas-a-rieglian-analysis-of-values-in-replication> adresinden alındı
- Batiste, M., & Bolla, G. (2005). *The Invention of "World Heritage"*. Paris: Association of Former Unesco Staff Members/Association des anciens fonctionnaires de l'Unesco (AAFU), History Club/Club Histoire. Mayıs 25, 2019 tarihinde <http://docplayer.net/17244421-The-invention-of-world-heritage.html> adresinden alındı
- BİMTAŞ. (2011). *İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Binan, C. (1999). *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi.
- Boito, C. (2018 [1893]). *Korumak mı, Restore Etmek mi?* (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Britannica, E. (2002). *World Heritage site*. Encyclopaedia Britannica Online: <https://www.britannica.com/topic/World-Heritage-site> adresinden alındı
- Ceylan, E. (2015). Anıt Değerlerinde Dönüşüm: Alois Reigl ve Modern Anıt Kültü Üzerine. A. Reigl içinde, *Modern Anıt Kültü: Doğası ve Kökeni* (s. 7-46). İstanbul: Daimon Yayınları.
- Çelik, Z. (2018, Mayıs 21). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul. [istanbul.net: https://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/yazilar/19-yuzyilda-osmanli-baskenti-degisen-istanbul-3/21/1](https://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/yazilar/19-yuzyilda-osmanli-baskenti-degisen-istanbul-3/21/1) adresinden alındı
- Dinçer, İ. (2015). Tarihi Kent Mekanlarının Yenileme Yasası ve Yenileme Projeleriyle İmtihanı. Z. Ahunbay, İ. Dinçer, & Ç. Şahin içinde, *Neoliberal kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray* (s. 183-204). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dinçer, İ., & Enlil, Z. (2016). A Reading of Istanbul's Protected Sites Through the Lenses of Cultural Landscapes and Historic Urban Landscapes. Z. Ahunbay, D. Mazlum, & Z. Eres içinde, *Conservation of Cultural Heritage in Turkey* (s. 29-46). İstanbul: ICOMOS Turkey.

- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2019, 10 15). *Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi*. E-kitap kütüphanesi:
<http://www3.milliparklar.gov.tr/kitap/66/66.pdf> adresinden alındı
- Ekinci, Y. (2010, Temmuz 22). *Kentsel Korumada Yönetimsel Boyut: Alan Yönetimi*. Mayıs 25, 2019 tarihinde World Heritage Turkey:
<http://www.worldheritageturkey.com/site/media/cultural%20area%20management-1.pdf> adresinden alındı
- Ekinci, Y. (2017). *Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı*. İzmir: Bergama Belediyesi.
- Erbey, D. (2016, Mayıs). An Evaluation of the Applicability of Management Plans with Public Participation. *İdealkent*(19), 428-443.
- Erbey, D. (2018). Tarihi, Kültürel Ve Doğal Değerlerin Korunması Ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı. *PLANLAMA*, 281-300.
- Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci*. Ankara: Ortadoğu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erder, C. (1977, Güz). Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3(2), s. 167-190. Mayıs 22, 2019 tarihinde http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1977/cilt03/sayi_2/167-190.pdf adresinden alındı
- Fairclough, G. (2003). Cultural Landscape, Sustainability, and Living with Change? US/ICOMOS içinde, *Sustainable Approaches to the Conservation of the Built Environment* (s. 23-46). Los Angeles, California: Getty Publications .
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites* (ikinci b.). Rome: ICCROM. Mayıs 22, 2019 tarihinde https://www.iccom.org/sites/default/files/2018-02/1998_feilden_management_guidelines_eng_70071_light_0.pdf adresinden alındı
- Fowler, P. J. (2002). World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002. *World Heritage Papers* 6, 21-64.
- Ginzarly, M., Houbart, C., & Teller, J. (2018, Kasım 29). The Historic Urban Landscape Approach to Urban Management: A Systematic Review. *International Journal of Heritage Studies*, 1-41. doi:10.1080/13527258.2018.1552615
- ICOMOS. (1964). International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964). Mayıs 25, 2019 tarihinde https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (1987). Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter 1987). Mayıs 25, 2019 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0627717001536681570.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (1990). Charter for the Protection and Management of the Archeological Heritage (1990). Mayıs 25, 2019 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0574331001536913919.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (1994). The Nara Document on Authenticity. Mayıs 20, 2019 tarihinde <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> adresinden alındı

- ICOMOS. (2008). The Icomos Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites/Charte ICOMOS Pour l'interpretation et la presentation des sites culturels patrimoniaux. Mayıs 25, 2019 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0066198001536912401.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (2011). The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas/Principes de la Valette pour la sauvegarde et la gestion des villes et ensembles urbains historiques. Mayıs 25, 2019 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0593034001536912260.pdf adresinden alındı
- ICOMOS. (2013). *The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance*. Mayıs 22, 2019 tarihinde <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> adresinden alındı
- ICOMOS. (2014). İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj (Heritage and Landscape as Human Values) hakkında Floransa Bildirgesi. Mayıs 25, 2019 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf adresinden alındı
- İkarya Danışmanlık. (2013). *Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Jokilehto, J. (2014). UNESCO Recommendation on Historic Urban Landscape. *HUL Dimensions: The Historic Urban Landscape Recommendation from the Proposal to the Implementation*. İstanbul: MSGSÜ Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Kamacı, E. (2014). 2863 Sayılı KTVKK'nın Uluslararası Yasal Düzenlemeler Bağlamında Değerlendirilmesi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 31(2), s. 1-23. doi:<http://dx.doi.org/10.4305/metu.jfa.2014.2.1>
- Karaman, A. (1992). *Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Atölyesi Ders Notları*. İstanbul: MSÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
- Karaman, A. (2012). Reading the Historical Urban Landscape of İstanbul. *Paesaggio Urbano Storico: Le Strategie e Le Azioni Della Nuova Raccomandazione UNESCO* (s. 1-12). Roma: Sapienza Università di Roma.
- Karaman, A. (2014). Threats on the Historical Urban Landscape of İstanbul. *HUL Dimensions: The Historic Urban Landscape Recommendation from the Proposal to the Implementation*. İstanbul: MSGSÜ Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Karaman, A. (2017, Eylül-Ekim). *Antik Dünyanın Heykeltıraşlık Merkezi Afrodisias Dünya Miras Listesi'nde*. 10 19, 2019 tarihinde Mimarlık Dergisi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=411&RecID=4258> adresinden alındı
- Karaman, A. (2017, Şubat). Tarihi Kentsel Peyzaj: Alan Yönetim Planlarında Yönlendirici Kavramsal Çerçeve. *Gelibolu Tarihi Alan Planları ve Alan Yönetim Planı Stratejileri ve Faaliyetler Arama Konferansı*. Çanakkale: Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı.

- Karaman, A., Erbey, D., Erbaş, E., Firidin, E., & Aksoyak, Ö. D. (2014). *Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Kiper, P. H. (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye Bodrum Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, A. (1995). Kentsel Koruma Bağlamı. 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu (15 Nisan 1994)*. İstanbul: MSÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. İstanbul: YEM Yayın.
- Kuban, D. (2001). *Türkiye’de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Lamprakos, M. (2014, Fall). Riegl’s “Modern Cult of Monuments” and The Problem of Value. *Change Over Time*, 4(2), s. 418-435. doi:10.1353/cot.2014.0011
- Levent, Y. S. (2009, Haziran). Tarihi Çevre Koruma Mevzuatına Genel Bir Bakış. *Dosya*, 14(1), 62-68.
- Madran, E., & Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Moore, S. (2009, Mart 11). *Eight Points for Regenerative Architecture*. Regenerative Design: <https://regenit.wordpress.com/2009/03/11/steven-moore-eight-points-for-regenerative-architecture> adresinden alındı
- Morgan, M. H. (2018, Haziran 17). *Vitruvius : the ten books on architecture*. Internet Archive Library: <https://archive.org/details/vitruviustenbook00vitruoft/page/n15> adresinden alındı
- Mumford, L. (2007 [1961]). *Tarih Boyunca Kent*. (T. Tosun, & G. Koca, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Oers, R. v. (2010). Managing cities and the Historic Urban Landscape Initiative: an introduction. R. v. Oers, & S. Haraguchi (Dü) içinde, *Managing Historic Cities* (s. 7-17). Paris: UNESCO World Heritage Center. Mayıs 20, 2019 tarihinde <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000211905> adresinden alındı
- Orbaşlı, A. (2000). *Tourists in Historic Towns*. Londra ve New York: SPON Press.
- Özsüle, Z. (2005). *Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Mudanya Örneği*. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul: Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Pickard, R. (2001). *Management of Historic Centres*. Londra ve New York: SPON Press.
- Ramsar Convention Secretariat. (2016). *An Introduction to the Convention on Wetlands (previously The Ramsar Convention Manual)*. Gland, Switzerland: Ramsar Convention Secretariat. Mayıs 25, 2019 tarihinde https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/handbook1_5ed_introductiontoconvention_e.pdf adresinden alındı
- Riegl, A. (2015 [1903]). *Modern Anıt Kültü*. (E. Ceylan, Çev.) İstanbul: Daimon Yayınları.
- Rodwell, D. (2007). *Conservation and Sustainability In Historic Cities*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Sonkoly, G. (2017). *Historical Urban Landscape*. Cham, İsviçre: Palgrave Macmillan. doi:10.1007/978-3-319-49166-0
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983, 02 14). *Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı Web Sayfası: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden alındı
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thomas, L., & Middleton, J. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*. (T. Lee, & J. Middleton, Dü) Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. Mayıs 22, 2019 tarihinde <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/pag-010.pdf> adresinden alındı
- Uluslan, E. (2016, Mayıs). Türkiye'de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*(19), s. 372-401.
- UNESCO. (1976, November 26). Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas. Mayıs 25, 2019 tarihinde http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13133&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html adresinden alındı
- UNESCO. (1994 [1971], July 13). Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat. Paris: UNESCO Office of International Standards and Legal Affairs Director. Mayıs 25, 2019 tarihinde https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/scan_certified_e.pdf adresinden alındı
- UNESCO. (2005). *Basic Texts of the 1972 World Heritage Convention*. Paris: UNESCO World Heritage Center. Mayıs 25, 2019 tarihinde <http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-562-4.pdf> adresinden alındı
- UNESCO. (2005, Mayıs 14). *Conference "World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape"*. UNESCO Activities: <https://whc.unesco.org/en/activities/48> adresinden alındı
- UNESCO. (2005a). *The Convention Concerning the Protection of the World Cultural And Natural Heritage*. UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/activities/48> adresinden alındı
- UNESCO. (2007, July 31). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Nature Heritage (WHC-07/31.COM/24). Paris. Mayıs 25, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/2007/whc07-31com-24e.pdf> adresinden alındı
- UNESCO. (2011, Kasım 10). *Recommendation on the Historic Urban Landscape*. UNESCO Historical Urban Landscape: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> adresinden alındı
- UNESCO World Heritage Center. (2005, February 2). Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Mayıs 25, 2019 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf> adresinden alındı

- URL-01. (2019, 05 01). *Türk Dil Kurumu*. Mayıs 22, 2019 tarihinde Korumak: www.tdk.gov.tr adresinden alındı
- URL-02. (2019, 05 01). *Oxford Living Dictionaries*. Mayıs 22, 2019 tarihinde Preserve : <https://en.oxforddictionaries.com/> adresinden alındı
- URL-03. (2019, 05 01). *Türk Dil Kurumu*. Mayıs 25, 2019 tarihinde Kültür: sozluk.gov.tr adresinden alındı
- URL-04. (t.y.). *Hakkında*. Mayıs 25, 2019 tarihinde ICOMOS Türkiye: <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr> adresinden alındı
- URL-05. (t.y.). *ICOMOS Tüzüğü*. Mayıs 25, 2019 tarihinde ICOMOS Türkiye: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0508861001536614939.pdf adresinden alındı
- URL-06. (1983, Temmuz 21). *2983 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. Mayıs 25, 2019 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü Mevzuat Bilgi Sistemi: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc adresinden alındı
- URL-07. (2011). *Alois Riegl and the Modern Cult of the Monument*. ERA Architects: <http://www.eraarch.ca/2011/aloes-riegl-and-the-modern-cult-of-the-monument> adresinden alındı
- URL-08. (2019, Ocak 21). *Three Dynamics of Sustainable Communities: Economy, Ecology, and Equity*. The American Library Association: <http://www.ala.org/rt/srrt/tfoe/lbsc/librariesbuildsustainablecommunitiesthree> adresinden alındı
- URL-09. (2005, Kasım 27). *Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14538/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevl-.html> adresinden alındı
- URL-10. (2013, Mayıs). *Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı*. Kültür Varlıkları: www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/57316,catalhoyuk-neolitik-kenti-yonetim-planipdf.pdf?0 adresinden alındı
- URL-11. (2011). *Tarihi Yarımada Yönetim Planı*. İstanbul Alan Başkanlığı: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/tya/samples/magazine/slider.html> adresinden alındı
- URL-12. (2016). *The HUL Guidebook, Managing Heritage in Dynamic and Constantly Changing Urban Environments*. Historical Urban Landscape: <http://historicurbanlandscape.com/themes/196/userfiles/download/2016/6/7/wirey5prpznidqx.pdf> adresinden alındı
- URL-13. (2019, Mayıs 29). *World Heritage List*. UNESCO: whc.unesco.org/en/list adresinden alındı
- URL-14. (2019, Haziran 19). *TDK, peyzaj*. Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d92f93f262e38.34897458 adresinden alındı
- URL-15. (2019, 10 19). *İstanbul Tarihi Alanlar Alan Başkanlığı*. alanbaskanligi.gov.tr: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/> adresinden alındı
- URL-15. (2019). *Oxford Dictionary, landscape*. <https://www.lexico.com/>: <https://www.lexico.com/en/definition/landscape> adresinden alındı

- URL-16. (2019, 10 19). *Bursa Alan Başkanlığı*. alanbaskanligi.bursa.bel.tr:
<http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr> adresinden alındı
- URL-17. (2019, 10 19). *Bergama UNESCO Dünya Mirası Süreci*. Bergama Belediyesi:
<http://www.bergama.bel.tr/Home/Page/455> adresinden alındı
- URL-18. (2016, Eylül 30). *ICOMOS Advisory Body Interim Report of Aphrodisias*.
UNESCO World Heritage List: file:///C:/Users/User/Desktop/1519-ICOMOS-2170-en.pdf adresinden alındı
- URL-19. (2016, Kasım 4). *ICOMOS Supplementary Information for Aphrodisias*.
UNESCO World Heritage List: file:///C:/Users/User/Desktop/1519-2170-Supplementary%20Information-en.pdf adresinden alındı
- URL-20. (1975). *ICOMOS European Charter of the Architectural Heritage*. ICOMOS:
<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage> adresinden alındı
- URL-21. (2019, Ağustos 29). *Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği*. Gelir İdaresi Başkanlığı: <https://www.gib.gov.tr/emlak-vergisi-kanunu-genel-tebligleri> adresinden alındı
- URL-22. (2015, Ağustos 22). *Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik*. Resmi Gazete, Sayı:29453:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150822-18.htm> adresinden alındı
- Vasari, G. (1998). *The Lives of the Artists* (2. b.). (J. C. Bondanella, & P. Bondanella, Çev.) Reading: Oxford World's Classics.
http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/MHxD102/Vasari%20Giorgio_The_Lives_of_the_Artists_Oxford.pdf adresinden alındı
- Veldpaus, L. (2015). *Historic Urban Landscapes Framing the Integration of Urban and Heritage Planning in Multilevel Governance*. Eindhoven: Eindhoven University of Technology,.
- Willems, W. J. (2014). Laws, Language, and Learning Managing Archaeological Heritage Resources in Europe. P. M. Messenger, & G. S. Smith içinde, *Cultural Heritage Management: A Global Perspective* (s. 212-229). Florida: Florida University Press.
- Yerasimos, S. (2005, Temmuz). Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Kültürel Mirası Koruma Söylemi. *İstanbul*(54), s. 41-55.

EKLER

EK 1. Kültürel Mirasın Korunmasında Öne Çıkan Uluslararası Sözleşmeler

Tarihi Kentsel Peyzajın korunması konusunda UNESCO tarafından yayınlanan tavsiye kararları oldukça geniş kapsamlı olmasına rağmen, tarihi kentlerin gelişimi farklı dinamiklerin etkisi altında sürmektedir ve bu dinamiklerin tamamı yayınlanmış tavsiye kararlarında tanımlanmış değildir. Koruma ilkelerini geniş kapsamda ele alan tavsiye kararları ve tüzükler arasında öne çıkanlar tarih sırasına göre aşağıda belirtilmiştir:

- 1- Peyzaj ve Sitlerin Güzelliklerinin ve Karakterinin Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (Recommendation concerning the Safeguarding of the Beauty and Character of Landscapes and Sites), Paris, 1962:

1962 yılında yapılan UNESCO Genel Konferansı'nda alınan bu karar ile kültürel ve doğal peyzaj alanlarının bilimsel ve estetik değerlerinin önemi vurgulanmış ve peyzajın, içinde veya etrafında yaşayan toplumun yaşam biçiminde ve toplumsal hafızasında anahtar bir rol oynadığı belirtilmiştir. 1962 Kararları her ne kadar peyzajın korunmasını bir kamu politikası olarak nitelendirse de, ilk defa 'kentsel peyzaj' kavramının kullanıldığı ve kentsel peyzajın en az doğal peyzaj kadar önemli olduğu ve korunması gerektiğini belirten belgedir. Genel olarak peyzajı statik bir obje olarak algılayan ve kentsel gelişim konusunda yapılan atıfların sembolik olduğu kararlarda, koruma için anıtsal niteliklerin gerekliliği vurgulanmaktadır.

- 2- Anıtlar ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonuna Yönelik Uluslararası Tüzük (International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments - Venice Charter), Venedik, 1964:

1964 yılında yapılan 2. Uluslararası Mimarlar ve Tarihi Anıt Uzmanları Konferansında, 1931 Atina Tüzüğü'nün yeniden ele alınıp görüşülmesi ile

belirlenmiş ve 1965 yılında kurulan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kurulu (International Council on Monuments and Sites - ICOMOS) kuruluş bildirgesinin temelini teşkil etmiştir. Venedik Tüzüğü olarak da bilinen metin, günümüzde halen koruma düşüncesi ve uygulamalarında uluslararası temel metin niteliğinde kabul görmektedir. Tarihi anıt kavramını, anıtı çevreleyen kentsel veya kırsal alan da içerecek şekilde genişletmiş, anıta dair belgelere ve orijinal malzemeye bağlı olarak özgün yapının önemini vurgulamış, yenilemede modern malzeme ve tekniklerin kullanımına olan desteği yinelemiş ve anıt üzerinde yenilenen kısımların mimari bütün ile uyum içerisinde ancak farklılığı belli olacak biçimde uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Venedik Tüzüğü, 2004 Peç Deklarasyonu'nda (2004 Pecs Declaration) tekrar teyit edilmiştir.

- 3- Kamu Teşebbüsleri veya Özel Teşebbüsler Sonucu Tehlike Altında Kalan Kültürel Yapıların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private Works), Paris, 1968:

1968 yılında yapılan UNESCO Genel Konferansı'nda alınan bu karar, aralarında Ebu Simbel Tapınağı'nın da bulunduğu Nubian Harabeleri'ni sular altında bırakacak olan Aswan Barajı'nın yarattığı tehdit sonucu alınmıştır. Bu tavsiye kararında, endüstriyel yatırımların ve kentleşmenin, taşınır ve taşınmaz kültürel varlıklar üzerinde yarattığı baskı vurgulanmış, kültürel varlıkların korunması ile sosyal ve ekonomik gelişmeler arasındaki uyumun, geniş bakış açısı ve özgün planlama yöntemleri ile ciddi müdahaleler sonucu sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Kentsel gelişme ve yenileme projelerinin gerekliliği kabul edilmekle birlikte, özellikle otoyol inşaatlarına, tarihi binaların özensiz ve plansız bakım ve onarımlarına ve tarihi merkezlerdeki yerleşimlere ve yapılaşmaya dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

- 4- Birleşmiş Milletler Yaşanabilir Çevre Konferansı Sonuç Bildirgesi (Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment), Stockholm, 1972:

1970'li yıllarda çevre sorunlarının politik gündemin konusu haline gelmesi ile çevre konusundaki bilinç artmaya başlamıştır. 1972 yılında, Birleşmiş Milletler Yaşanabilir Çevre Konferansı sonuç bildirgesinde ilan edildiği üzere, insan yerleşmeleri ve kentleşme ile ilgili planlamalar çevre için olumsuz etki yaratacak kararlardan sakınacak şekilde yapılmalıdır. Stockholm'de düzenlenmiş olan konferansta UNESCO, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature - IUCN) ortaklığında, doğanın ve kültürel mirasın birlikte korunabilmesi amacı ile uluslararası çabanın oluşturulabilmesi için "Dünya Mirası" kavramını önermiştir.

5- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage), Paris, 1972:

Konferans, 1972 yılının Kasım ayında yapılan Birleşmiş Milletler Genel Konferansı'nda ele alınan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına İlişkin kararlara öncülük etmiştir. Genel konferansta kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme; üstün evrensel değere sahip 'dünya mirası' kavramını ve bu değerlerin korunup gelecek nesillere aktarılabilmesi için uluslararası işbirliğini tarif etmektedir. Ayrıca, sözleşme ile birlikte taraf devletlere kendi sınırları içindeki tüm kültürel ve doğal miras varlıklarının envanterini oluşturarak tanımlamaları, muhafaza etmeleri, korumaları, sergilemeleri ve gereken tüm yasal, idari, bilimsel ve teknik önlemleri alarak bu değerleri en iyi şekilde gelecek nesillere aktarmaları için çağrıda bulunulmuştur ve taraf devletlere bu konuda sorumluluklar yüklenmiştir. 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla Türkiye, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul ederek taraf devlet olmuştur.

6- Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına İlişkin Ulusal Düzeyde Tavsiye Kararı (The Recommendation Concerning the Protection, at National Level, of the Cultural and Natural Heritage), Paris, 1972:

Dünya Mirası Sözleşmesi ile aynı zamanda kabul edilen tavsiye kararları; anıtların ve özgün değere sahip yapı veya yapı gruplarının korunması ve

geliştirilmesi ile bu anıt ve yapıların bulunduğu tarihi alan ve kentlerde yaşayan halkın ihtiyaçları konusunu birlikte ele alan ilk uluslararası dokümandır. Kültürel ve doğal mirasın korunması ve gelecekte de korunmaya devam edebilmesi için aktif bir fonksiyona sahip olmasının önemi anlaşılmış ve kararlar bu doğrultuda geliştirilmiştir. Ayrıca, kararların 5. Madde'sinde; “kültürel ve doğal mirasın önemi sadece özgün maddi değerlerden değil, zaman içerisinde edinilmiş daha küçük veya büyük, soyut veya somut etkilerden de oluşabilir” şeklinde belirtilmektedir. Kararlarda; tarihi yapıları etkileyen iyileştirme projeleri (rehabilitation plans) ile ilgili olarak, iyileştirme projelerinin yapıyı çevreleyen kentsel dokuyu da içerecek şekilde geliştirilmesi ve yerel yönetimler kadar bu doku içerisinde yaşayan halkın da temsil edilebileceği katılımcı bir yönetim modeli ile kentsel gelişim sürecine yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır.

- 7- Mimari Miras için Avrupa Tüzüğü – Amsterdam Bildirgesi (European Charter of the Architectural Heritage - Declaration of Amsterdam), Amsterdam, 1975: Avrupa Konseyi iştiraki ile ilan edilen 10 maddelik bildirme, bölgesel değerlere ayrı bir önem vermektedir. Bildirgenin 1. Maddesinde belirtildiği üzere; “Avrupa mimari mirası sadece çok önemli anıtlardan oluşmamaktadır, daha küçük ölçekli yapılardan oluşan eski köyler ve kendi doğal süreçlerinde inşa edilmiş karakteristik kasabalar da bu mirasın bir parçasıdır. Yıllar boyunca büyük ve önemli anıtlar, çevrelerinden referans almadan, tek başlarına korunmuş ve yenilenmişlerdir. Yakın zamanda fark edilmiştir ki; çevrelerinde yapılan değişiklikler ve bozulmalar, bu önemli anıtların dahi karakterlerini kaybetmelerine sebep olabilmektedir. Herhangi bir sıra dışı değere sahip olmasa dahi, bir anıtı çevreleyen yapıların tamamı, anıta, kendi sanatsal kalitesini, ait olduğu dönemin izlerini ve bütünsel uyumu sağlayan atmosferi veren ortamı yaratmaktadırlar. Bu yapı gruplarının da anıt ile birlikte ele alınması ve korunması gerekmektedir. Mimari miras tarihin bir yansımasıdır ve bizlere geçmiş ile çağdaş yaşam ilişkisini anlamamızda yardımcı olmaktadır”. Kentsel gelişim dinamikleri ile ilgili olarak 6. Maddede, mirasın tehlikede olduğu ve “cehalet, eskimişlik, bozulma ve ihmal” tehdidi altında

bulunduğu vurgulanarak, yerel otoritelerin ekonomik baskılar ve motorlu araç trafiğindeki artış sonucu ortaya çıkan beklentilerden etkilenmesi ile şehir planlarının yıkıcı hale gelebileceği belirtilmiştir. Bütün bunlardan daha önemli olarak; en özenli hazırlanan planların dahi arsa ve emlak spekülasyonları sonucu boşa çıkabileceğini öne sürmektedir. Bu sorunların çözümü için önerilen “bütünleşik koruma” (integrated conservation) kavramı özellikle kentsel mirasa değinmekte ve kentin çeperlerindeki gelişmenin yönlendirilmesi ile tarihi kent merkezlerindeki baskının azaltılabileceğini önermektedir. Bununla birlikte bütünleşik koruma kavramının eski yapıların bulunduğu bölgelerde; mevcut tarihsel bağlama, oranlara, formlara, ölçülere ve ölçeklere referans veren, geleneksel yapım teknikleri ve malzemeyi tamamen dışlamayan modern mimarlık anlayışı olduğu vurgulanmıştır (URL-20, 1975)

- 8- İnsan Yerleşimleri Hakkında Vancouver Bildirgesi (Vancouver Declaration on Human Settlements), Vancouver, 1976:

1976 yılında Kanada'nın Vancouver şehri, HABITAT başlığı ile toplanan İnsan Yerleşimleri Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. Stockholm Konferansı'nın genişletilmiş devamı niteliğindeki konferans, kentleşme ve kentleşmenin çevre üzerinde yaptığı olumsuz etkilerden duyulan endişelerin dile getirilmesi amacı ile toplanmıştır. Şehirler ve içinde yaşayanlar şehirliler hakkında; kentsel ve kırsal yerleşmelerin karşılıklı olarak birbirlerini destekledikleri bir sürdürülebilirlik anlayışına olan ihtiyacı kabul ederek daha gelişmiş bir algı düzeyi yaratmayı ve bu algıları özel kurallar haline getirmeyi amaçlamaktadır.

- 9- Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü ile İlgili UNESCO Tavsiye Kararı (UNESCO Recommendation Concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas), Nairobi, 1976:

Kararlar, UNESCO Genel Konferansı'nda, modern şehir planlamalarına ve tarihi kent merkezleri ile geleneksel dokuya sahip kırsal yerleşimlerdeki uygulamalarına karşı duyulan endişenin yansıması olarak ele alınmıştır. Bu

kararlar; tarihi alanların önemini, kültürel çeşitliliğin ve azınlıkta kalan toplulukların tanınmasındaki rolünü ve bu çeşitliliğin, şehir planlamasının temel bir faktörü olarak modern toplum yapısında uyumlu bir şekilde yer almasına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu doküman; genellikle mimari miras ve bu mirasın planlamaya yansımaları ile ilgili ulusal düzeyde yasal düzenlemelerin eksikliğine, tarihi ve geleneksel yerleşimler üzerinde yapılan spekülasyon ve tahribatlar sonucu oluşan sosyal rahatsızlık ve ekonomik kayıplara vurgu yapmakta, tarihi alanların çevresi ile uyumlu ve entegre bir biçimde korunması, yenilenmesi ve canlandırılması için kapsamlı ve etkili politikaların oluşturulması yönünde çağrıda bulunmaktadır. Ancak bu kararların önemi tarihi alanlarda insan aktivitelerinin de, korunması gerekli görülen binalar ve doku kadar ön planda tutularak sürdürülmesi ile ilgilidir. Ayrıca yeni yapılacak olan yapıların oran ve tasarım yönünden dikkatle incelenmesi ve kontrol edilmesi gerektiğini belirterek, yeni yapılarda yükseklik, hacim, biçim, oran, renk ve malzeme seçimi yönünden kentsel bağlam ile uyum aranması gerektiği şart koşulmaktadır.

10- Tarihi Bahçeler için Uluslararası Tüzük, Floransa Tüzüğü (International Charter for Historic Gardens, Florence Charter) Floransa, 1982:

1982 ICOMOS Tarihi Bahçeler için Uluslararası Tüzük, 21 Mayıs 1981'de Floransa'da bulunan ICOMOS IFLA Uluslararası Tarihi Bahçeler Komitesi (şimdiki ICOMOS IFLA Uluslararası Kültürel Peyzaj Bilimsel Komitesi) toplantısında görüşülen kararların genişletilmiş halidir. Parklar ve bahçeler gibi tek bir anıt veya bina ölçeğinden daha büyük alanların, peyzajın da kültürel mirasın bir parçası olduğu ve peyzaj ölçeğinde korumanın tariflenmesini amaçlamaktadır. Tarihi bahçeleri; tarihi ve sanatsal açıdan halka ilgisini çeken mimari ve bahçecilik kompozisyonu olarak tanımlamaktadır. Bu tüzük, özellikle doğal ve yapay malzemelerden tasarlanmış ve yapılmış bahçelerin, parkların ve anıt değerine sahip peyzajın korunmasına yöneliktir. Tarihi peyzajın bakımı, korunması, restorasyonu, yeniden yapılanması, kullanımı, yasal ve idari yönden yönetimi bu tüzükte belirtilmiştir. Koruma konusu olan alanın sınırlarının dışında kalan çevre alanın

da peyzajın bir parçası olduğunu ve koruma çalışmalarında ele alınması gerektiğini “tarihi bahçe uygun bir ortamda korunmalıdır, ekolojik dengeyi tehlikeye sokacak fiziksel çevre müdahaleleri uygulanmamalıdır” kararı ile vurgulamaktadır.

11- Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması için Tüzük - Washington Tüzüğü (Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas – Washington Charter), Washington, 1987:

ICOMOS Genel Kurulu tarafından, 1964 Venedik Tüzüğü'nün tamamlayıcısı olarak, kabul edilmiştir. Tarihi alanlar ve kentler, geleneksel kent kültürünün somutlaşmış hali olarak kabul edilmekte ve bu alanların korunmasının, “koruma, yenileme için olduğu kadar, bunların gelişmeleri ve çağdaş yaşama uygun bir şekilde adapte edilmeleri” için de önemli olduğunun altı çizilmektedir. Washington Tüzüğü, kentsel korumanın, sosyoekonomik gelişme ve planlama politikaları ile bütün seviyelerde entegre ilerlemesi gerektiğini belirtmektedir. Kentsel korumanın doğası gereği çok disiplinli olması gerektiği vurgulanmakla birlikte, öncelikli olarak yerel halkın aktif katılımını ve yaşam konforunun iyileştirilmesinin gerekliliği belirtilmektedir. Korunmada dikkat edilmesi gereken değerleri şu şekilde özetlemektedir; kentsel doku ve hatlar, açık ve yeşil alanlar ile yapıların ilişkisi, tarihi kent veya alan ile çevresindeki doğal ve insan yapımı bölgenin ilişkisi, zaman içinde çoğalmış ve birbiri ile entegre olmuş fonksiyonların çeşitliliği ve binaların iç ve dış görünümündeki unsurlar – oran, stil, malzeme, renk ve dekorasyon gibi. Washington Tüzüğü'nde, çağdaş mimarinin; tarihi çevre ile uyumlu, mevcut oran ve ölçekleri dikkate alır bir biçimde uygulanması durumunda, tarihi alanların zenginleşmesinde ve gelişmesinde sahip olduğu potansiyel rolün altı çizilmektedir.

12- Tarihi Kent Merkezlerinin Korunması ve Yenilenmesi İçin Tüzük – Itaipava Tüzüğü (Charter about the Preservation and Revitalization of Historic Centres - Charter of Itaipava), Itaipava, 1987:

ICOMOS Brezilya tarafından ilan edilen bu tüzükte, şehrin bütününün tarihi kentsel alan ile olan ilişkisi dile getirilmiş ve bu bağlamdan yola çıkılarak tarihi kentsel alanlar daha geniş olarak doğal ve yapılı çevresi ve içinde yaşayan insanların günlük deneyimleri ile ilişkilendirilmiştir. Tarihi kent merkezlerinin sosyoekonomik değerleri vurgulanmakta ve korumanın asıl amacının kentte yaşayan insanların yaşam kalitesini arttırmak olduğu, bu amaçla toplum yapısını sağlamlaştıran ve kentlilik olgusunu yansıtan referans dokuların korunması ve sürdürülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu tüzük ayrıca tarihi kentsel alanlarda yaşayan insanların ve onların geleneksel aktivitelerinin önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu sosyal değerlerin canlandırılması, sürdürülmesi için uygulanacak sürecin devamlı ve kalıcı olması gerektiği ve tarihi kentsel alanın küresel marketlere konu olabilecek fiziki değerinin hiçbir zaman sosyal değerinden fazla olamayacağına altı çizilmektedir.

13- Sürdürülebilirlik Kapsamında Avrupa Kentleri ve Kasabaları Başlıklı Tüzük – Aalborg Tüzüğü (Charter of European Cities and Towns towards Sustainability - Aalborg Charter), Aalborg, 1994:

Danimarka'nın Aalborg kentinde düzenlenen Avrupa Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar Konferansı'nda kabul edilen tüzük, kentlerin sosyal ve ekonomik hayatın merkezi olduğunu, endüstri, ticaret, eğitim ve idarenin olduğu kadar kültürün, tarihsel mirasın ve geleneklerin devamlılığını sağladığını teyit etmektedir. Özellikle günümüz kent yaşantısı ile çevre sorunlarının ilişkisini ve insanlığın karşılaşmış olduğu sosyal eşitsizlik sorunu ele alınmaktadır. Dünya'nın doğal kaynaklarının sınırlı olduğu ve bu sınırları gözetilen bir yaşam biçimine olan ihtiyaç belirtilmektedir. Bu konuda tüketimin büyük kısmının gerçekleştiği kentler ele alınmakta, küresel ısınma ve sürdürülebilir çevre konusunda sahip olmaları gereken rolün önemi vurgulanmaktadır. Aalborg Tüzüğü, sürdürülebilirlik kavramını yaratıcı, yerel, dengeli bir süreç şeklinde kent yönetiminin ana eksenini olarak tarif etmektedir. Karar verme mekanizmalarında; kentin ana unsurları olan kentin doğal merkezinin korunması ve yeniden kullanımı, yaşam kalitesi, sürdürülebilir arazi kullanımı, kentsel hareketlilik (karma kullanımlı yüksek yoğunluklu yerleşimlerin

arttırılarak kentsel ulaşım mesafelerinin azaltılması) ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gibi konulara öncelik verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

14- Nara Özgünlük Belgesi (Nara Document on Authenticity), Nara, 1994:

Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen Dünya Mirası Kongresi kapsamında düzenlenen Özgünlük Konferansı'nda ele alınan belge, alışlagelmiş özgünlük kavramını sorgulayarak hem kültürel ve tarihsel miras çeşitliliğine duyulan saygının derinleşmesini hem de Dünya Mirası Listesi'nde bulunan veya bu listeye aday olan varlıkların kültürel değerini ortaya koymak için belirlenen parametreleri genişletmeyi amaçlamaktadır. Belgede, birbirinden farklı toplulukların kültürel değerlerinin ayrı ayrı tüm toplumun kültürel mirası içinde bir değere sahip olduğu, aynı zamanda da bu çeşitliliğin tüm toplumun kültürel özgünlüğünü yarattığı belirtilmektedir. Nara Belgesi'nde, ortaya konan değerlerin; form ve tasarım, malzeme ve içerik, kullanım ve fonksiyon, gelenekler, teknik ve yönetim sistemi, konum ve yerleşim, dil ve diğer soyut miras öğeleri kadar sübjektif duygular ile de ele alınması önerilmektedir. Özgünlüğün sınırlayıcı bir kavram olmadığı, olumlu ve kalıcı olmak koşulu ile her neslin tarihsel katmanlar içerisinde bir katkısının olduğu ve olacağı belirtilmektedir.

15- Birleşmiş Milletler HABITAT 2 Konferansı ve Agenda 21 Toplantısı (Unites Nations HABITAT 2 Conference and Agenda 21), İstanbul, 1996:

Herkes için yeterli barınak ve kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin gelişimi ana başlıklarında toplanmış Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı İstanbul'da düzenlenmiştir. Toplantıda, insan yerleşimlerindeki yaşam kalitesini iyileştirmek için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kriz halinde olan koşulların düzeltilmesi ile mücadele, üretim ve tüketimde sürdürülebilirlik, dengesiz nüfus değişimleri, aşırı yoğun nüfus, işsizlik ve fakirlikten kaynaklanan sosyal dengesizlikler, temel altyapı ve kentsel donatı eksikliği, etkili planlama eksikliği sorunları tartışılmıştır. Sonuç bildirisinde kırsal ve kentsel gelişme birbirine bağlı olarak ele alınmakta, her

iki alandaki kültürel değerlerin korunması desteklenmektedir. Ayrıca, kültürel kimliğin korunması gelişmenin önemli bir parçası olarak vurgulanmaktadır.

16- Geleneksel Yapılı Miras Tüzüğü (Charter on the Built Vernacular Heritage), Guadalajara, 1999:

ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilen tüzükle, yerel tarihsel mirasın önemi vurgulanmakta ve bu önem; yerel toplumun kültürünü oluşturan, "yer" ile topluluğun bağına kuran ve aynı zamanda da dünya kültürlerin çeşitliliğine katkıda bulunan vazgeçilmez bir unsur olarak tariflenmektedir. Bu mirasın yüceltilmesi ve başarılı bir şekilde korunmasının ancak yerel topluluklara verilecek olan ilgi ve destek ile olabileceği belirtilmektedir. Tüzükte yer alan koruma prensiplerinden biri olarak; "yerel yapılar, gruplar ve yerleşimciler ile ilgili yapılacak herhangi bir çağdaş müdahalede, özgün kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı duyulmalıdır" ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, "çağdaş kullanıma olan ihtiyaca yönelik çözümlerde malzeme seçimi, orijinal malzemelerin ifadesi, görünümü, dokusu ve yapısından kaynaklanan formu dikkate alınarak biçimlendirilmelidir" şeklindeki prensip ile de vurgulanmıştır.

17- Kültürel Değere Sahip Alanlara Yönelik Tüzük – Burra Tüzüğü (Charter for Places of Cultural Significance - Burra Charter), Burra, 1999:

ICOMOS Avustralya tarafından, Güney Avustralya'nın eski bir maden kenti olan Burra'da ilan edilen tüzük, koruma amaçlı rehber niteliği ve kültürel değere sahip alanların yönetiminde yol gösterici olmasından dolayı önemli bir belge olarak kabul edilmektedir. İçeriğinin, sadece tarihi binalara veya kentsel alanlara değil, insan aktiviteleri sonucunda şekillenmiş olan peyzaj alanlarına da yönelik olması ve kültürel öneme sahip yerel alanları da kapsaması bu önemi ortaya çıkarmaktadır. Temel prensibi "değer"i anlamak ve korumak olan tüzük ayrıca, tarihsel katmanların, bir yerin geçmişten gelen estetik, tarihsel, bilimsel ve duysal değerlerini ortaya koyarak değerlendirilmesi gerektiğini benimsemektedir. Tüzük; mevcut dokuyu, fonksiyonları, ilişkileri ve anlamları gözetilen özenli bir koruma anlayışı konusunda dikkati çekmektedir.

18- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (European Landscape Convention), Floransa, 2000:

Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen bu sözleşme; peyzajın, hem kentlerde hem de kırsal alanlarda Avrupa doğal ve kültürel mirasının temel yapı taşı yerel kültürlerin oluşmasındaki önemi vurgulamaktadır. İnsanların yaşam alanı, tarihi miraslarının yansıması ve kimliklerinin temeli olan peyzajın korunmasını, yönetimini ve planlamasını öne çıkarmaktadır.

19- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage), Paris, 2003:

UNESCO Genel Kurulu'nda kabul edilen sözleşme; somut olmayan kültürel mirası, kültürel çeşitliliğin temel kaynağı ve sürdürülebilir gelişmenin garantisi olarak ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, somut olmayan miras, somut miras ve doğal miras arasındaki kökleşmiş derin bağların vazgeçilemez olduğunu vurgulamaktadır. Yerel lehçelerin de içinde olduğu yazılı olmayan ifadeler ve gelenekler, yerel ritüeller ve festivaller, günlük sosyal davranışlar, yerel mutfak ve geleneksel el sanatları gibi somut olmayan kültürel mirası oluşturan değerlerin önemi vurgulanmaktadır. Bu vurgu yapılırken, bahsedilen değerlerin sadece geçmişten günümüze aktarılmış bulgular olmadığı, bugünün ve yarının dünyasında kültürel çeşitliliğin temel yapı taşlarından yaratıcılığın bir ifadesi olduğu belirtilmiştir. Küreselleşme olgusu ve sosyal dönüşümlerin etkisi altında somut olmayan kültürel mirasın kırılganlığı ve bu mirasın hem ulusal hem de uluslararası boyutta korunabilmesi için üye devletlerin alması gereken sorumlulukları belirtmiştir. Bu amaçla sembolik bir Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri oluşturulması kararlaştırılmış, 2006 yılında bu envanter çalışması resmi hale getirilerek 2009 yılında ilk resmi liste oluşturulmaya başlanmıştır.

20- Miras Yapılarının, Sitlerinin ve Alanlarının Bütünsel Yapısının Korunması Bildirgesi - Xi'an Bildirgesi (Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas), Xi'an, 2005:

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Xi'an kentinde düzenlenen ICOMOS Genel Konferansı sonuç bildirgesinde miras alanlarının bütünsel yapısı; alanın bir

parçası veya alanın önemli eşsiz karakterine katkıda bulunan çevresi olarak tanımlanmakta ve miras alanlarının kendi karakterlerini, bütünsel yapısı içerisindeki fiziksel, görsel, duyuşsal ve diğer kùltürel bağlamlar ile kurulu etkileşiminden dolayı kazandığı belirtilmiştir. Miras alanlarının bütünsel yapısının korunmasında ve yönetilmesinde, uygun planlama araçları ve stratejiler geliştirmenin önemi vurgulanmıştır.

21- Dünya Mirası ve Çağdaş Mimari - Tarihi Kentsel Peyzaj Yönetimi (World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape), Viyana, 2005:

Kentsel ölçekte koruma için yasal yönetsel araçların yetersizliği tespiti üzerine Tarihi Kentsel Peyzajın koruma yönetimi doğrultusunda sahip olduğu kriterlere ve yönergelere ivedilikle ihtiyaç olunduğu ve bu yönde çalışmaların yapılması gerektiği bu toplantıda vurgulanmıştır. Her ne kadar UNESCO, kùltürün ve kùltürel geleneklerin bir devamı niteliğindeki modern mimari de dâhil olmak üzere çağdaş kùltürel ifadelerin kent ortamında sunulmasını desteklese de Dünya Mirası gibi evrensel değere sahip alanların planlanmasında, tasarımında ve uygulamalarda sınırlamaların olması gerektiği görülmüştür. Özellikle kentsel dokuya aykırı, yüksek yapıların kentsel peyzaja olan olumsuz etkisi vurgulanmış ve kentsel dokuda ve etkili olduğu peyzaj alanı içerisinde yüksek katlı yapılara yer verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Tarihi değerlere sahip kùltürel miras alanı bir peyzaj bütünü olarak tanımlanmakta ve fiziksel-fonksiyonel müdahalelerin temel kaygısının; kentlerdeki yaşam ve üretim kalitesini arttırmak amacı ile yaşam, çalışma ve rekreasyon alanlarının geliştirilmesini, bu amaca yönelik olarak yapılacak olan planlama, tasarım ve uygulama faaliyetlerinde tarihi kentin ve içinde bulunduğu peyzajın kent dokusunu, karakterini ve somut ve somut olmayan tüm değerlerini gözetecek bir bakış açısına sahip olunması gerektiği vurgulanmıştır.

22- Mekân Ruhunun Korunması Hakkında Bildirge - Québec Bildirgesi (Declaration on the Preservation of the Spirit of Place - Québec Declaration), Québec, 2008:

Kanada'nın Québec kentinde toplanan ICOMOS Genel Kurulu tarafından duyurulan bildirmede, somut ve somut olmayan değerlerin bir arada bulunması, alana anlam, değer, duygu ve gizem katan bir etkileşim olarak tarif edilmektedir. Bu etkileşimin yarattığı etki nedeni ile somut olmayan mirasın alanın özgün değerini yaratan ana unsur olduğu belirtilmektedir. Toplantının sonuç bildirmesinde, yerin ruhunun, yaşamın daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağladığı ve aynı zamanda anıtların, mekânların ve kültürel peyzajların kalıcı karakterini daha kuvvetli bir şekilde ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

2004 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (MSGSÜ) Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olan Ömer Devrim Aksoyak, lisans eğitimi boyunca mimarlık ve kentsel tasarım ölçeğinde birçok ulusal ve uluslararası projelerde ve atölyelerde yer almıştır. Bu çalışmalardan bazıları; Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı (2013), Merkezi Finans ve İhale Birimi Kayseri, Gaziantep, Elazığ Teknoloji Geliştirme Merkezleri İnşaatları İhalesi Heyet Üyeliği (2011), Studio Taksim Workshop Yöneticiliği (2012). Aynı zamanda kentsel planlama ve tasarım ölçeğinde yayınlar, sergiler ve kitap çalışmaları gerçekleştirmiş ve "Kenti Oyuncak Etmek; Space, Place and Architecture" Atölyelerinde yürütücü olarak 2014 ve 2016 yıllarında yer almıştır. 2013 yılında gerçekleştirilen Bursa Büyükşehir Belediyesi Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması'nda satınalma ödülü ile ödüllendirilen projenin tasarım ekibinde yer almıştır.

2009 yılında University of East London (Londra, Birleşik Krallık) School of Architecture and Visual Arts okulunda başlamış olduğu yüksek lisans eğitimini "Morphological Evaluation in Urban Design of Istanbul Historical City" başlıklı tezi ile tamamlayarak Master of Architecture (MArch) unvanını almıştır. 2011 yılından bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmalarına devam etmektedir.